

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIORUM IN LIBRUM SAPIENTIÆ

LIBRI TRES. (ANNO 840.)

PROLOGUS

AD OTGARIUM ARCHIEPISCOPUM MOGUNTINUM.

Domino reverendissimo et cultu sincerissimæ charitatis observando sancto viro, et omni honore dignissimo, Otgario archiepiscopo, Rabanus in Christo salutem.

Quotiescunque præsentiam tuam, beatissime Pater, cogito, suavi semper delectatione reficior, reminiscens mansuetudinis et humilitatis, modestiæ atque temperantiæ, quæ præcipue in tua sanctitate vigent, ita ut ex hoc veraciter agnoscaris ejus esse imitator, qui discipulis suis præcepit dicens : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*. Unde quoque pluri mi sacra dilectione incitati, ad obsequium venerationis tuæ cucurrerunt, et quodcunque officii posunt devota mente offerre cupiunt. Hinc etiam ego licet terrenarum rerum opes non habeam, quia ea solummodo possideo quæ ad sanctorum pauperum Christi necessitatem sublevandam pertinent, tamen hoc quod ex divina gratia percepi, sacris divitiis quas abundantè habes in sapientia et scientia divinæ legis voluntaria liberalitate quoddam munusculum addendum contuli, optans valde ut quotiescunque sacro conspectui tuo illud præsentetur, mei recorderis, et si quid utilitatis in eo reperias, tam tuo quam etiam tuorum usui aptare digneris. Est siquidem munus, de quo loquor, præsens volumen quod in explanationem libri Sapientiæ qui a plerisque Salomonis nomine inscribitur nuper edidi, quem tamen beatus Hieronymus asserit non a Salomone, ut usus habet, sed a Philone doctissimo Judæo fuisse conscriptum, quem pseudographum prænotavit, propterea quod usurpationem nominis sibi vindicet alterius. Cujus voluminis expositionem presbyter Bellator octo libris se assumpsisse testatus est. De quo pater Augustinus et sanctus Ambrosius homiliarum nomine nonnulla dixerunt. Cujus quoque libri dictio est suavissima et revera nominis sui dignitate resplendens, atque ad instruendam Ecclesiam Dei utilissima, licet supra memoratus divinæ legis interpret Hieronymus dicat eundem librum apud Hebræos

ausquam haberi, sed Græcam magis redolere eloquentiam, nec inter canonicas Scripturas apud antiquos recipi, ut Judith, Tobiæ et Machabæorum libros, quos et moderno tempore inter Scripturas sacras sancta enumerat Ecclesia, legitque eos in publico sicut cæteras Scripturas canonicas, frequenter quoque orthodoxi doctores, eisdem sententiis in dogmatibus suis utuntur. Verum cur ego ad exponendum hunc librum laborem assumpserim, hæc causa fuit : quia nullam antea super totum librum expositionem inveni, licet prædictus presbyter Bellator octo libros in eo se fecisse, ut prædixi, commemoret, hæc hactenus ad nos non pervenerunt. Ego autem hoc opus meum tribus libellis perstrinxi quatenus aliquantam intelligentiam in mysteriis prædicti libri avido lectori darem ; cæterum perfectiora perfectioribus reservans. Tu autem, religiosissime Christi antistes, utere munere a devoto tibi famulo collato, et si quid in eo gratum reperias, Dei dono solummodo ascribas ; si quid autem reprehensibile, meæ imperitiæ atque infirmitati magis hoc depones quam malitiæ, et quo modo emendandum sit mihi remandare non tardes ; orationibus quoque apud divinam pietatem meam imbecillitatem subleves, ut quoniam jam dedit velle et aliquo modo incipere, ipse donet omnia secundum voluntatem suam perficere. Nec hoc celandum arbitror reverentiam tuam quod aliud opus habeo in manibus, hoc est, explanationem libri Ecclesiastici, quem Jesum filii Sirach nuncupant, et multa continet Christi et Ecclesiæ sacramenta. Hoc quoque cum, Domino volente, ad finem perduxero, si præsens munus primum a tua sanctitate gratanter acceptum fuerit, mox benevola mente tibi dirigere conabor.

Sancta Deus Trinitas et indivisa unitas dilectionem tuam illesam et incontaminatam in æternum conservare dignetur, sancte Pater, memor sis nostri.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Sapientia, quæ Christus est, præcipit habitatoribus terræ diligere justitiam, intimans eis quod perversæ cogitationes separant a Deo, et quod in malevolam animam non introibit sapientia.

(CAP. I.) *Diligite justitiam, qui judicatis terram.* Admonet sapientia divina præpositos populi Dei, quibus judicandi data est potestas, ut justitiam diligant, et æquitatem in judicio conservent. Alias potest hæc sententiâ ad omnes generaliter pertinere qui ratione vigent et intelligibilem mentem habent ut terram, hoc est, carnem suam judicantes justitiam diligant, scilicet ut non faciant carnis curam in concupiscentiis, sed spiritus imperio illam subjicientes, virtutibus quibus anima nutritur maxime operam impendant; deinde corpori suo secundum necessitatem, et non secundum voluptatem, consulant, recolentes semper illam sententiam legis: *Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit ab ore Dei* (Luc. iv). Et illud evangelicum testimonium quo Salvator discipulos docuit illicens: *Nolite ergo solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. vi).

Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum. In bonitate autem de Domino sentit qui sacram Scripturam secundum pietatem legit atque intelligit, et in simplicitate cordis eum quærit, qui humiliter ejus voluntati se subjicit ad custodiendum videlicet mandata ejus. Nam qui pie quærit Dominum, honorat sacram Scripturam, et non reprehendit quod nondum intelligit, et propterea non resistit: quod est mitem esse, de quo in Evangelio Veritas ipsa ait: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (Matth. v). Hinc ergo mundi philosophi, et eorum sequaces hæretici excipiuntur qui ratione humana secreta se æstimant capere posse divina, cum scriptum sit: *Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigabit? Et Apostolus manifeste dicat: Incomprehensibilia esse judicia Dei, et investigabiles vias ejus: qui in præsentî vita potius colendus est recta fide, quam incauta disputatione.* Unde subjungitur:

Quoniam invenitur ab his qui non tentant illum, apparet autem eis qui fidem habent in illum. Periculosum est enim humana præsumptione Deum tentare, cum scriptum sit: *Nox tentabis Dominum Deum tuum.* Sed salubre est fide recta illum honorare, quia justus ex fide vivit.

Perversæ enim cogitationes separant a Deo; probata autem virtus corripit insipientes. Manifestum est quod

A omnis cogitatio impia et prava voluntas nullo modo jungatur Domino, nec concordet summo bono; quia nulla est societas lucis ad tenebras nec conventio Christi ad Belial. Ubi autem intentio et studium sacrarum virtutum pio inerunt cordi, insipientium semper vitia reprobant atque arguunt errores: unde necesse habent amatores vere sapientiæ ut mundent sua corda, et totam intentionem animi in affectum convertant conditoris sui.

Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Huic testimonio Jacobus apostolus paria sentiendo in Epistola sua scripsit dicens: *Nunquid potest, fratres mei, ficus olivas facere, aut vitis ficus? sic neque salsa dulcem potest facere aquam. Quis sapiens et disciplinatus inter vos? Ostendat bonam conversationem in mansuetudinem sapientiæ? Quod si zelum amarum habetis, et contentiones in animis vestris, nolite gloriari et mendaces esse adversus veritatem. Non est enim ista sapientia de sursum descendens a patre luminum; sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia, et omne opus pravum. Quæ autem de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suavis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, judicans sine simulatione. Fructus autem justitiæ in pace seminatur facientibus pacem* (Jacob. iii). Nequaquam enim in malevolam mentem vera sapientia intrat, nec in facinoroso homine habitare poterit; ideo frustra sibi blandiuntur philosophi gentilium, et omnes hæretici, nec non et falsi Christiani, qui se arbitrantur sordida mente et scelestâ conversatione percipere posse sapientiam Dei, quam soli mundo corde dono Spiritus sancti accipere merentur.

CAPUT II.

Sapientia indicat quod Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et quod ipse replet orbem terrarum, nec eum aliquid latere posse.

Sanctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Unde Manichæum, Arium, et Eunomium, cæterosque hæreticos dogmata sua erroribus plenissima sine Spiritus sancti gratia condidisse certissimum constat, quia Spiritus Domini bonus semper deducit in viam rectam; malignus autem spiritus seducit, et secutores suos in laqueum perditionis æternæ secum trahit, de quo et subditur:

Et corripietur a superveniente iniquitate. Quia cum retributionis tempus advenerit, omnes impii et peccatores pro iniquitatibus suis pœnam recipient perpetuam.

Benignus est enim spiritus sapientiæ, et non liberabit maledictum a labiis suis, quoniam renum illius testis

est Dominus, et cordis ejus scrutator est vcrus, et lingue illius auditor. Hæc sententia destruit errorem illorum, qui sicut bonas cogitationes a Deo nobis constat inspirari, ita etiam malas ipso instigante putant in nostra mente generari, cum nullo modo Deus, qui summe bonus est, et omnes homines vult salvari, atque ad agnitionem veritatis pervenire, necessitatem mali verbi aut pravi actus alicui imponat, per quem perire possit, sicut Jacobus apostolus ostendit dicens: *Nemo ergo cum tentatur, dicat: Quoniam a Deo tentor; Deus enim intentator malorum est, ipse enim neminem tentat (Jacob. 1);* ac si diceret: *Nemo cum rapinam, furtum, falsum testimonium, homicidium, stuprum, vel cætera hujusmodi commiserit, dicat, quoniam Deo cogente necesse habuerit hæc patrare, et ideo nullatenus horum effectum potuerit declinare. Deus enim malorum intentator est, subauditur, tentamentorum; ipse enim neminem tentat, ea videlicet tentatione, quæ decipit miseros ut peccent. Duplex est enim genus tentationis, unum quod decipit, aliud quod probat; secundum hoc quod decipit, Deus neminem tentat; secundum illud quod probat, Deus tentavit Abraham. De quo et Propheta postulat: *Proba me, Domine, et tenta me (Psal. xxv).* Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus, scilicet abstractus a recto itinere, et illectus in malum quo tamen justo Dei judicio permittitur cadere qui Spiritui veritatis noluit obedire.*

Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum. Spiritus ergo sanctus qui in primordio creaturarum invisibili potentia ferebatur super aquas, majestate sua omnem implet et continet creaturam, sive dono virtutis suæ replet orbem Ecclesiæ, in quo quotidie muneris sui ostendit largitatem. Inde est quod subjungitur:

Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis, quia ut Paulus ait:

Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum; alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum: hæc enim omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. XII).

Propter hoc qui loquitur iniqua non potest latere, nec præteribit illum corripiens judicium; quia sicut electi per Spiritum sancti gratiam accipiunt donum scientiæ et pictatis, sic hæretici atque omnes reprobi propria superbia inflati, atque a maligno spiritu instigati erroris sui nequitiam quam impudenter proferunt, coram spiritu Dei abscondere nequeunt, proinde nec justæ poenæ vindictam evadere possunt; quia sicut oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum, ita vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Dominus interrogat justum et impium, qui autem diligit

A iniquitatem, odit animam suam, de quo et subditur:

In cogitationibus enim impii interrogatio erit; sermonum autem illius auditio ad Dominum veniet, et ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris æli audit omnia, et tumultus murmurationum non abscondetur. Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus venit ad Dominum, et descendit ut videret, utrum clamorem, qui venit ad se, opere compleverint. Igitur Dominus pluit super peccatores sulphur et ignem a Domino, et subvertit civitates has et omnem circa regionem. Sic et murmuratio filiorum Israel ascendit ad Dominum, et ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. Dominus enim Deus ignis consumens est, Deus æmulator, et reddet unicuique secundum opera ejus, idcirco necessario nos commonet Sapientia dicens.

APUT III.

Sapientia jubet auditoribus suis ut custodiant se a murmuratione, detractioe et mendacio, quoniam justitia immortalis est, nec impii apprehendent eam.

*Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, et a detractioe parcite linguæ, quoniam responsum obscurum in vacuum non ibit. Quam perniciosæ sint murmurationes et detractioes multis sententiis sacrarum Scripturarum atque exemplis judiciorum Domini probari potest; maxime cum Dominus ipse invenitur super murmurosos et querulosos sæpius misisse vindictam. Et Scriptura dicit quod abominatio Domini sit omnis illusor (Pror. III). Dicit et Apostolus: *Susurriones et detractores Deo esse odibiles (Rom. 1).* Hinc et psalmista ait: *Detrahentem adversus proximum suum occulte, hunc persequerbar.* Unde et alibi legitur: *Qui detrahit alicui rei in futurum se obligat, et sicut mordet serpens in silentio, sic qui occulte detrahit fratri suo. Mors et vita in manibus lingue.* Qui perversi cordis est, non invenit bonum, et qui vertit linguam incidit in malum. Et bene dicitur quod *responsum obscurum in vacuum non ibit, quia judicio Domini reservabitur.* Unde est illa Dominica sententia: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. De quo et subditur.*

Os autem quod mentitur occidit animam. Occidit ergo os mendax animam ipsius mentientis, quia mucrone peccati illam transverberat; unde summopere cavendum est omne mendacium, quamvis nunquam sit aliquod mendacii genus culpæ levioris, si quisquam præstando beneficium mentiatur. Quod pater Augustinus libro de Mendacio, manifeste exprimit, commemorans octo esse genera mendacii; quod qualiter disseruit, qui voluerit ibi invenire poterit. Qui autem aliquod genus mendacii, quod peccatum non sit putaverit, decipit seipsum turpiter cum honestum se esse deceptorem arbitratur ali-

rum. Quapropter quando nobis de Scripturis sacris A mentiendi ponuntur exempla, aut mendacia non sunt, sed putantur esse dum non intelliguntur; aut si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia justa esse non possunt, sed quod scriptum est : bene fecisse Deum obstetricibus Hebræorum et cum Raab Jerichuntina meretrice, non ideo factum est, quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut enim mirum absurdumque non esset, si alio prius tempore commissa ab eis mala opera, Deus propter posteriora opera bona vellet ignoscere, ita mirandum non est quod uno tempore in una causa Deus utrumque conspiciens idem factum misericorditer, factumque fallaciter et bonum remuneravit, et propter hoc bonum illud malum ignovit.

Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum. Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Superius numeravit ea quæ noxia homini erant, hoc est, murmurationem, de- tractionem, et mendacium, a quibus se custodiri præcepit. Nunc idem aliis verbis replicat ut scilicet ea quæ morti obnoxia sunt ne faciamus, quoniam Deo interitus noster non placet, qui vult omnes homines salvos esse, et ad agnitionem veritatis pervenire. Qui per prophetam ait : *Quare moriemini domus Israel? quia nolo mortem morientis dicit Dominus Deus (Ezech. xviii).* Revertimini et vivite. C Deus enim auctor salutis non perditionis nostræ est, qui vidit cuncta quæ fecit, et erant valde bona. Sed juxta Apostolum, *Stipendium peccati est mors, gratia autem Dei vita æterna (Rom. vi).*

Creavit enim ut essent omnia; et sanabiles fecit nationes orbis terrarum; et non est illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra. Hac sententia sicut et in priore manifestatur quod Dominus est auctor bonorum operum non malorum, ideo justus est iudex, qui vindicat pravos actus et peccata. Nec necessitate peccamus dum deliquimus, sed perversa voluntate quæ ex liberi arbitrii procedit qualitate. Nos Deum justum et bonum sic humanæ substantiæ, et interiorum exteriorumque sensuum uovimus creatorem, ut prorsus ab illo sit quidquid pertinet ad naturam, et prorsus ab illo non sit, quidquid contra naturam est. Peccatum autem contra naturam est, de quo mors et omnia quæ sunt mortis oriuntur. Quibus malis tunc se homo induit quando illum fide obedientiaque privatum in suas promissiones diabolus a lege Dei traduxit, omnia sibi posteritatis ejus germina per conditionem deputatæ stirpis obstrinxit. De quo adhuc subjungitur.

Justitia enim perpetua est et immortalis. Injustitia autem mortis est acquisitio. Impii autem manibus et verbis accersierunt illam: et æstimantes illam amicam, deflexerunt, et sponsiones posuerunt ad illam: quoniam

*niam sunt morte digni, qui sunt ex parte iustus. Justitia ergo bene perpetua et immortalis esse dicitur: quia a perpetua morte se obsequentes liberat. Injustitia autem mortis est acquisitio, quia inferni cruciatus peccatorum certa est remuneratio. Impii autem manibus et verbis accersierunt injustitiam, quia dictis et factis sequuntur illam, et errore decepti se impune peccare posse confidendo nullo modo ab ejus consortio divelli consentiunt, quia jam justo iudicio Dei damnati evadere illam nequaquam contendunt. Unde est illud Evangelii: *Qui autem non credit jam judicatus est: quia non credidit in nomine unigeniti Filii Dei (Joun. iii).* Et iterum: *Qui credit, inquit, in Filium Dei, habet vitam æternam. Qui autem incredulus est filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum (Ibid.).**

CAPUT IV.

Ubi impii, desperantes de salute sua, perituros se asserunt, et tantummodo in præsentis sæculo victuros.

(CAP. II.) *Dixerunt enim impii apud se cogitantes non recte: Exiguum et cum tædio est tempus vitæ nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus, tanquam si non fuerimus; quoniam fumus et flatus est in naribus nostris; et sermo scintillæ ad commovendum cor nostrum: quia extinctus cinis erit corpus nostrum, et spiritus diffundentur tanquam mollis aer, et transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur, quæ fugata est a radiis solis, et a calore illius aggravata; et nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, et nemo memoriam habebit operum nostrorum. Umbriæ enim transitus est tempus nostrum, et non est reversio finis nostri, quoniam consignata est, et nemo revertitur. Venite ergo, et fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tanquam in juventute celeriter. Vino pretioso et unguentis nos impleamus; et non prætereant nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratium sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nestrum exors sit luxuriæ nostræ: ubique relinquimus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors. Hæc vox perditorum est, qui more brutorum animalium aspiciunt in præsentia nec cogitant de futuris, neque post hujus vitæ terminum spem habent ullam æternæ quietis, de qualibus per psalmistam dicitur: *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. xlviii).* Quorum vocem Isaias propheta increpat dicens: *Dicistis enim: Percussimus sædus cum morte, et cum inferno faciemus pactum. Flagellum inundans cum transierit non veniet super nos, quia ponimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus (Isa. xxviii).* Idcirco hæc dicit Dominus: *Ponam iudicium in pondere, et justitiam in mensura; et subvertet grando spem mendacii, et protectionem aquæ inundantis, et delchitur sædus vestrum cum morte et pactum vestrum cum in-**

ferno non stabit. Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem, quodocunque pertransierit tollet vos (Isa. xxviii). Cui paria Amos propheta protulit dicens: Vae qui opulenti estis, et separati in diem malum, et appropinquatis solio iniquitatis; qui dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti; qui canitis ad vocem psalterii, sicut David putaverunt se habere vasa cantici. Bibentes vinum in phialis, et optimo unguento delibuti. et nihil patiebantur super contritione Joseph. Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium, et auferetur factio lascivientium (Amos vi). Et iterum (v): Pro eo quod diripiebatis pauperem, et prædam electam tollebatis ab eo domos quadro lapide edificabitis, et non inhabitabitis in eis; vineas amantissimas plantabitis, et non bibetis vinum earum: quia cognovi multa scelera vestra, et fortia peccata vestra. Sequuntur adhuc voluptuosi atque hæretici et addunt hæc prioribus dictis suis.

CAPUT V.

Consilium impiorum Judæorum adversus Christum, tractantium de morte ejus, et causantium eum quod ipse improperaret eis peccata legis.

Opprimamus pauperem justum et non parcamus viduæ, nec veterani revercamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo nostra lex justitiæ: quod enim infirmum est inutile invenitur. Licet hæc generaliter pertinere possint ad eos qui contemnentes Deum nulli parcunt sexui aut ætati, sed per injustitiam atque avaritiam omnes opprimere volunt, tamen altiore fine ad perfidos persecutores Christianorum, et hæreticos redigi possunt, qui pauperem Ecclesiæ populum suis nequitiis atque persecutionibus gravant, et viduam illam de qua scriptum est: Viduam ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus: pessima voluntate conterere cogitant, prophetasque et apostolos quos veteranos hic nominat, in suis dictis reprehendere nitentes; nequaquam legis divinæ sancita custodire, sed erroris sui devia pergere moliantur, nec ipsi capiti nostro parentes, sed in eum hujusmodi impietatis verba portendere præsumunt.

Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et impropriat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatae sunt rive ejus. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo, et abstinere se a viis nostris tanquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum. Circumvenire justum perfidi Judæi tum disponebant, quando evangelicis dictis, conventi pristinas sordes vitiorum deserere et præceptorum Dei veritatem sequi per Christum admovebantur, sed in eo unde causam salutis sperare debuerant, grave scandalum sumentes, quasi bla-

sphemum interficere cogitabant. Unde in Evangelio scriptum est: Sustulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus: Multa opera bona ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum lapidatis me? Responderunt ergo Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum, etc. (Joan. x). Invidia enim instigati non quid ipse ageret, sed quid ipsi agere noluerint pensantes, in lucis radiis obtenebrescebant; unde hujusmodi verba illis conveniebant, ut dicerent: Gravis est etiam nobis ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et abstinere se a viis nostris tanquam ab immunditiis. Et quia de futura vita non cogitabant, ideo præferri suæ voluptati novissima justorum, hoc est, spem futuræ vitæ dolebant; indeque pravis consiliis ad ejus interfectionem tendebant, quod sequentia verba demonstrant.

Videamus ergo si sermones illius veri sint, et tenemus, quæ futura sint illi, scimus quæ erunt novissima illius. Si enim est verus Filius Dei, suscipiet illum, et liberabit eum de manu contrariorum. Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam illius, et probemus patientiam ipsius. Morte turpissima condemnemus illum; erit enim ei respectus ex sermonibus illius. His concinna descripta sunt in Evangelio, ubi Pontifices et Pharisei consilium inierunt, quomodo Jesum morti traderent, et in cruce positum principes sacerdotum cum scribis et senioribus illudentes dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei. Confidit in Domino; liberet eum nunc si vult: Dixit enim quia Filius Dei sum (Luc. xxiii). Mortem turpissimam crucem nominat, quia ipsa usque ad passionem Christi pena fuit reorum, quæ nunc est tropæum victoriæ et gloriæ credentium. Quod enim dicit, erit ei respectus ex sermonibus illius, hoc respicit ad resurrectionem ejus; quoniam hoc dissidentes Judæi probare voluerunt utrum post mortem carnem suam resuscitare valeret, quia recordati sunt eum dixisse: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (Joan. ii). Et alibi: Ecce, inquit, ascendimus Hierosolymam et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus et illudetur, et flagellabitur et conspuetur; et postquam flagellaverint occident eum, et die tertia resurget (Matth. xx). Unde et in passione sua ad Pilatum dicebant: Domine, recordati sumus quia hic seductor dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in tertium diem, ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis; et erit novissimus error peior priori (Matth. xxvii).

Hæc cogitaverunt, et erraverunt; excaverunt enim eos malitia illorum, et nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ nec judicaverunt honorem animarum sanctarum. Sacramentum ergo consilii Dei injudi et dolosi percipere non valebant.

quoniam in malevolam animam non introibit sapientia (Sap. 1); nec intelligere potuerunt quod mors Christi honor est et salus animarum sanctarum, quoniam per ipsam mercedem sperant justitiæ, et introitum percipiunt regni cœlestis.

Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum: imitantur autem illum qui sunt ex parte illius. Hac sententia destruitur error Manichæorum, qui duas naturas et substantias introduxerunt, id est bonam et malam: quia creator noster non est auctor ruinæ nostræ, et quantum ad naturæ pertinet veritatem, immortales ab ipso conditi sumus. Per assensum autem serpentinæ suggestionis mortis sententiæ subijcibamur; at tamen primam stolam immortalitatis, quam humanum genus ad imaginem Dei ab initio creatum, sed per invidiam diaboli seductum in Adam perdidit, per Christi mortem iterum recepit: quoniam mors nostra in ipsius morte destructa est, et in resurrectione ejus vita nostra reparata, quamvis ad illam sortem non pertineant illi qui diabolicæ invidiæ magis imitatores esse eligunt quam humilitatis ac mansuetudinis Christi.

CAPUT VI.

De sanctis martyribus, quod eorum gloria per tribulationem præsentem erit æterna.

(CAP. III.) *Justorum autem animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis.* In priore capitulo iniquorum sententia expressa est, quasi contra caput nostrum pravo sensu et nefariis sermonibus protulerunt. Nunc autem eorumdem error condemnatur, quem in interitu membrorum ejus fieri æstimaverunt, quando eos diversis pœnis pro confessione nominis ipsius trucidaverunt. *Sanctorum ergo martyrum animæ in manu Dei sunt,* hoc est, in protectione illius, nec eos tormentum perpetuæ mortis in aliquo lædere potest.

Visi sunt oculis insipientium mori; et æstimata est afflictio exitus eorum, et quod a nobis est iter exterminii, illi autem sunt in pace. Vere insipientes fuerunt, quando palmam martyrum afflictionem et externium esse æstimaverunt, cum hæc illis victoriæ et perpetuæ quietis causa fuit, unde et sequitur:

Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In paucis vexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. Mors temporalis et afflictio præsentis vitæ prosperitatem sanctis Dei remunerationis peperit perpetuæ, quia spes illorum indefectiva et fides solida usque ad finem permansit. Deus enim variis tentationibus castigavit illos, et per tolerantiam patientiæ probavit eos dignos esse æterna corona. Duo autem exempla quæ posuit, hoc est auri in fornaci probati, et holocaustorum in igne crematorum examinationem illorum probatissimam et puritatem perfectissimam ostendunt,

quia sicut aurum non igne uritur, sed probatur, ita martyrum sancta substantia non ad defectum perducitur, sed ad immortalitatem et gloriam futuram præparatur; et sicut holocaustum quod totum per ignem offertur Deo est sacrificium acceptissimum, ita et passio martyrum per calorem fidei et fervorem charitatis in odorem suavitatis Domino oblata munus illi exstat gratissimum et donum pretiosissimum. Unde per Psalmistam dicitur: *Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Quod autem subditur: *In tempore erit respectus illorum,* significat quod non juxta æstimationem reproborum perpetua est mors sanctorum; sed magis in die iudicii Christo judicante copiosissima est remuneratio illorum.

Fulgebunt justi et tanquam scintillæ in arundinetis discurrent. Aliud exemplum ponens, subitam in extremo iudicio remunerationem sanctorum, et eorum demonstrat vindictam esse reproborum. Quando enim electorum, de corruptione in incorruptionem, de mortalitate in immortalitatem, de ignominia ad gloriam erit immutatio, tunc jam adversarios suos iudicaturi consurgent, et sicut scintilla ignis subitam flammam in arundinetis excitat, ita sententia iusti iudicis sanctorum validam in reprobos, et velocem pœnarum immittit vindictam. Unde et sequitur

Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum. Judicabunt sancti nationes, sed per illos iudicet Deus, qui mentibus eorum præsidet. Dominabuntur populis, quia nulla eis repugnat adversitas contrarietatis. Regnabit Dominus illorum in perpetuum, quia Christi regnum sine ullo termino erit permansurum. De quo angelus ad Mariam ait: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum et regni ejus non erit finis (Luc. 1).* Unde et per Isaiam dicitur: *Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis (Isai. 1x).* Regnabunt et sancti cum rege suo, id est, membra cum capite suo, quod ad Danielelem in visione prophetica angeli verba protestantur, ita dicentis: *Regnum autem et potestas et magnitudo regni, quæ est super omne cœlum, dabitur populo sanctorum Altissimi, cujus regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei, et obedient ei (Daniel. vii).*

Qui confidunt in illo intelligent veritatem et fideles in dilectione acquiescent illi, quoniam aonum et pax est electis illius. Manifestum est quod qui perfecte confidit in Domino in præsentis vite juxta distributionem Spiritus sancti, secundum modum sibi convenientem hic intellectum percipit veritatis; quia nunc videmus per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem; nunc cognoscimus ex parte, tunc autem cognoscemus sicut et cogniti sumus. *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas.* Quia cæteris decedentibus illa solum permanent, unde dicit:

Fideles in dilectione acquiescent illi, quoniam electi

Dei post finem mundi bono quod ante fide et spe ambiebant præsentialiter delectantes nullo modo ab ejus societate possunt divelli, cum dono æternæ satietatis remunerati pace fruuntur perpetua.

CAPUT VII.

Quod impii secundum quæ gesserunt recipient condignas pœnas, quia a Domino recesserunt.

Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt, quia neglexerunt justitiam et a Domino recesserunt. Sententia universalis judicii completa, quando sancti conjuncti regi suo cœlestis patriæ gaudentes intrabunt regnum, tunc impii et peccatores qui de salute sua negligentes fuerunt, secundum cordis sui et actuum iniquitatem cum diabolo in inferni demergentur abyssum, ubi sine fine cruciabuntur, quia vermis eorum non moritur, et ignis non extinguetur.

Sapientiam enim et disciplinam qui abjecit infelix est; et vacua est spes illorum, et labores sine fructu, et inhabitabilia opera illorum sunt. Nunc ostendit quid sit hoc, quod superius dixerat a Domino recessissis, hoc est, sapientiam et disciplinam abjicere, quorum vacua est spes, et labores sine fructu, quia in vanum sperant se temporalibus perpetualiter uti posse, vel peccata faciendo impunitos posse evadere, horum et labores sunt sine fructu futuræ mercedis, et opera illorum inhabitabilia: quoniam operarium ipsorum cœlestis habitationis non possunt facere participem. Cui cum iniquorum omnium capite improperando scelera sua Psalmista prædixit dicens: *Propterea destruet te Deus, in fine evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo et radicem tuam de terra viventium (Psal. LI).* Possunt et hæretici in hac sententia non inconvenienter accipi, qui sapientiam divinam et regulam rectæ fidei abjicientes, labores doctrinæ suæ atque errorum sectas in vacuum et sine fructu vitæ æternæ expendunt, quorum intentio stulta et nequissima sunt opera. Unde subjungitur:

Mulieres eorum insensatæ sunt, et nequissimi filii eorum. Mulieres vel libidines carnales, vel interpretationes sensus nefandi appellat: ex quibus nequissimi filii, hoc est, actus nefarii seu dogmata perversa procedunt, qui non regni cœlestis præmio, sed tormento inferni sunt obnoxii. De quo adhuc subditur:

Maledicta creatura illorum, hoc est, factura eorum. Non enim sapientia divina creaturis Dei, quos conditor ipsorum benedicendo in initio creavit, maledictionis notam ingerit, sed operationem reprobationem maledictione æterna digna esse ostendit.

Quoniam felix est sterilis; et incoquinata, quæ nescit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum. Laudat sterilem, hoc est, castam et continentem animam, quæ non polluta est sordibus hæreticorum, neque immunditiis idololatriæ contaminata; hæc enim habebit fructum in respectione animarum sanctarum, utique in die judicii, quando sancti rapiuntur ad contemplandam

gloriam Dei, tunc et ipsa laboris sui præmium in cœlesti beatitudine percipi t.

Et spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima; dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in templo Domini acceptissima. Potest juxta tropologie regulam in nomine istius beatæ sterilis, seu spadonis virginum intelligi, de quo in Isaiâ ita scriptum est: *Non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum, quia hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierunt sabbata mea, et elegerunt quæ volui, et tenuerunt fœdus meum, dabo eis in domo mea et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit (Isa. LVI).* Hæc sterilis virginitate secunda est. Hic eunuchus regno cœlorum vim facit, et violenter diripit illud. Iste custos est sabbatorum, et nunquam faciet opera nuptiarum. Iste elegit quæ Dominus voluit ut plus offerat quam præceptum est, ut non indulgentiam apostoli ejus sed voluntatem consideret. Iste tenet fœdus Domini sempiternum ut non ad tempus vacet orationi, et iterum ad ipsum revertatur, sed accepturum se noverit esse in domo Domini, quæ est Ecclesia ejus, locum optimum: multæ enim mansiones sunt apud Patrêm. Et qui eunuchus fuerit et fecerit universa quæ scripta sunt, habebit in muris ejus locum optimum ut scilicet turris Domini efficiatur, et in sacerdotali consistat gradu, ut pro carnis filiis multos habeat filios spirituales. Talem fuisse eunuchum, quem Jesus amavit plurimum, evangelistam Joannem, ecclesiasticæ tradunt historiæ; qui recubuit super pectus Jesu; qui Petro tardius ambulante elevatus virginitatis alis cucurrit ad Dominum. Facessat ergo omnis cavillatio Judæorum, et risui præbere se cesset operiens seniviris regna cœlorum cum pudicitia, non in debilitate corporis sibi sed in animi voluntate, nec desidia boni præmii habebit meritum, sed pia certatio. Unde et sequitur:

Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, et quæ non concidat radix sapientiæ. Gloriosus nimirum bonorum laborum est fructus; quia æternum gaudium et requies certa illos sequitur, nec ea germina doctrinarum seu actionum quæ ex radice veræ processerunt sapientiæ, nunquam habent casum, sed perpetuæ salutis afferent fructum. At contra dogmata hæreticorum et discipuli ac sequentes nequitie illorum exterminabuntur; nec habebunt spem salutis, sed acerba morte damnati in oblivionem tradentur perpetuam. De quo et subditur:

CAPUT VIII.

Quod filii adulterorum, id est hæreticorum, in consummatione erunt, et castorum generatio permanet in perpetua claritate.

Filii autem adulterorum in consummationem erunt, et ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et siquidem longe vixerint, in nihilum computabuntur, et sine honore erit novissima senectus illorum. Et si celerius defuncti fuerint non habebunt spem, nec in die cognitionis allocutionem. Nationes enim iniqua diræ sunt

consummationis. Adulteri quidem hæretici sunt, qui adulterantes verbum Dei in aliorum sensum illud transferre conantur. Horum filii, hoc est discipuli, in consummatione erunt, quia ad æternam perditionem tendunt. Ili ab iniquo thoro polluto conscientie virulento erumpente nutrime educati, licet longevi sint super terram, tamen nihil eis hoc proderit, quando ad combustionem futuri sunt ignis æterni. *Quorum novissima senectus sine honore erit,* quia memoria illorum in æternum benedictione carebit, nec in die agnitionis, hora videlicet universalis iudicii, quando electi a iudice suo agniti ad possessionem regni cœlestis erunt invitati, ipsi nulla spe restorationis suæ consolabuntur, sed in æternum cruciandi a conspectu humani regis expellentur.

(CAP. IV.) *O quam pulchra est casta generatio cum claritate! Immortalis est enim memoria illius; quoniam et apud Deum nota est et apud homines. Cum præsens est, imitantur illam; et desiderant eam cum se eduxerit, et in perpetuum coronata triumphat incoquinatorum certaminum præmium vincens.* Sicut superius vituperavit hæresiarchas, eorumque sequaces schismaticos, ita nunc laudat catholicos illorumque discipulos, quorum fides est pura, et simplex doctrina atque æterna; per hoc memoria digna, quoniam ipsorum generatio apud Dominum probata est, et apud homines venerabiliter accepta. Hæc in præsentī vita per sacra exempla bonorum operum fructum gignit, et ad regnum cœleste translata dignum sui recordationem posteris relinquit, nec ullus erit dolor de peracto certamine, quando persecutionum magnitudinem præmium vincet.

Multigena enim impiorum multitudo non erit utilis, et spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Alternando enim loquitur de catholicis et hæreticis ut istorum laudabilem ostendat sapientiam, et illorum vituperabilem demonstret versutiam. Multigena quippe et multiplex hæreticorum doctrina non erit utilis, sed nociva; nec superflua illorum argumenta, quæ signant spuria vitulamina, habent radicem veritatis, ideo stabilimentum non habent fortitudinis, sed a vento persecutionum sive examine districti iudicii attacti, cito a sua firmitate decidunt; unde et sequitur:

Et si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita, a vento commovebuntur, et a nimietate ventorum eradicabuntur. Frangentur enim rami inconsummati, et fructus illorum inutiles, et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti. Ramos nominat sententias scripturarum perversarum, et fructus, sensus ipsarum sententiarum; per ventos quoque, aut persecutionum molestias aut discussiones iudicii designat: quia sicut rami fragiles a vento, ita eorum sententiæ imperfectæ ab adversitate qualibet, seu discussione pulsatæ facile rumpuntur, fructusque eorum sunt inutiles et acerbi, quia sensus di-

ctionum eorum sunt pravi atque venenosi, et ideo ad nullam utilitatem apti.

Ex iniquis enim omnes filii qui nascuntur, testes sunt nequitie adversus parentes interrogatione sua. Filios iniquorum autem discipulos appellat aut opera, quia sicut alumni hæreticorum in die iudicii augmenta sunt dolorum his qui se pravis dogmatibus seduxerunt, ita prava opera in tempore novissimi examinis probamentum sunt nequitie illorum, unde merito damnentur.

CAPUT IX.

Quod justorum animæ post mortem erunt in refrigerio, nec sit transitus eorum lugendus.

Justus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Cum antea dixisset de malorum interitu, nunc de bonorum requie subsequenter enarrat, quia post finem præsentis vitæ quæ bonis et malis communis est, justi tunc incipient melius vivere, quando ab iniquis videntur fuditus interire, quoniam æterna requies tunc illis dabitur, quando istis pœna succedit perpetua

Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque numero annorum computata. Cani sunt autem sensus hominum, et ætas senectutis vita immaculata. Ostendit quid in senectute quærendum sit, quia non ætas corporis, sed maturitas mentis et morum probitas in ea laudatur: unde in Numerorum libro Moysi Dominus jussit septuaginta eligere presbyteros, quos ipse nosset esse presbyteros ut constitueret eos magistros populi ac iudices. Et Paulus ad Timotheum scribens ait: *Nemo adolescentiam tuam contemnat; sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.*

Placens Deo factus est dilectus, et vivens inter peccatores translatus est. Raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne ficio deciperet animam illius. Non ideo tollit Deus hominem quem diligit de hoc mundo, quod non possit eum inter peccatores viventem immunem servare a peccato, qui discipulos suos quasi agnos inter lupos mittens patri commendavit dicens: *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves a malo (Joan. xvii);* sed ut rationem iudicii sui observet, ut quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, hos convocet, justificet, magnificet, ac glorificet; cæteros autem pro iniquitate sua justo iudicio damnet. De quo Petrus apostolus ait: *Novit Deus pios de tentatione eripere, iniquos vero in die iudicii cruciandos reservare (II Petr. ii).*

Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, et inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum sine malitia. Hac sententia licet generaliter lascivia denotetur reproborum, manifestius tamen in ea redarguitur astutia hæreticorum, quæ pravis doctrinis et cupiditate nociva sensum hominis avertit a tramite veritatis; fascinat enim, hoc est gravat, qui adulo impedit, vel laudando decipit. Legimus in Apostolo: *Currebatis bene, quis vos fascinavit? (Galat. iii.)* Et in Proverbiis: *Donum invidi cruciat oculos.*

Quis apud nos invidus, apud Græcos significantius ponitur fascinator: in quibus exemplis docemur, quod vel invidus aliena felicitate crucietur, vel in quo bona sunt aliqua, alio fascinante vel invidente noceatur. Invidia enim hæreticorum quæ nugas mæras, non firmamentum veritatis præferre solent, obscurat sæpe in simplicibus bona mortalitatis, quæ est illud: *Carrumpunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv). Unde Sapientia vetat cum nujusmodi habere consortium, dicens in Proverbiis: *Ne comedas cum homine invido, nec desideres cibos ejus, quoniam similitudinem arioli et conjectoris æstimat quod ignorat. Comede et bibe, dicet tibi, et mens ejus non est tecum. Cibos quos comederas evomeas, et perdes pulchros sermones tuos* (Prov. xxiii).

Consummatus in brevi, explevit tempora multa. Placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum. Sicut in priorè commate hæreticorum denudavit perildiam, sic et nunc in sequenti martyrum exprimit gloriam, qui licet in brevi per tormenta persecutorum laudabilem expenderunt vitam, tamen ipsa mors pro annosa ætate eis deputatur, quia æternam illis peperit vitam. Creator quippe eorum diligens eos a malorum societate sequestravit, et a præsentis vitæ calumnia eduxit, quatenus in regno cælesti absconderet eos in abdito vultus sui, a conturbatione hominum, et protegeret in tabernaculo suo a contradictione linguarum.

Populi autem videntes et non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia, quoniam gratia Dei et misericordia est in sanctos illius. Nequaquam ergo persecutores martyrum potuerunt agnoscere futuram gloriam, quæ illis successit, sed putaverunt eos cum pœnis corporum simul dedecere, nec æternæ vitæ beatitudinem post mortem posse suscipere: sed diversæ utriusque partibus omnia eveniunt, quia sicut bonos post mortem sequetur vita ac victoria, sic et malos post vitam temporalem sequetur mors et damnatio perpetua.

Condemnat autem justus mortuus vivos impios, et juvenis celerius consummata longam vitam injusti. Liqueat profecto quod martyres Christi post mortem persecutorum suorum iudices futuri erunt, sicut in Apocalypsi in damnatione Babylonis vox divina ostendit dicens: *Exite de illa populus meus, ut nec participes sitis delictorum ejus, et de plagis ejus non accipiatis, quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad cælum, et recordatus est Dominus iniquitatum ejus. Reddite illi sicut ipsa reddidit, et duplicate duplicia secundum opera ejus. In poculo quo miscuit, miscete illi duplum; quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum illi date tormentorum et luctuum, quia in corde suo dicit: Sedeo regina, et vidua non sum, et luctum non videbo. Ideo in una die venient plagæ ejus, mors et luctus et fames, et igne comburetur* (Apoc. xviii).

Videbunt enim finem sapientis, et non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, et quare munierit illum

Deus; videbunt enim et contemnent: illos autem Dominus iridebit, et erunt post hæc decedentes sine honore, et in contumelia inter mortuos in perpetuum. Æstimabant enim persecutores Ecclesiæ Christi, ut diximus, martyrum finem esse interitum, ideo contempserunt eorum fidei stabilimentum. Sed Dominus eos iridebit, quando hoc quod illi sperabant sibi prodesse, ostendet eis omnino nocuisse; quia cum falsa numina deorum suorum contra Christicolas defendere volebant, semetipsos in damnationem perpetuam tradebant.

Quoniam dirumpet illos inflatos sine voce, et commovebit illos a fundamentis, et usque ad supremum desolabuntur; et erunt gementes et memoria illorum peribit. Dirumpet enim illos Dominus superbia inflatos, sine voce excusationis, ita ut sint tunc per omnia inexcusabiles, quæ cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipientis cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt; et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et serpentium et quadrupedum. Propterea tradidit illos Deus in passionem ignominie, et in reprobum sensum, ut facerent ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia; qui cum cognovissent justitiam Dei, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte (Rom. 1); et commovebit eos a fundamentis, quia funditus evertet statum vitæ eorum, et usque ad supremum desolabuntur; quia nunquam post hæc aliqua consolatione relevabuntur, sed erunt gementes in pœnis, et memoria illorum peribit in æternum.

Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traduent illos ex adverso iniquitates illorum. In iudicium ergo venient impii conscientia peccatorum suorum timidi, quia cogitatus eorum accusant eos pro malis quæ ante gesserunt, nec datur ullus defensionis locus, ubi nullus est in conscientia bonorum operum fructus.

CAPUT X.

Quod in adventu Domini stabunt justi in magna constantia adversus persecutores suos, et quod ipsi persecutores tandem seram pœnitentiam gerent in inferno de errore suo atque peccatis.

(CAP. V.) Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes: *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improprietatis. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore.* Quomodo ergo computati

sua: inter filios Dei, et inter sanctos Dei sors illorum A est? Tunc utique stabunt justi in magna constantia adversus persecutores suos, qui eos pœnis indebitis hic affecerunt, et labores illorum quasi stultos vitæperaverunt; quoniam claritate superna relevati iudices erunt secundum veritatem, qui ante se injuste damnaverunt. Unde illi cum se subitanea commutatione viderint de gloriâ ad ignobilitatem perductos et e contrario adversarios suos de afflictione temporalis ad honorem supernum translatos, sera pœnitentia atque infructuosa tunc conquirunt, quod antea, dum licuit si vellent fructuose agere possent.

Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis. Via veritatis Evangelium Christi est, et lex divina, de qua erraverunt impii, quoniam illi credere et obedire noluerunt. Quibus et justitiæ lumen non luxit, et sol intelligentiæ non est ortus, quia cum eis Christus non est lux vera, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hanc mundum* (Joan. 1), et sol justitiæ qui oritur timentibus eum. In cuius etiam pœnis vera est semitas, quoniam in protectione ejus vitæ perpetuæ constat largitas, ipse perfidis gentiliû philosophis, nec non et hæreticis non luxit, quoniam tramitem veritatis spernendo vanas traditiones et sectas nefandas sequi maluerunt, propterea subsequentes dicunt:

Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Lassati sunt philosophi in via iniquitatis et perditionis, quia cum ratiocinando mundi machinam divino honore sublimare voluerunt, et creaturæ potius servire quam creatori elegerunt: in ipsa exquisitione sua defecerunt, et non salutem sed perditionem invenerunt. Similiter et hæretici superbiendo vias difficiles ambulantes sectas composuere nefandas, nec viam Domini, quæ est veritas et vita, agnoverunt; ideo semetipsos in perditionem perpetuam tradiderunt, nec eis studium præsentis vitæ quidquam utilitatis contulit; quibus post mortem non præmiâ sed pœna successit; unde dolentes dicunt:

Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra, et tanquam nuntius percurrrens, et tanquam navis quæ pertransiit fluctuantem aquam: cuius, cum præterierit, non est vestigium invenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus; aut tanquam avis quæ transvolat in aere, cuius nullum invenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans levem venium, et scindens per vim itineris aerem: commotis alis transvolavit et post hoc nullum signum invenitur itineris illius; aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum: divisus aer continuo in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius: sic et nos nati continuo desivimus esse, et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere: in malignitate autem nostra consumpti sumus. Per quinque species similitudinum, quas proferendo iniquorum infructuosa pœnitentia labores suos de-

fluere conqueritur, fugacis vitæ ac terrenarum rerum defectus nobis demonstratur. Sicut enim umbra firmitatem sui status nullam habet, nec nuntius discutrens moras sustinere patitur, et sicut avis in cœlo, vel navis in mari, vel sagitta in aere incerto tramite pergunt, sic transitorie vitæ instabilis et incertus semper est cursus, nec aliquid ex eo fixum manebit, nisi quod pro adeptu vitæ æternæ pio labore expenditur, juxta allegoriam autem umbra oblivionem mentis aut mortem carnis, quibus humana vita obnoxia est, possumus accipere. In nuntio percurrente præpassiones animæ sive ægritudines corporis, quæ indicant ac præconantur occasum corruptibilis vitæ. Per avem autem extolentiam jactantiæ mundanæ, sive hæresis. Per navem vero levitatem humanæ mentis, quæ per amaras sæculi hujus undas immundorum spirituum flatibus agitur. Per sagittam dolos atque insidias iniquorum. Hæc enim omnia in præsentis vitæ ærumna versantur, sed post peractum finem infructuosam pœnitentiam possessoribus suis apud inferos relinquunt, pro quibus semper gement et nulla consolatione sublevabuntur, propterea subsequitur Scriptura dicens:

Talla dixerunt in inferno hi qui peccaverunt: quoniam spes impii tanquam lanugo est quæ a vento tollitur, et tanquam spuma gracilis quæ a procella dispergitur, et tanquam fumus qui a vento diffusus est, et tanquam memoria hospitis unius diei prætereuntis. Adhuc quatuor species alias introduxit ad demonstrandam infirmitatem spei iniquorum, qua vel præsentia stabilia atque mansura esse putaverunt, vel se in peccatis viventes impune evadere posse æstimaverunt. Lanugo enim quæ ex herbarum flora marcescente oritur, fragilitatem carnis exprimit, quæ a vento ægritudinum vel molestia corporis tollitur, nec futurum manere permittitur, *quia omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni. Exaruit fenum et flos ejus decidit; verbum autem Domini manet in æternum* (Isa. xl). Spuma autem quæ ex aquis edita aquis supernatat, appetitus humani favoris et jactantia vulgaris intelligi potest: quæ a procella tentationum vel discussione futuri judicii dispergitur, quia quam vana fuerint eorum tactu probatur, sic et fumus vanitatem caduce vitæ demonstrat; quoniam sicut fumus vento diffunditur, sic humana vita temporum mutatione dissolvitur. Unde et per similitudinem transeunti hospiti comparatur; quia omnes hic hospites et peregrini sumus, de quo Ecclesiastes ait: *Generatio præterit, et generatio advenit, terra autem in sæculum stat, ideo omnia vanitas* (Eccle. 1). Quid enim vanius hac vanitate, quam terram manere quæ hominum causa facta est et ipsum hominem terræ dominum in pulverem repente dissolvi: unde sequitur: *Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur* (Ibid.). Nam ipse sol, qui in lucem mortalibus datus est iuteritum mundi ortu suo quotidie indicat, et occasu: et hoc totum idcirco ut doceat mutationibus tem-

porum et ortu occasuque siderum humanam ætatem labi et interire dum nescit. Quapropter merito impii in inferno positi dolent quod spem suam in illo posuerunt ubi stabilitas nulla est, et ab eo sensum averterunt, qui ante omnia et post omnia nunc et semper idem manet.

CAPUT XI.

De sanctis martyribus, quod in perpetuum vivant, et quod Dominus vindicet eos de adversariis suis.

Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio illorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, et brachio sancto suo defendet illos. Cum autem peccatorum penas et seram poenitentiam describeret in inferno, consequenter justorum gloriam et præmium apud Dominum enarravit in cælo, qui in supernum regnum recepti vita beata in contemplatione Dei fruuntur; et hoc ideo quoniam totam spem suam et mentis intentionem in bonitatem posuerunt Conditoris sui, cujus etiam manu coronati, et dextera fortitudinis sunt protecti. Manus enim Dei et dextera ac brachium propter effectivam potentiam unigenitus Filius Dei nominatur: per quem omnia facta sunt, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, quem Pater suscitavit a mortuis, et constituit ad dexteram suam in cælestibus super omnem principatum et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, et omnia subjecti sub pedibus ejus et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ, quæ est corpus et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus implet.

Accipiet armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Induet pro thorace justitiam, et accipiet pro galea iudicium certum. Sumet scutum inexpugnabile æquitatem: acuet autem diram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Juxta historiam ergo Creator omnium, cujus arma sunt veritas, justitia et iudicium, per creaturam sibi subjectam corripit ac verberat delinquentes. Secundum allegoriam autem idem Dominus armat creaturam ad ultionem inimicorum, quando per Evangelii prædicatores perfidiam Judæorum, stultitiam gentilium atque dolum hæreticorum, de peccato et de justitia, et de iudicio redarguit, ac telis verborum pectora eorum pungit, quatenus timore salubri exterriti omnipotentis Dei manui cedant, et discant ei subjecti esse, cujus admonitioni nulla ratione lebent rebellare, quia nec potentiaæ ullo modo valent resistere. Quod autem dicit orbem terrarum cum illo pugnare contra insensatos, ostendit totam Ecclesiam Christi simul cum rege suo, membra videlicet cum capite, contra iniquorum errores atque malitiam, per arma veritatis et justitiæ pugnare. Quæ et Dominica auctoritate super petram solidissimam fundata est, nullo modo veretur ruinam: *Quia portæ inferi non prævalebunt adversus*

A eam (Matth. xvi); sed fixa et inconcussa per omnia manet sæcula.

Ibunt directe emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient. Emissiones fulgurum sunt tonitrua prædicationum, sive coruscationes miraculorum, quæ directe ibunt: quia juxta dispensationem auctoris sui ad utilitatem electorum, sive ad damnationem reproborum fiunt. Tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, quando auctoritate divinarum Scripturarum per piam intentionem sanctorum doctorum ad terrendum adversarios proferuntur; et ad certum locum insilient, quia contra eos quos necesse est recto tramite procedent, nec valet esse confusum, quod divina sapientia constat esse

ordinatum

Et a petrosa ira plena mittentur grandines: quia pro meritorum æqualitate duræ emittuntur increpationes.

Et candescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter. Aquas maris perturbationes appellat sæculi, flumina persecutionum commotiones; quia plerumque corda pravorum quæ documenta prædicationum non emolliunt, flagella diversarum correptionum per timorem frangunt.

Et contra illos stabit spiritus virtutis, et tanquam turbo venti dividet illos; et ad extremum deducet omnem terram iniquitas illorum, et malignitas eretet sedes potentium. Spiritus virtutis vindicta est ultimi examinis, quæ dividet impios, et ad extremum perducet omnem terram iniquitatis eorum, cum simul et substantiam terrenam et opera carnalia per sententiam suam justus iudex poenæ gehennæ et æternæ desolationi deputabit. Malignitas enim evertet sedes potentium, quia malitia reproborum causa est damnationis eorum.

(CAP. VI.) *Melior est sapientia quam vires, et vir prudens quam fortis.* Sapientia ergo ubi inhabitat bene semper gubernat animum. Vires enim corporis plerumque insipientes in peccatorum mittunt præcipitium: unde et prudens præponitur forti, quia prudentia dirigit gressus hominis; vis autem carnalis licet aliquando, cum per potentiam aliquem superaverit, fortitudinem simulet, tamen sine prudentiæ regimine infirma esse apparebit, quando stulto labore consummatur. Unde in psalmo scriptum est: *Non in viribus equi voluntatem habebit: neque in tibiis viri beneplacitum est ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eos qui sperant in misericordia ejus (Psal. cxlvi).*

CAPUT XII.

Sapientia increpat iudices terræ, qui acceperunt potestatem a Domino, quod non custodirent legem justitiæ, prædicans eis penas quas passuri erunt.

Audite ergo, reges, et intelligite; discite, iudices finium terræ. Præbete aures, vos qui continetis multiuum, et placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est a Domino vobis potestas, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra et cogitationes scri-

tabitur; quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende et cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum his qui præsumunt, fiet. Admonet rectores Ecclesiæ ut iustitiam mandatorum Dei servant, et veritatem divinatorum testimoniorum discere et intelligere festinent: quoniam sicut ipsi data potestate a Domino constituti sunt magistri ac iudices fratrum suorum ut iudicent illos secundum rationem æquitatis, et doceant eos regulam fidei cum bonis operibus servare, ita et ipsi iudicium divinum expectant, quod non fallit nec falli potest, qui non solum opera sed et cogitationes illorum et voluntates diiudicat, et eos qui non secundum voluntatem Dei ac legem præceptorum vivebant, nec etiam alios docebant vel iudicabant di-

stricto examine iudicaturus est. Exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur. Hoc eis qui per ignorantiam vel per fragilitatem vel etiam necessitatem aliqua crimina perpetraverunt, et tamen per humilitatem et pœnitentiam ipsa peccata delere non cessaverunt a piissimo iudice gratia impenditur remissionis. Illis autem qui, per contumaciam et per contemptum mandatorum Dei, multa ac gravia commiserunt facinora, et de his pœnitentiam agere neglexerunt, graviora in inferno deputat tormenta: sicut enim potentiores fuerunt in impietatis actione, ita validiores tolerant pœnas in igne gehennæ.

Non enim subtrahet personam cuiusquam Dominus, nec verebitur magnitudinem cuiusquam Deus: quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus; fortioribus autem fortior instat cruciatio. — Non enim est personarum acceptor Deus, ut Petrus apostolus testatur; sed in omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam acceptus est illi (Act. x). illis autem qui sunt magistri mendaces, et introducunt sectas perditionis, et eum qui emit eos Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem (II Petr. ii), caligo tenebrarum reservatur. Quia si Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit in iudicium cruciandos reservari, et originali mundo non pepercit, sed octavum Noe justitiæ præconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens; et civitates Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens eversione damnavit, exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens; et iustum Loth oppressum a nefandorum injusta conversatione eripuit; aspectu enim et auditu justus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant: ita et nunc eos qui post carnem alteram in concupiscentia et immunditia aubulant audaces, sibi placentes, et sectas non metuunt facere blasphemantes, in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem iniustitiæ suæ. Nullius enim Deus veretur magnitudinem, quia ipse est super omnes et magnitudinis eius non est finis. Nullius personam recipit, quia unumquemque iuxta vias suas iudicabit. Æqualiter cura est illi de omni-

bus, quia omnium ipse creator est, et operis sui condignam curam gerit atque opem qua subsistere valeat impendit. Postquam ergo sapientia ad potentis sermonem habuit, et eorum duritiam cordis sermonibus increpavit, ad ipsos rectores modo sermonem exhortationis convertit, et mirabiliter laudem ipsius sapientiæ explicat dicens:

Ad vos ergo, reges, sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam et non excedatis. Qui enim custodierint justitiam eius, iuste justificabuntur; et qui didicerint justitiam, invenient quid respondeant. Admonet ecclesiasticos rectores, imo omnes generaliter quibus regimen commendatum est suarum animarum, ut discant divinam sapientiam, quatenus non excedant in prævaricationem præceptorum Dei. Qui enim custodierint iuxta iuste justificabuntur, hoc est, qui justitiam sequuntur, a iusto iudice justitiæ suæ præmium accipient; et qui didicerint iuxta, utique in recte credendo et bene operando, illis tribuetur quid respondeant quando discussio erit singulorum, quia bonum præsentis vitæ meritum perennis gloriæ beatum expetit præmium.

CAPUT XIII.

Sapientia hortatur rectores Ecclesiæ ut audiant et concupiscant sermones suos, quoniam ipsa se gratis præbet illis, conferens simul integritatem corporis et castitatem animæ

Concupiscite ergo sermones meos, et diligite illos, et habebitis disciplinam. Verum est quod qui diligit sapientiam et assiduus est illius in meditatione, conservet disciplinam in moribus, nec aliter potest amator probari sapientiæ nisi conservator sit disciplinæ. Unde ipsa Veritas ait: Si diligitis me, mandata mea servate (Joan. xv). Et iterum: Si quis diligit me sermonem meum servabit. (Joan. xiv). Hinc et Jacobus ait: Estote ergo factores verbi et non auditores tantum fallentes vosmetipsos, quia non auditores legis justificabuntur apud Dominum, sed factores legis (Jac. i).

Clara est, et quæ nunquam marcescit sapientia; et facile videtur ab his qui diligunt eam, et invenitur ab his qui quærunt illam. Decor sapientiæ immarcescibilis est, et his solis patet qui eam in veritate diligunt, et studiose requirunt. Qui autem eam fecte quærunt nullo modo ad eam pertingent, quia, sicut superius dictum est, Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et in malevolam animam non introibit sapientia. Unde in Proverbiis sapientia dicit: Ego diligentes me diligo, et qui mane vigilant ad me invenient me (Prov. viii). Et iterum: Beatus homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei. Qui me invenerit inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino. Qui autem in me peccaverit lædet animam suam. Omnes qui oderunt me, diligunt mortem (Ibid.).

Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis per se prior ostendat. Qui diluculo vigilaverit ad illam non laborabit: assidentem enim illam foribus suis inveniet,

Sapientia hæc Christus est Filius Dei, de quo Apostolus ait : *Christum dico Dei virtutem et Dei sapientiam, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter* (I Cor. 1; Col. 1). Illic ergo sua gratia omnes preoccupat, quicunque ad ejus amorem anhelant, quia ipse est via, veritas, et vita, per ipsum itur, ad ipsum tenditur, ad ipsum pervenitur. Ille autem qui ab origine illucescentis in se fidei corde devote vigilaverit, non vacuo labore consumitur, sed pro boni operis studio ab ipso coronatur. Assidentem enim illam foribus suis inveniet, quia ejus adjutorium semper paratum habebit. Unde in Apocalypsi ipse dicit : *Ecce ego sto ad ostium et pulso; si quis autem mihi aperuerit, introibo ad eum, et cœnabo cum eo et ipse mecum* (Apoc. 3).

Cogitare ergo de illa, sensus consummatus est; et qui vigilaverit propter illam cito erit securus quoniam dignos se ipsa circuit quærens, et in viis suis ostendit se illis hilariter, et in omni providentia occurret illis. Cogitatio puræ mentis desiderium est divinæ contemplationis; quomodo ergo ille sensu non erit consummatus, qui ad amorem summi boni semper est intentus, et beatus ille erit, qui pervigili intentione summam Sapientiam quærit, cujus vera adoptio veræ sinceritatis est perceptio? Sed nemo repente fit summus; quin potius per virtutum profectum ad summitatem debet esse ascensus. In presenti ergo vita studium impendendum est descendæ sapientiæ, et in moribus, secundum ejus disciplinæ normam vivendum. Cum autem illa eum imbuerit et perfecte pos-

A sederit æternæ beatitudinis participem esse faciet: unde et sequitur.

Initium enim illius verisima est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ, dilectio est; et dilectio, custodia legum illius est; custodia autem legum consummatio incorruptionis est; incorruptio autem facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Illius commodi autem profectuum gradus Petrus apostolus in sua Epistola ostendit dicens: *Vos autem, fratres, curam omnem subinserentes ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. Illic autem omnia si vobiscum adsint et superent, non vacuos nec sine fructu vos constituent, in Domini nostri Jesu Christi cognitione* (II Petr. 1). Qui enim propter sapientiæ amorem disciplinabiliter in hoc mundo vivit custodiens mandata Dei, hic per sacrarum virtutum profectum, ad incorruptionem immortalitatis et perpetuam vitam perveniet, quæ est utique in cognitione divinitatis Domini nostri Jesu Christi. Unde ipse in Evangelio ad Patrem ait: *Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te unum verum Deum, et, quem misisti, Jesum Christum* (Joan. xvii). Cum autem cognoverit veraciter Deum, tunc in contemplatione ipsius, beatitudine perfruetur sempiterna, et cum rege suo simul ipse regnans, in luce permanet perpetua.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Laudat vir sapiens divinam sapientiam, prædicans virtutem ejus.

Si ergo delectamini sedibus et stemmatibus, reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis. Necessario admonet reges terræ diligere sapientiam, quia sine sapientia impossibile est rite quemquam regnare posse. Unde est istud Platonicum: Tunc bene regitur respublica quando regnant philosophi, et philosophantur imperatores. Sine sapientia enim regnum tenere velle, magis est tyrannicæ truescentiæ quam regalis temperantiæ. Quapropter rectores considerent Ecclesiæ, quam bene conveniat, ut ipsi in meditatione assidui sint legis divinæ. Qui enim sacrarum Scripturarum in discendo, docendo atque operando sequitur normam, sine dubio cælestis regni percipiet lætitiâ.

Quid est autem sapientia, et quemadmodum facta sit referam, et non abscondam a vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis investigabo et ponam in lucem scientiam illius, et non præteribo veritatem neque cum invidia tabescente iter habeo, quoniam ista non erit particeps sapientiæ. Perspicuum est quod invidiæ pestis consors non est sapientiæ, quia per invidiam diaboli mors introivit in totum orbem terrarum, et per

C sapientiam Dei de mortis laqueo ereptam est genus humanum; unde et sequitur:

Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum; et rex sapiens populi stabilimentum est. Multitudo autem sapientium custos est sanctorum prædicatorum, quorum doctrina sanitas est orbis terrarum, quia per ipsam ad fidem Christi conversa est turba innumerabilis diversarum nationum. Cujus scilicet turbæ rex sapiens est, imo ipsa Dei sapientia et virtus Jesus Christus Deus et Dominus noster, qui electorum suorum stabilimentum fit, quoniam, Psalmista testante, Dominus fortitudo plebis sue, et protector salutarium Christi sui est (Psal. xxvii); de quo idem Propheta ait: *Dominus petra mea et robur meum, et salvator meus, Deus meus fortis, sperabo in eum* (II Reg. xvii).

CAPUT II.

Idem vir exponit originem humanæ naturæ.

Ergo accipite disciplinam per sermones meos et proderit vobis. (CAR. VII.) Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terrani illius, qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni concubientis. Et ego natus accepi communem aerem, et in similitudine

factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans. In involumentis nutritus sum, et curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus. Ostensura ergo sapientia virtutem suam per vas sibi aptum, primo ipsum prædicatorem suum humiliter conditionis humanæ facit enarrare originem, ut unusquisque sciat quid ex carnis origine, et quid ex dono habeat divino. Quod enim dicit decem mensium tempore se coagulatum sanguine, et semine hominis, et delectamento somnii conveniente, demonstrat utriusque sexus differentiam. Nam, ut physici aiunt, semen hominis est candidum, et semen mulieris sanguinolentum. Eorum commistio certis spatiis temporum corpus infantis facit formari, donec animatum ad tempus partus decimo mense perveniat, quamvis non omnes ad decimum mensem pertingant, cum alii septimo, alii octavo, alii nono nascantur; sed hunc partum qui in decimo mense gignitur perfectiorem magisque vitalem esse et salubrem asserunt, quam illam qui in octavo vel nono mense provenierit. Nam hoc dicit initium natiuitatis omnibus hominibus commune esse, tam nobilibus quam ignobilibus, unumque introitum omnium ad vitam, et similem exitum omnium fore ostendit: quia omnis homo terrenus ex viri et mulieris semine ortus temporalis vitæ sortitur exordium, et per mortis obitum transit de hoc mundo. Cæterum autem cælestis Adam, qui sine virili semine ex matre virgine editus est, proprium suæ natiuitatis habet modum, qui et mortis suæ potestativæ dominatione ordinavit occubitum. Verumtamen decimo mense post conceptionis ejus tempus natiuitatis ipsius a Christianis celebratur solemnitas, quando ab octavo Kalendarum Aprilium quo conceptus creditur usque ad octavum Kalendarum Januarii ubi natus traditur, ducenti septuaginta sex dies annumerantur, qui numerus dierum copulet novem menses et sex dies, et ita illa sententia Evangelica qua idem Salvator quadraginta sex annis templum corporis sui ædificatum a Judæis prædixit dissolvendum, per senarii numeri multiplicationem perfectionem incarnationis ejus ostendit: quia ducenti et septuaginta et sex quadragies sexies senarium habent. Unde evidenter claret quod sicut perfectus Deus, ita et perfectus est homo Jesus Christus Dominus noster.

CAPUT III.

De eo quod constiterit se spiritum sapientiæ accepisse, in quod plura donorum ejus charismata enarrat.

Propter hoc optavi, et datus est mihi sensus; et invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ; et præposui illam regnis et sedibus, et divitiis nihil esse duxi in comparatione illius, nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, et tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Amator sapientiæ dixit se optasse et invocasse atque expetivisse sapientiam, et ob hoc per gratiam Spiritus sancti se illam adipisci,

A quia ut apostolus Jacobus ait: *Qui hac indiget, postulet a Deo, qui dat omnibus affluentem, et non improperat* (Jac. 1); quæ merito præponitur regnis et sedibus et divitiis universis, quoniam omnia pretiosa mundi in comparatione illius vilescunt. Unde ipsa in Proverbiis ait: *Mecum sunt divitiæ ac gloria, opes supernæ et justitia: melior est fructus meus auro et pretioso lapide, et gemma mea argento electo* (Prov. VIII). Hinc et ipsa Veritas in Evangelio regnæ cælorum assimilat negotiatori quærenti bonas margaritas; *qui inventa una pretiosa margarita abiit et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam* (Matth. XIII); quia qui cælestem sapientiam veraciter invenit, hoc est, verbum Dei in excelsis, omnia emolumenta præsentis vitæ, omnem philosophiam humanam, omnemque oratorum eloquentiam despicit, et soli theoriæ divinæ vacare gaudebit. Unde et sequitur:

Super salutem et speciem dilexit illam, et proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius. Salus animæ, quæ est in possessione divinæ sapientiæ, cum operibus justitiæ, omnino præponenda est omni sanitati corporis, omnique speciei corporalium rerum, quoniam, sicut in posterioribus declarabitur, speciosior est ipsa sapientia sole, et super omnem dispositionem stellarum, luci comparata invenitur purior, cum illis succedat nox ac tenebræ, hujus autem lumen inextinguibile est. Quod autem sequitur venisse sibi omnia bona pariter cum illa, expertus est ipse Salomon, qui solam petens a Deo sapientiam, regni sublimitatem, divitiis, ac gloriam simul cum illa promeruit. Mystice autem quicumque veraciter Christi perceperit notitiam, omnium virtutum se lætatur pariter habere gratiam, et in futuro cum ipso vitam possidebit æternam.

*Et lætatus sum in omnibus, quoniam antecedebat me ista sapientia, et ignorabam quoniam horum omnium mater est. Bene lætatur in omnibus, quem in cunctis consiliis suis et actibus præcedens regit sapientia; sed hoc mirum est, quomodo se dicit ignorasse horum omnium eam esse matrem, cum antea dixit præoccupasse illam eos qui se concupiscunt, et illis se priorem ostendere, nisi forte in processu ipsius meditationis intelligens se tantum profecisse, ut priorem scientiam posteriori cœquantando, cum hanc excellere viderit illam, in comparatione istius quasi ignorantiam esse deputaverit: quale est illud in Evangelio: quia Joannes Baptista Dominum futurum præconando et digito præsentem demonstrando, postquam eum baptizavit, dixit se eum antea nesciisse, sed Spiritu sancto super eum veniente sibi demonstratum esse, ita inquires: *Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem et manentem super eum sicut columba, hic est qui baptizat in Spiritu sancto: et ego vidi, et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei* (Joan. 1). Sic et in luminariibus mundi cætera sidera licet per se clara sint, in cou-*

paratione tamen solis minime clara esse deprehenduntur. Unde et ipse sol, eo quod solus diurno lumine inter cætera astra luceat, nominatur.

Quam sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem illius non abscondo. Superius dixerat quod Spiritus sanctus dator divinæ sapientiæ effugeret fictum disciplinæ, et in malevolam animam non introiret sapientia, nunc autem verus possessor sapientiæ hanc dicit se sine fictione didicisse, ideoque veraciter potuit ad ejus notitiam pervenire, et sine invidia eam communicasse, atque honestatem illius non abscondisse, quia invidia cum vera sapientia nullo modo potest convenire, quam constat largitatis et misericordiæ amatricem esse. *Quæ enim societas est luci ad tenebras? aut quæ communicatio Christi ad Belial? (II Cor. vi.)* Unde Jacobus apostolus dicit: *Quis sapiens et disciplinatus inter vos? ostendat et bona conversatione operam suam in mansuetudine sapientiæ. Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sunt in cordibus vestris, nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem: non est enim ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus et contentio, ibi erit inconstantia, et omne opus prævum. Quæ autem desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, judicans sine simulatione (Jac. iii).* Unde apte subjungitur:

Infrinitus enim thesaurus est hominibus: quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitia Dei, propter disciplinæ dona commendati. Infinitum ideo thesaurum dicit esse sapientiæ, quia quanto quis studiosius eam discit, tanto profundior em esse cognoscit; et quanto magis in ea meditando profecerit, tanto ipsam altius petere intelliget; ideoque ipsius meditatores amicitia Dei participes facti sunt, quia præceptorum et voluntatis Dei veri fiunt agnitores: de quo ipsa Veritas ad discipulos in Evangelio ait: *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus ejus. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi a Patre meo nota feci vobis (Joan. xv).*

Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia et præsumere digna horum quæ mihi dantur: quoniam ipse sapientiæ dux est, et sapientium emendator; in manu enim illius et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia ac disciplina. Sapientiæ dux Deus est, quoniam omnipotens Pater incarnationis unigeniti Filii sui auctor est, quem misit in mundum, ut illuminationem veritatis perciperet genus humanum, cui dedit omnem potestatem in cælo et in terra, quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipseque fecit nos et non ipsi nos. *Nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus (Psal. xcix).* Cujus donum est quidquid recte sentimus, quidquid recte proferimus, et quidquid in bonis actibus elaboramus

Ipse enim dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes clementorum, initium et consummationem et me-

dietatem temporum, vicissitudinum permutationes, et commutationes temporum, anni cursus, et stellarum dispositiones, naturas animalium, et iras bestiarum, vim ventorum, et cogitationes hominum, differentias virgultorum, et virtutes radicum, et quæcumque sunt absconsa et improvisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientia. Qualiter autem Salomon divino munere excelleret in sapientia, ostendit Scriptura dicens: *Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni et prudentiam multam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore maris, et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium atque Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus: sapientior Æthan, Ezraelita, et Eman, et Chalchol, et Dorda, filiis Mahol; et erat nominatus in universis gentibus per circuitum. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque et mille, et disputavit super lignis a cedro quæ est in Libano usque ad hyssopum qui egreditur de pariete; et disseruit de jumentis et de volucris, et reptilibus et piscibus; et veniebat de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, et ab universis regibus terræ, qui audiebant sapientiam ejus (III Reg. iv).* Cæterum pacificus noster, qui est Dei virtus et Dei sapientia, coram cujus oculis omnia nuda et aperta sunt, non solum ipse omnia novit quæ sunt, et quæ fuerunt, atque futura sunt, verum etiam propriis discipulis, hoc est membris nimirum suis, dat intelligentiam mysteriorum suorum, ita ut non solum rerum visibilium imo et invisibilium scientiam habeant, et quid historia doceat, aut quid allegoria ostendat, quidve tropologia commendat, et quid anagoge de supernis intimet perfecte intelligant, unde bene in Evangelio legitur: *Ipse est lux mundi, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i),* quem qui sequitur non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

Est enim in illa spiritus intelligentiæ, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoquinatus, certus, suavis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, et qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mundos, subtiles. Isaias Propheta charismata divina enumerans, quæ septemplex spiritu in flore radicis Jesse requiescere prædixerat, ostendit omnium donorum Spiritus sancti integritatem in humanitate existere Salvatoris, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi, et plenitudo divinitatis habitat corporaliter; nec ei Pater ad mensuram dat Spiritum, unde fiducialiter dicit: *Omnia quæ habet Pater mea sunt; et nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Matth. xi).* Hic ergo cum scriptor historiæ virtutem ipsius sapientiæ enarrare vellet, ait quod in ipsa sit Spiritus intellectus, eo quod agnitio veritatis per ipsam confertur. Sanctus, eo quod sanctificat omnia. Unicus, quia unitatem et concordiam in electis facit. Multiplex, quia scientia et virtutem

varietatem tribuit. Subtilis ac mobilis, quoniam vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipite, et pertingens usque ad divisionem animæ, et spiritus compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum. Disertus, quia aperit os mutorum, et disertas linguas facit infantium. Incoinquinatus, quia nullius peccati macula sibi cohæret. Certus, quia neminem fallit nec falli potest. Suavis, quia mitis et misericors est omnibus invocantibus se. Amans bonum actum, et neminem veiat benefacere, quia nec gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati. Humanus et benignus, quia misericors est, suavis et pius, stabilis, certus, securus, qui in Evangelio ait : *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. xiv). Et stabilis dicitur, quia per naturam omnia continet. Mobilis autem dicitur, quia ubique etiam nescientibus occurrit. Tenens ergo omnia stabilis præsentem se omnibus exhibens mobilis appellatur. Sed in his verbis nostris magna quæstio oritur, cur iste Spiritus, qui implet omnia simul, mobilis et stabilis dicatur; sed si ad usum humanæ consuetudinis recurrimus, sensum citius loquentis invenimus. Homo quippe qui in ea regione in qua est ubique discurrit, procul dubio ubique obviam venit, et repente ubi non creditur invenitur. Omnipotens ergo Spiritus ut ubique præsens significaretur, simul et mobilis omnem habens virtutem, omnia prospiciens, quia dat virtutem lasso et lumen cæco, quoniam ipse solus dabit virtutem et fortitudinem plebis suæ. Ipse capit omnes spiritus intelligibiles, mundos et subtiles, quia in ejus manu sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipse conspicit (Psal. xciv). In cujus nomine omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. ii).

CAPUT IV.

Quod sapientia, quæ est Filius Dei, attingit ubique, quia semper cum Patre est, et permanens in se innovat omnia.

Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia : attingit autem ubique propter suam munditiam. Quid potest mobilius et subtilius esse sapientia, quæ omnia creavit, omnia regit, omnia ordinat, omnia gubernat? in ipsa enim vivimus, movemur et sumus. Attingit autem ubique propter munditiam suam, quia lux est, et tenebræ non sunt in ea ullæ.

Vapor est enim virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, et ideo nihil inquinatum in illam incurrit. Manifestum est quod unigenitus Dei Filius, ex Dei Patris substantia natus, coæqualis ac coæternus, ac consubstantialis est Patri, et ideo nihil inquinatum in eo invenitur, quia summo bono nihil appropinquat mali, sed simplex bonum semper idem manet.

Candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius. De eodem Filio dicit Apostolus : Qui cum sit splendor gloriæ, et figura expressa substantiæ ejus, regens omnia verbo

A virtutis suæ (Hebr. i). Pater enim ipsam sapientiam dicit ut Verbum ejus sit, non quomodo profertur ex ore verbum sonans, aut ante pronuntiationem cogitur : spatiis enim temporum hoc completur, illud autem æternum est, et illuminando dicit nobis et de se et de Patre, quod dicendum est hominibus, ideoque ait : *Nemo novit Filium nisi Pater, et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (Matth. xi). Quia per Filium revelat Pater, id est, per Verbum suum. Si enim hoc verbum quod preferimus temporale et transitorium est, et seipsum ostendit, et illud de quo loquimur; quanto magis Verbum Dei per quod facta sunt omnia, quod ita ostendit Patrem sicuti est Pater, quia et ipsum ita est, et hoc est quod Pater, secundum quod sapientia est et essentia. Nam secundum Verbum non hoc est quod Pater, quia Verbum non est Pater; et Verbum relative dicitur, sicut Filius, quod utique non Pater; et ideo Christus virtus et sapientia Dei, quia de Patre virtute et sapientia, etiam ipse virtus et sapientia est, sicut lumen Dei et de Patre lumine, et fons vitæ apud Deum Patrem utique fontem vitæ : *Quoniam apud te, inquit, fons vitæ. In lumine tuo v. debimus lumen* (Psal. xxxv); *quia sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso* (Joan. v). *Et erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; et lumen hoc Verbum erat apud Deum, sed et Deus erat Verbum.* Deus autem lumen est, et tenebræ in illo non sunt ullæ. Lumen vero non corporale sed spirituale; neque ita spiritale ut laminatione factum sit, quemadmodum dictum est apostolis : *Vos estis lumen mundi* : sed lumen quod illuminat omnem hominem, ea ipsa et summa sapientia Deus, unde nunc agimus. Sapientia ergo Filius, de sapientia Patre : sicut lumen de lumine, et Deus de Deo, ut et singulus Pater lumen, et singulus Filius lumen, et singulus Pater Deus, et singulus Filius Deus. Ergo et singulus Pater sapientia, et singulus Filius sapientia, et sic utrumque simul unum lumen, et unus Deus, sic utrumque una sapientia, sed Filius factus est nobis sapientia a Deo, et justitia et sanctificatio, quia temporaliter nos ad illum convertimur, idque ex aliquo tempore, ut cum illo maneamus in æternum, et ipse ex quodam tempore *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

Et cum sit una, omnia potest, et permanens in se omnia innovat; et per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei et prophetas constituit. Propterea cum pronuntiat in Scripturis aut narratur aliquid de sapientia, sive dicente ipsa, sive cum de illa dicitur, Filius nobis potissimum insinuat, cujus imaginis exemplo et nos non discedamus a Deo, quia et nos imago Dei sumus, non quidem æqualis, facta quippe a Patre per Filium, non nata de Patre, sicut illa, et nos quia illuminamur lumine, illa vero quia lumen illuminans, et ideo illa sine exemplo nobis exemplum est. Neque enim imitatur quemquam præcedentem ad Patrem, a quo nunquam est sepa-

rabitis, quia idipsum est quod ille de quo est; nos autem imitantes imitamur manentem, et sequimur stantem, et in ipso ambulantes tendimus ad ipsam: quia factus est nobis via temporalis per humilitatem, qui mansio nobis æterna per divinitatem; quoniam quippe spiritibus mundis intellectualibus qui superbia non lapsi sunt, in forma Dei et Deo æqualis, et Deus præbet exemplum, ut se idem exemplum redendū etiam lapsō præberet homini, qui propter immunditiam peccatorum pœnamque mortalitatis Deum videre non poterat, semetipsum exinanivit, non mutando divinitatem suam, sed nostram mutabilitatem assumendo, et formam servi accipiens venit ad nos in hunc mundum, qui in hoc mundo erat, quia mundus per ipsum factus est, ut exemplum sursum videntibus Deum, exemplum deorsum mirantibus hominem, exemplum sanis ad permanendum, exemplum infirmis ad convalescendum, exemplum morituris ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendum. In omnibus ipse primatum tenens, quia enim homo ad beatitudinem servū non debebat nisi Deum, et sentire non poterat Deum sequendo, Deum hominem factum sequeretur, simul et quem sentire poterat, et quem sequi debebat. Omnipotens quidem Pater omnipotentem sapientiam de se genuit, quæ permanens omnia in se innovat, quia ipsa immutabilis omnia mutabilia suo nata regit ac ordinat, quæ in electorum animas se transferens sua gratia efficit amicos Dei, et prophetas constituit. *Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1).* Unde dicitur: *Omnia in sapientia fecisti*, quia per Filium suum, hoc est, Verbum ac sapientiam suam, omnia Deus fecit.

Neminem enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Si Deus neminem diligit nisi eum qui cum sapientia inhabitat, profecto omnes stultitiae sectatores odit. Unde et in hac sententia declaratur, quod omnis qui odit disciplinam gratiæ Dei particeps esse non possit, quia longe est Dominus ab impiis, et qui increpationes odit, morietur (Prov. xv). *Cor ergo sapientis quærit doctrinam, et mens justi meditabitur obedientiam. Qui autem confidit in corde suo, stultus est; et qui graditur sapienter iste salvabitur (Prov. xxviii).*

Est enim hæc speciosior sole et super omnem stellarum dispositionem, luci comparata invenitur purior. Speciosiorē juxta historiam dicit esse sapientiam sole et omnium siderum claritate: quia corporalis lux, quæ vice nocturni intercedente variata aliquando apparet, aliquando vero latet, ad spiritalem et perpetuam lucem sapientiæ comparata, vix parvum quasi cujusdam scintillæ habere videtur fulgorem: quia omnis res transitoria permansuræ assimilata, quasi jam non esse videtur cum æternitate absumitur. Sic et mystice claritas sapientiæ Dei, quæ est Christus, ad splendorem quorumlibet sanctorum, quos hic nomine solis et stellarum nuncupat, assimilata longe transcendit, quia isti mutabiles sunt, illa autem semper idem manet. Quod Psalmista intuens

A ad ipsum Dominum ait: *Initio, Domine, tu terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es et anni tui non deficient (Psal. c1).* De quo et adhuc subditur:

Illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia. Quoniam nullus electorum in hac vita immunitus est a peccato; ad Christum ergo nulla appropinquat malitia. De quo scriptum est: *Beatus justus in Domino qui inventus est sine macula (Eccli. xxxi).* Et iterum: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (Isai. liii).* Ad quem princeps mundi veniens in eos non invenit quidquam. Verumtamen languores nostros ipse portavit, et agrotationes pertulit, quia peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui justitiæ viveremus, cujus liore sanati sumus (I Petr. ii)

CAPUT V.

Quod eadem Sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter; quæ quatuor principales virtutes docet, hoc est, sobrietatem et sapientiam, justitiam et virtutem et participes sui efficit esse gloriosos.

(CAP. VIII.) *Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Unigenitus ergo Filius Dei coæternus et coæqualis per omnia Patri et Spiritui sancto. A fine usque ad finem, hoc est, ab æterno usque in æternum, attingit fortiter, quia virtus est Dei; et disponit omnia suaviter, quia idem ipsius est sapientia, qui in Apocalypsi Joannis ita ait: *Ego sum Alpha et Omega, initium et finis, dicit Dominus Deus (Apoc. xxi).* Initium, quem nullus præcedit. Finis, cui nullus in regno succedit, qui est, qui erat, et venturus est omnipotens. Qui alibi per Prophetam ait: *Ante me non est formatus Deus, et post me non erit (Isai. xliii).* Aliter, sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter cum ab initio creatiōis mundi, usque ad adventum Domini, iurifica Dei opera atque sincera divina legis testimonia per Velus Testamentum fortiter asserit, et in incarnatione Verbi usque ad finem mundi dulcedinem divinatorum mandatorum per Evangelium suaviter exponit. Unus ergo atque idem conditor est utriusque Testamenti, mediator videlicet Dei et hominum, qui in lege sui timorem, et in Evangelio sui amorem electis suis commendavit. Unde eleganter sapientia a fine usque ad finem fortiter pertingere dicitur: quia ubique consummatæ et perfectæ esse virtutis prædicatur; finem enim pro perfectione sapius in Scripturis positum invenimus, ut est illud Apostoli: *Finis præcepti est caritas, ex corde puro et conscientia pura, et fide non ficta (I Tim. i).* Et rursum: *Finis legis est Christus ad justitiam omni credenti (Rom. x).* Hinc et in Evangelio ipsa Veritas cum duo præcepta charitatis consummationem Legis et Prophetarum ostendere vellet, legisperito respondit dicens: *In his duobus mandatis universa Lex pendet et Prophete (Math. xxii),* hoc est, universa doctrina

Legis et Prophetarum in his impletur, et in his consummatur.

Hanc amavi, hanc exquisivi a juventute mea. Amator sapientiæ quæsiisse se dicit ipsam sapientiam a juventute sua, hoc est, a cunabulis vitæ humanæ, et illico eam veraciter invenit, quia studiosus inquisitor ejus fuit, juxta illam promissionem, quam ipsa alibi dilectoribus suis repromisit dicens: *Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei (Prov. viii).* Qui me invenerit inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino (Ibid.). Et item: *Ego, inquit, diligentes me diligo, et qui mane vigilant ad me invenient me (Ibid.).*

Et quæsi mihi sponsam assumere, et amator factus sum formæ illius. Quæsi, inquit, sponsam mihi assumere, hoc est, perpetuo eam fœdere mihi copulare, a cujus societate scio nequaquam me separari velle, cujusque formam elegi maxime desiderare; forma enim sapientiæ veritas est, quam omnes veraciter religiosi præcipue appetunt agnoscere: quia ea sola est, qua omnes electi Dei sperant in æterna quiete se beatificari. Unde ipsa Veritas in Evangelio ad Patrem ait: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii).* De quo et subjungitur.

Generositatem glorificat contubernium habens Dei. Generositas ergo atque nobilitas est unigeniti Filii, æternum et omnipotentem habere Patrem, cum quo ipse coæqualis et coæternus ab initio manet: quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis (Joan. i).

Sed et omnium Dominus dilexit illum. Quia Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus: *Doctrinæ est enim disciplinæ Dei, et electrix operum illius.* Quod Joannes in Evangelio manifeste comprobatur, dicens: *Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior natus erat, et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Deum nemo vidit unquam. Unigenitus filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit (Joan. i).*

Et si divitiæ appetuntur in vita, quid sapientia loquens que omnia operatur. Sapientia ergo Dei et virtus Dominus Christus per quem omnia facta sunt, et qui simul cum Patre universa proprio nutu disponit atque regit, juxta illud Evangelii: *Pater, inquit, meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. v).* Ipse omnium virtutum divitias in se continet, et amatoribus suis secundum voluntatem suam distribuit, quod et in Novo, et in Veteri Testamento pari modo declaratur. Unde sicut in Proverbiis ipsa sapientia loquitur dicens: *Mecum sunt divitiæ et gloria, oves supernæ et justitia. Melior est fructus meus duro et pretioso lapide, et gemina mea argento electo. In vitis, justitiæ ambulo, in medio semitarum judicii, ut*

ditem diligentes me, et thesauros eorum replcam (Prov. viii). Ita et in Evangelio eadem clamat et dicit: *Ego sum lux mundi. Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (Joan. viii).* *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (Matth. xi).* Et alibi: *Omnis, inquit, qui reliquerit domum vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit (Matth. xix).* Potest et hæc sententia ad meditatores divini legis, qui in ea die ac nocte rite meditantur, et in contemplatione assidui sunt divina specialiter pertinere, quia quisquis eam intento corde et bona voluntate exquisierit, inenarrabili dulcedine sua veritatis internæ replebitur, et bonorum omnium largitate profugetur. Unde et adhuc subjungitur:

Si autem sensus operatur, quis horum quæ sunt magis quam illa est artifex? Si ergo sapientia sani sensus et profundæ intelligentiæ est creatrix, quomodo omnium bonorum operum, sacrarum virtutum, quæ salutem stabilem suis amatoribus exhibent, ipsa non est effectrix?

Et si justitiam quis diligit, labores hujus magnas habent virtutes. Nemo pervenire poterit ad justitiæ palmam, nisi sequatur sapientiæ normam, quia ipsa servat æquitatis regulam, et per viam veritatis ducit ad perpetuam vitam. Hujus enim labores magnas habent virtutes, quia nihil iners, nihil dissidiosum ejus inest operibus, sed quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, hæc agit: et amatoribus suis facienda committit, ut ipsius boni usu vitam conquirant sempiternam; fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate.

Sobrietatem enim et sapientiam docet, et justitiam et virtutem, quibus utilis nihil est in vita hominibus. Principales quatuor esse virtutes non solum philosophi sentiunt, sed etiam nostri consentiunt, quas hic sobrietatem, sapientiam, justitiam et virtutem nuncupant. Alibi autem ipsæ versis nominibus, prudentia, justitia, fortitudo, temperantia appellantur. Sed quæ quatuor, vel opera sint singularum, hoc Domino illuminante debemus breviter demonstrare. Quaternarium numerum perfectioni sacratum pene nullus ignorat, siquidem totus orbis oriente, occidente, aquilone et meridie quatuor terminari partibus sive angulis invenitur; et ipse Adam humani generis pater, vel generale nomen quod dicitur homo, quatuor litteris explicatur. Corpus quoque quatuor elementis exstructum quaternarii numeri in se continet sacramentum. Ipsius etiam animæ quatuor esse affectiones quibus vel ad bona utitur, vel ad mala; et antiqui subtiliter invenerunt, et eorum inventa probantes posterius susceperunt. Sed et quatuor flumina

quæ de paradisi fonte procedunt, vel quatuor Evangelia divini cursus rotæ, quatuor et animalia, alæ eorum quatuor ac facies, dignitatem hujus numeri abunde cõmmendant : et ideo virtutes istæ quæ tantum continent perfectionis in numero sollicite considerare debemus, quantum sanctitatem conferant animo Christiano, et quam nihil perfectionis sit usquam quod in istis virtutibus non sit. Nam si temperantia facit temperantem, prudentia prudentem, justitia justum, fortitudo fortem, eo qui temperanter, et juste, prudenter agit ac fortiter, nescio quid possit esse perfectius. Itaque difficile quidem nobis est nomina virtutum, quæ ex illis quatuor quas principales diximus oriuntur ostendere; sed cum proprietates et actus earum cæperint apèrire, effectibus singularum virtutes ex quibus existant forsitan apparebit. Verumtamen hoc in primis nosse et tenere debemus, quod istæ virtutes quatuor vel omnes quæ de illis existunt dona sint Dei, et quod nullus eas habeat, habuit aut habebit, nisi cui Deus qui est virtutum omnium proprietas et origo contulerit, quoniam quicumque quocumque tempore in quacunque gente in Deum credentes, et fide vixerunt, illius dono temperantes et prudentes, justi vel fortes fieri vitiq̃ potuerunt. Qui autem nescientes Deum vel etiam blasphemantes sine fide vixerunt, nihil illarum virtutum a Deo accipere vel habere potuisse credendi sunt. *Omnes enim declinaverunt, simul inutilis facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Psal. xliii).* Et licet quamdam pietatis speciem habere viderentur, virtutem tamen ejus penitus ignoraverunt, quia subdi creatori suo noluerunt. Unde varia scrutantes et per diversa quaerendo ac disputando tendentes, viam sapientiæ nescierunt, neque viam disciplinæ invenerunt, propterea perierunt. Et quoniam non habuerunt Dei sapientiam, interierunt propter suam sapientiam. *Deus enim et Deus noster, qui est fons vitæ et lux vera, verbum ei virtus et sapientia Dei, ad quem alius nullus æstinabitur, neque similis invenitur, hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc super terram visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch. iii).* Propterea omnis utilitas disciplinæ et intelligentiæ, sapientiæ, prudentiæque doctrina ad illum referenda est, quia *omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. i).* Unde et sequitur :

Et si multitudinem scientiæ desiderat quis scit præterita, et de futuris æstimat; scit versutias sermonum et dissolutiones argumentorum; signa et monstra scit antequam fiant, et eventus temporum et sæculorum. Manifestum est quod æternæ virtuti et sapientiæ Dei, Domino videlicet nostro Jesu Christo omnia pateant, atque ei cuncta possibilia sint, nec est quidquam quod eum lateat, neque aliquid resistere poterit voluntati ejus. Sed omnia quæcumque vult facit in cœlo et in terra, in mari et in omnibus abyssis, ipse scit præterita et de futuris æsti-

mat, qui per prophetam ait : *Ante me non est formatus Deus et post me non erit (Isa. xliii).* Et in Proverbiis : *Dominus, inquit, possedit me initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio; ab æterno ordinata sum, et ex antiquis, antequam terram faceret (Prov. viii).* Et item : *Quando præparabat cælos, aderam; quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum, et legem aquis ponebat ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terræ cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies, ludens coram eo (Ibid.).* Ipse scit versutias sermonum, et dissolutiones argumentorum, qui in Evangelio discipulis suis ait : *Ego dabo vobis et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri (Luc. xxi).* Ipse novit signa et monstra antequam fiant, et eventus temporum ac sæculorum, qui electos suos de futuris instituens prædixit eis signa et prodigia, quæque ventura erunt ante diem judicii et adventum suam in novissimo, ita dicens : *Erunt signa in sole et luna et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus præ timore et expectatione quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes cælorum movebuntur. Et tunc ridebunt filium hominis venientem in nubibus cæli, cum potestate magna et majestate, et reliqua (Math. xxiv).*

Proposui ergo hanc adjungere mihi ad contitendum, sciens quoniam communicavit mecum de bonis, et erit allocutio cogitationis et tædii mei. Plura narrans vir sapiens de virtutibus sapientiæ, novissime subjecit ejus se societati conjungi desiderare, unde haberet consolationem, et tædii sui levationem; ita et populus Ecclesiæ qui vere rex et veraciter prudens esse dici potest, quia cælestis regis et domini membra sunt, dicente apostolo Petro : *Vos autem estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancita, populus acquisitionis (I Petr. ii),* communicationem divinæ sapientiæ videlicet Domini Jesu Christi se habere congaudet, et in ipsius amplexu atque convivio spiritali jugiter manere delectat, quem piissimum ac benignissimum esse novit, et donorum cælestium dispensatorem largissimum. Unde idem in Apocalypsi sancti Joannis loquitur dicens : *Ecce sto ad ostium et pulso; si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, introibo ad illum, et cænabo cum illo, et ipse mecum. Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus (Apoc. iii).* Potest et hic locus ad Virginem Dei genitricem referri, quæ propositum in se habens castissimæ virginitalis meruit divinæ verbo virtutis secundari, ac generando Dei Filium ad salutem humani generis celeberrimæ laudis præconio ab omnibus venerari. Unde et ipsa in cañtico Evangelii dicit : *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes (Luc. i).* Cui etiam voci concordant quæ in hoc loco subjunguntur.

Haabeo propter hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores juvenis : et acutus inveniar in iudicio, et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me. Tacentem me sustinebunt, et loquentem me respicient, et sermocinante me plura, manus ori suo imponent. Virginis enim partus omnibus sæculis exstitit admirandus, qui ad ruinam et ad resurrectionem multorum, juxta beati Simeonis vocem, advenit, et in signum cui contradicebatur. De quo et per Isaiam dicitur : *Radix Jesse, qui stat in signum populorum, super quem reges continebunt os suum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum (Isa. xi).* Aliter cœtus sanctorum doctorum doctrina imbutus Salvatoris, et per gratiam sancti Spiritus illuminatus, claritatem habet ad turbas, cum Evangelium prædicando et virtutibus verbum Dei commendando electorum ex omnibus gentibus ad fidem Dei convocat multitudinem. Habet honorem apud seniores cum principatus et potestates istius mundi subjicit religioni Christianæ; sive etiam juxta anagogen habet honorem apud seniores, cum patriarchis ac prophetis jungitur in regno cœlesti. Juvenis et acutus invenitur in iudicio, cum omnia secundum legis Dei discernit atque dijudicat sententiam. Et in conspectu potentium est admirabilis, cum reges terræ et principes stupent ad prædicationem Evangelii, et mirantes reverebuntur, loquentemque respicient, ac disputanti resistere non valent, quod sæpissime evenisse, sub Novo Testamento liber Actuum apostolorum et sanctorum martyrum passiones testantur. Unde in prædicto libro legitur, quod prædicante Petro fieret *omni animæ timor. Multa quoque prodigia et signa per apostolos fiebant in Jerusalem, et metus erat magnus in universis (Act. ii).* Similiter in eodem libro narratur, quod hi qui disputabant cum Stephano, *non poterant resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur (Act. vi).* Item Saulus postquam in Damasco Anania prædicante percepit fidem Dei et baptizatus est, magis convalescebat et confundebat Judæos, qui habitabant Damasci, *affirmans quoniam hic est Christus, fiducialiter agens in nomine Dei (Act. ix).* Idem quoque apostolus dum prædicaret in insula Cypro verbum Dei, et ibi inveniret pseudopphetam Judæorum cui nomen erat Barhieu, qui erat cum proconsule Sergio Paulo viro prudente, hunc cum comperisset resistere sibi, et increpans percussisset cæcitate, *mox proconsul, cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini (Act. xiii).*

Propterea habeo per hanc immortalitatem, et memoriam æternam his qui post me futuri sunt relinquam. Immortalitatem habent sancti, quia fidei veritate instructi, et in charitate divina radicati et fundati, jam spe immortalitatis futuræ sunt participes, et in documentis sanæ doctrinæ, atque bonorum operum exemplis cum virtutum fructibus, venturis post se generationibus memoriam beatam relinquunt, et merito quia fidelium discipulorum ex om-

nibus gentibus copiosam turbam suæ disciplinæ servatricem habebunt. Unde et sequitur :

Disponam populos, et nationes mihi erunt subjectæ. Timebunt me audientes reges horrendi, in multitudine ridebor bonus, et in bello fortis. Disponunt doctores sancti populos, et nationes sibi subjectas disciplinaliter vivere erudiunt, quando Legis et Prophetarum testimonia illis exponendo aperiunt, et sacris Evangelii dictis eos obedire faciunt, nec jam per varias sectas vacillantes abire sinunt, sed fidei veritatem et doctrinæ sinceritatem in omnibus servare compellunt, quibus etiam et ipsi persecutores sævi, ac reges horrendi victi eorum patientiæ cedere coguntur, quia potentiæ Christi, quæ in eis virtutes operatur, nullo modo resistere valent, qui in Evangelio discipulis suis ait : *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, quia vici ego mundum (Joan. xvi).* Et item : *Fortior, inquit, est qui in vobis est, quam qui in mundo est.* Unde quoque ipsi in multitudine fidelium videntur pii ac benigni, in bello autem adversariorum suorum fidi atque fortissimi. Hæc autem foris agentibus, quid eis intus sapientia præstat audiamus.

Intrans in domum meam conquiescam cum illa, non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tedium convictus ipsius, sed lætitiæ et gaudium. Post prædicationem divini verbi, post labores bonorum actuum, quibus sancti viri forinsecus solatia præbent suis auditoribus, ad domicilia pectoris sui redeuntes in meditatione sapientiæ contemplationi vacant divinæ, et sic a turbulentis negotiorum sæcularium molestiis intus convenient quietem supernæ dulcedinis. *Non enim, inquit, habet amaritudinem conversatio illius, nec tedium convictus illius,* quia corporales delicie cum avide sumuntur corpus gravant, spirituales autem delicie quanto magis capiuntur, tanto magis mentem relevant. Hoc enim distare inter delicias cordis et corporis solet, quod corporales delicie, cum non habentur, grave in se desiderium accendunt; cum vero avide sumuntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt. At contra spirituales delicie cum non habentur in fastidio sunt; cum vero habentur in desiderio; tantoque a comedente amplius esuriuntur, quanto et ab esuriente amplius comeduntur. In illis appetitus placet, experientia displicet; in istis appetitus vilis est, experientia magis placet; in illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat : in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit; augent enim suimet spirituales delicie desiderium in mente cum satiant, quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod avidius ametur, et idcirco non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur.

Hæc cogitans apud me et commemorans in corde meo, quoniam immortalitas est in cognitione sapientiæ, et in amicitia illius delectatio bona : et in operibus manuum illius honestas sine defectione, et in certamine loquelæ illius sapientia, et præclaritas in communicatione sermonum ipsius. Immortalitas est in co-

gnatione sapientiae, quia quidquid veraciter de natura ipsius cognoscitur, totum immortale et semper vivens esse reperitur. In cujus amicitia, delectatio bona; et quanto quis in amore ejus profecerit, tanto suavius in ejus dilectione exardescit. In operibus manuum illius est honestas sine defectione, quia ipsa est origo omnium rerum, et per ipsam creata sunt omnia quae in caelis et quae in terra, et quae subus terram sunt. De quo scriptum est: *Omnia in sapientia fecisti (Psal. ciii)*. Et in Evangelio inquit: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est; in ipso vita erat, et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt (Joan. i)*. In certamine loquelae ipsius sapientia et praeclaritas in communicatione sermonum ipsius est, quia ipsa sapientia aperit os mutorum, et linguas infantium facit disertas. Haec enim omnia nolo extra Christum requiras, omnia quippe quae Dei sunt, Christus est: ipse sapientia ejus, ipse fortitudo, ipse justitia, ipse sanctitas, et redemptio, ipse, ut ad praesens veniam, etiam prudentia. Sed cum sit in subjacente, pro varietate sensuum, diversis vocabulis nuncupatur, aliud significat sapientia, aliud justitia. Quando enim sapientia dicitur, disciplinas divinarum humanarumque rerum instituet. Quando justitia, distributor et iudex meritorum significatur. Quando sanctitas, illa virtus describitur, quae credentes Deo efficit sanctos.

Circuibam quaerens ut eam mihi assumerem. Circuitus iste diligentiam significat quaerendi, ac studium meditandi, per quae corda electorum saluatur pervenire ad notitiam sapientiae. Unde et sponsa in Cantico canticorum dicit: *Surgam et circuibam civitatem per vicos et plateas, quaerens quem diligit anima mea. Quaesivi illum et non inveni; invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem. Num quem dilexit anima vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem dilexit anima mea (Cant. iii)*.

Puer autem eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam. Referente Scriptura Regum didicimus quod Salomon in pueritia postulaverit a Domino sapientiam, et cor docibile ut rite iudicare posset populum Domini, et discernere inter bonum et malum, quod et impetravit, in tantum, ut nullus ante se similis ei fuerit de regibus, nec post eum surrecturus sit. Unde et quodammodo haec sententia ad ipsum coaptari potest, quia sortitus sit animam bonam, in eo quod habuerit cor sapiens et intelligens. Sed videndum est utrum id quod subjungitur ad ipsum pertinere possit.

Cum essem magis bonus, veni ad corpus coinquinatum. Cum ipsum Scripturam in multis locis reprehendat, eo quod amaverit mulieres alienigenas, quae averterunt cor ejus, et offendit Dominum aedificando idola, propter alienigenas uxores, quae adolebant thura, et immolabant diis suis, idcirco magis mihi videtur convenire juxta allegoriam ad sanctorum populum, qui lavacro sacri baptismatis regeneratus et fide Salvatoris imbutus, pueritiam bonae indolis,

et similis innocentiae percepit, et sacris studiis intentas proficere certat, et pervenire ad culmea virtutum. Unde et sequitur.

CAPUT VI.

Quod Sapientia Dei, quae est incommutabile bonum, venit ad virginem sanctam et incorruptam, sumens inde corpus coinquinatum, unde illam beatam dicunt omnes generationes. — Amator Sapientiae postulat a Deo dari sibi sapientiam, ut sciat quod acceptum sit coram se omni tempore.

Et cum essem magis bonus, veni ad corpus coinquinatum. Nam superius scriptum est, quod custoditio legum Dei consummatio sit incorruptionis, incorruptio autem proximum facit esse Deo. Sed nemo ad hujusmodi perfectionem pervenire poterit, nisi eum divina gratia sublimaverit. De qua etiam scientiae donum et virtutum collatio expetenda et speranda est, quia juxta Jacobi sententiam: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. i)*. Quod sentiens iste vir sapiens consequenter ait:

Et ut scivi quoniam aliter non possum esse continens nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientiae, scire cujus esset hoc donum, adii Dominum, et deprecatus sum illum, et dixi ex totis precordiis meis: (CAP. IX.) *Deus patrum meorum, et Domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturae, quae a te facta est, ut disponat orbem terrarum in aequitate et justitia, et in directione cordis iudicium judicet, da mihi sedium tuarum assistentem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis, quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillae tuae*. In Evangelio Dominus prolato exemplo illius qui amicum suum in conclavi positum de tribus panibus constanter postulavit, mox ad discipulos sermonem convertit dicens: *Petite et dabitur vobis. Quaerite et invenietis. Pulsate et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, et qui querit invenit, et pulsanti aperietur (Luc. xi)*. Similiter et Jacobus apostolus auditores suos admonet, ut sapientiam a Deo implorent, ita dicens: *Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter et non improperat, et dabitur ei (Jac. i)*. Unde patet quod quisque rite postulat, et ea quae secundum Dei voluntatem sunt, non frustrabitur ejus petitionis effectu. Invocat ergo iste cautus orator Deum Patrem ut det sibi sedium suarum assistentem sapientiam, illam videlicet quae et semper cum eo manet, et regnat, et nunquam separari ab eo potest, quae et Verbum ipsius est, per quod omnia facta sunt, et homo ipse rationalis ad imaginem Dei conditus est, ut cunctis terrenis praemineret creaturis, et subditus Deo sub se positum regeret orbem. Quod tamen altiori sensu ad ipsam Redemptionem nostram referri potest, qui a Patre missus in mundum per virginem homo nasci dignatus est, qui et orbem Ecclesiae proprio nutu regit ac gubernat. Cujus iudicium nunquam fallit, quia Propheta testante: *Iustitia erit cingulum lumborum ejus, et fides cinctorum renum ejus (Isai. xi)*. *Judicabit or-*

hem terræ in æquitate, et populos in veritate sua (Psal. xcvi), qui non reprobatus sed magis electus est a Deo, de quo per Isaiam dicitur: *Ecce puer meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea (Isai. XLII)*. Qui et servi nomine dignatus est nuncupari, unde ei per memoratum prophetam divina vox ait: *Parum est ut sis mihi servus et suscitandas tribus Jacob, et sæces Israel convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ (Isa. XLIX)*. Cujus et mater ancillam Dei non refugit semetipsam profiteri, quæ in Evangelio sibi divinum partum angelo prænuntiante respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum (Luc. 1)*. Hujus ergo membra sunt sancti qui per Ecclesiam matrem aqua et verbo renati, et Spiritus sancti gratia a labe peccatorum mundati, humiliter se ejus subdunt servitio. Orat ergo Filius Patrem, caput pro corpore deprecans, ut ejus gratia illuminetur, et deducatur in via justitiæ; novit enim ipsius esse donum quiddam boni habet in sermone, voluntate simul et opere; quapropter subsequitur dicens:

Homo infirmus, et exigui temporis, et minor ac intellectum judicii et legum. Nam et si quis erit consummatus inter filios hominum, si auferit ab illo sapientia tua, in nihilum computabitur. De hoc et in libro Job legitur: Nonne in antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia? Apud ipsum est sapientia et fortitudo; ipse habet consilium et intelligentiam; si destruxerit, nemo est qui ædificet; si incluserit hominem, nullus est qui aperiat (Job. XII). Liquido patet quod humana infirmitas nisi ope sustentatur divina, casibus innumeris deficiens ad nihilum redigetur. Gratia enim Dei salvati sumus, et omne donum perfectum desursum habemus. Quod Paulus sentiens de semetipso ait: *In felix ego, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom. VII)*. Et item inquit: *Gratia Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi, non ego autem, sed gratia Dei mecum (I Cor. XV)*.

Tu me elegisti regem populo tuo, et judicem filiorum tuorum et filiarum; et didisti me ædificare templum in monte sancto tuo, et in civitate habitationis tue altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio; et tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ et affuit tunc cum orbem terrarum faceres, et sciebat quid esset placitum oculis tuis, et quid directum in præceptis tuis. Mitte illam de cælis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te. Narrat Regum historia quod David rex voleus templum ædificare, Domino prohibitus sit per prophetam, quod filius ejus qui sibi succederet in regno, ipse templum ædificaturus esset Domino; sique factum est ut Salomon, qui conditor hujus libri esse æstimatur, templum Domino mirificum ædificaverit in Hierusalem; proinde nunc idem rex commemorans beneficia Dei, postulat ut sapientia ipsius per

PATROL. CIX.

quam fecit orbem terrarum ipsa secum permaneat, ejusque acies ac cor secundum voluntatem suam dirigat. Sed quia ipsum templum præfigurabat Ecclesiam Christi, quæ verus pacificus, et rex noster Dominus Jesus per operarios suos, hoc est, prædicatores sanctos quotidie ædificat in laudem et gloriam et honorem nominis sui, possumus non inconvenienter has preces quas Salomon pro se obtulit, ad personam doctorum sanctæ Ecclesiæ transferre, qui norunt quod omnia quæ ad regimen populi Dei pertinent, non suæ esse opis sed muneris divini. Unde et quotidie postulant, ut ipse qui auctor est totius boni operis, ipse largitor sit summæ perfectionis. Quidquid enim de sapientia Dei in divinis literis scriptum est, non ad alium quam ad mediatorem Dei et hominum referre debemus; ipse enim pax nostra qui fecit utraque unum, qui virtus et sapientia Dei ab Apostolo nominatur: *Imago Dei invisibilis, primogenitus omnium creaturæ, quia in ipso condita sunt universa in cælis et in terris, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant, et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, et per eum reconciliari omnia, in ipso pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris sunt, sive quæ in cælis (Col. 1)*. Unde et sequitur:

Scit enim illa omnia et intelligit, et deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea, et disponam populum tuum juste, et ero dignus ædium patris mei. Omnia enim nuda et aperta sunt coram oculis sapientiæ Dei, nec ulla laet eam cogitatio; quapropter eum quem ipsa regit, virtutum calle sobrie deducit, et ab adversariorum læsionibus veraciter protegit, acceptaque opera ejus faciens, dignum reddet remuneratione sanctorum in regno cælesti. Sed quia solius Dei est nosse quæ ipse vult, et proprio nutu agit universa, ideo iste laudator operum Dei subito expavescescens admiratur magnitudinem ejus et subiungit dicens:

Quis enim hominum potuerit scire consilium Dei, aut quis potuerit cogitare quid velit Dominus? Cujus excellentiam et Paulus obstupescens ait: O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi et retribuet ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia, ipsi honor et gloria in sæcula sæculorum (Rom. XI).

Cogitationes enim mortalium timidae sunt, et incertæ providentiæ nostræ. Ideo mortalia cogitationes timidae sunt, quia fragiles, et ideo incertæ providentiæ hominis, quæ anima ejus est mutabilis, et caro corruptibilis, sicut sequens sententia ostendit.

Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam,

et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile existimamus quæ in terra sunt, et quæ in prospectu sunt invenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt quis investigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis; et si correctæ sint semitæ eorum qui sunt in terris, et quæ tibi placere didicerint homines?—Beatus homo qui semper pavidus est (Prov. XLVII), nec tempore aliquid cogitare, loqui aut agere præsumit. E contra stultus hæreticorum populus confidit et illaqueatus est, captus propriis sermonibus; ideo Scriptura dicit: *Qui autem mentis est duræ, corruet in malum (Ibid.)*. Convenit enim servo Dei de terrenis sobrie, et de cælestibus caute tractare, memineritque scriptum: *Altiora te ne quæsieris; cuncta bona Deus fecit in tempore suo, et mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus, ab initio usque ad finem (Eccli. III)*. Et alibi: *Apposui, inquit, cor meum, ut scirem sapientiam, et intelligerem dispensationem quæ versatur in terra; et intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum quæ fiunt sub sole: et quanto amplius laboravit ad quærendam, tanto minus inveniet. Etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit invenire (Eccl. VIII)*. Ideo bene hic dicitur: *Quæ in prospectu sunt invenimus cum labore, quæ in cælis autem sunt quis investigavit? Sed ne forte desperationem nobis faceret de divinis inquirendis, consolationem nobis de gratia Spiritus sancti subjungendo infert, dicens:*

Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis ei sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? Manifestum est enim quod non nisi per sapientiam Spiritus gratiam divinarum rerum possumus percipere scientiam, quia nemo scit quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui est in homine. Ita et quæ Dei sunt nemo novit nisi Spiritus Dei. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei; ipse corda sanctorum illuminat, et de invisibilibus ac cælestibus instruit, ita ut intellectum divine majestatis pro modulo suo percipiant, et ejus bonitatem semper amare necessitantur.

CAPUT VII.

Quod per Sapientiam, hoc est Christum, sancti sunt omnes qui placuerunt Deo. Quod Sapientia Dei semper cum Patre maneat ante sæcula, per quam in lege, et ante legem, et in Evangelio omnia ordinata sunt.

Nam per sapientiam sancti sunt quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio. Nunc incipit expowere, quod per sapientiam Dei, hoc est Christum, omnes sanati sunt quicumque placuerunt Deo.

(CAP. X.) *Hæc illum qui primus factus est a Patre orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, et eduxit illum a delicto suo, et dedit illi virtutem continentium omnia. Bonitate enim conditoris primus homo creatus est, et in paradiso collocatus, cunctis animalibus ordinatione auctoris sui prælatus erat, ita*

A ut Scriptura narret quod formatis cunctis animalibus terræ, et universis volatilibus cœli, adduxerit ea Deus ad Adam, ut videret quid vocaret ea, appellaveritque Adam nominibus suis cuncta animalia, et universa volatilia cœli, et omnes bestias terræ (Gen. II). Sed cum propter transgressionem mandati de paradiso ejectus est, et in ærenam istius sæculi devolutus, rursus per divinam sapientiam, per quam primitus conditus est, hoc est, Christum, reparatus, et hoc indicium est magnæ pietatis omnipotentis Dei, quod hominem qui per alienam suasionem seductus incidit in peccatum, iterum restaurare decrevit, ne opus suum periret, quod ad imaginem et similitudinem suam ab initio factum habebat. **B** *Sanabiles enim fecit nationes orbis terrarum (Sap. I)*, et qui malum non fecit, ne opus suum pessimum fieret, hoc est, ne opus suum in homine funditus interiret.

Ab hac injustus ut recessit in via sua, per iram homicidii fraternitas deperit. Primam sobolem Adæ, hoc est, Cain denotat, qui per malitiam invidiæ a Deo recessit, et fratrem suum Abel in subitum interitum injusta nece peremit. Cujus placuli vindicta cum in diluvio fuisset exsoluta, et Cain generatio deleta, rursus divina sapientia, per arcæ fabricam Noe de Seth stirpe descendente ad reparationem orbis cum filiis suis reservavit, quod sequens sententia ita demonstrat:

C *Propter quod cum aqua deleteret terram iterum servavit sapientia per contemptibile lignum justum gubernans. Altiore autem sensu per contemptibile lignum justum gubernans sapientia restauravit genus humanum, quando per passionem crucis Christi totius mundi delevit peccatum, et ad regni cœlestis aditum perduxit sortem electorum. Sed rursus post diluvii abluionem, quid sapientia miri operis effecerit consequenter subjungit:*

Hæc et in consensu nequitia cum se nationes contulissent, scivit justam et servavit sine querela Deo, et in filiis misericordiam sortem custodivit. Postquam ergo diabolus per superbiam in constructione turris seduxit genus humanum, ita ut per hanc transgressionem linguæ communis perderet unitatem, rursus Dei sapientia Abrahæ stirpem adunavit in fidei suæ veritate, dans ei legem et cultum in quo unus Dei se probarent veraces esse cultores, de cujus etiam semine humani generis redemptionem produci benedixit in eo omnes nationes terræ, et ita quod superbia diaboli confudit humilitas Christi per gratiam suam in notitia et loquela omnium linguarum iterum adunavit.

Hæc justum a pereuntibus impiis liberavit, sapientem descendente ignem in Pentapolim, cujus in testimonium nequitia fumigabunda constat deserta terra, et inserto tempore fructus habentes arbores, et incredibilis animæ stans memoria figmentum sibi. Sapientiam enim preterentes non tantum in hoc lapsi sunt, ut ignorarent bona, sed insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in his quæ peccatorum,

vere latere poterunt. Sapientia autem hos qui se observant, a doloribus liberabit. Quam sententiam quodammodo beatus Petrus in Epistola sua exposuit de iustitia Dei ita scribens: Civitates, inquit, Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens coercitio damnavit, exemplum eorum qui impie acturi sunt penam, et justam Lothi expressum a nefandorum injusta conversatione eripuit. Aspectu enim et auditu justus erat habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. Novit Deus pios de tentatione eripere, impios vero in diem iudicii cruciandos reservare, etc. Nota enim historia, quomodo Deus ignem misit in Pentapolim, et civitates peccatrices justa ultione damnavit terramque uberrimam in solitudinem redegit, et fructum certum ultra non referat, ostendens quod anime damnate in gehenna sine penitentia fructu in æternum ardebant. Nam quod Loth inde fugiente atque ad montes tendente, uxor ejus, eo quod aspexerit retro nec in cepto transitu perseveraverit, versa in statuam salis memoratur, mystice nos admonet ut qui per gratiam Dei regenerati ad æternam vitam vocati sumus, retro ad veterem hominem non respiciamus, et in media via ut stæti remaneamus. Quod vero eadem uxor respiciens remansit, et in sale conversa est, exemplum præstat ad continentiam fidelium, unde alii saliantur; nam nec illud tacuit Christus dicens: *Memento uxoris Loth, scilicet ut nos tanquam sale condiret, ut non tanquam fatui negligereamus, sed prudentes caveremus, hoc enim et illa admonuit, cum in statuam salis conversa est. Sapientia autem Dei eos qui se observant, a cunctis doloribus liberat, et in quiete pacis æternæ perpetuo conservat.*

*Hæc autem profugum ira fratris justum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei, et dedit illi scientiam sanctorum: honestavit illum in laboribus et complevit labores illius. In fraude circumvenientium illum affuit illi, et honestum fecit illum. Custodivit illum ab inimicis, et a seductoribus tutavit illum, et certamen forte dedit illi ut vinceret, et sciret quoniam omnium potentior est sapientia. Hic locus licet ad Jacob patriarcham specialiter juxta historiam pertinere videatur, qui Esau fratrem suum fugiens, ad Laban avunculum suum in Mesopotamiam perrexit, ubi in itinere per somnium scalam erectam vidit, et angelos Dei per eam descendentes et ascendentes, ipsumque Dominum innixum scalæ dicentem sibi: *Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac; terram, in qua dormis, dabo tibi et semini tuo (Gen. xxvii).* Veniensque in Mesopotamiam Liam et Rachel filias avunculi sui in conjugium accepit, pro quibus et oves ejus ditissime pavit. Sed quamvis eum ille mercede sua per fraudem privare niteretur, ille per Dei sapientiam servatus est, atque in patriam ditatus opibus validis reductus. Generaliter autem juxta allegoriam ad sanctos martyres pertinet, quos divina sapientia, Christus videlicet Dominus noster sua misericordia, a cunctis hostium*

A persecutionibus liberavit, et ab insidiis eorum incontaminatos protexit, confortans eos gratia Spiritus sancti, et spe futuræ mercedis, tandemque victis hostibus universis, victores felicissimos ad regnum æternum perduxit, ut ibi perpetualiter laudes sibi dicerent, cujus ope se servatos ac salvatos scirent.

Hæc venditum justum non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum; descenditque cum illo in soveam, et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, et potentiam adversus eos qui eum deprimebant, et mendaces ostendit, qui macularunt illum, et dedit illi claritatem æternam. Historia quidem Joseph patriarchæ calumnias, et postmodum felicitatem videtur sonare, qui venditus a B fratribus deductus est in Ægyptum, ibique propter accusationem dominæ missus est in carcerem, unde propter conjecturam somniorum jussu Pharaonis eductus, princeps Ægypti constituebatur. Sed sicut illum sapientia Dei liberavit ab hostium manibus et dominatorem terræ constituit, ita et specialiter sanctos martyres de pœnis persecutorum eruens sublimavit in regno cœlesti, ubi claritate æterna fruentes judices venturi sunt cum Christo hostium suorum, ut eos pro sceleribus suis et mendaciis pœnis deputent æternis.

CAPUT VIII.

Quod ipse eduxerit populum Israel de Ægypto, juxta quorum typum sanctos martyres liberavit de mundi persecutionibus.

Hæc populum justum, et semen sine querela liberavit a nationibus quæ illum deprimebant. Intravit in animam servi Dei, et stetit contra reges horrendos in portentis et signis. Et reddidit justis mercedem laborum suorum, et deduxit illos in eia mirabili, et fuit illis in velamento diei, et in luce stellarum per noctem: transtulit illos per mare Rubrum, et transiecit illos per aquam nimiam. Inimicas autem illorum demersit in mare, et ab altitudine inferarum eduxit illos. Ideo justi tulerunt spolia impiorum, et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, et victricem manum tuam laudaverunt pariter.

Populum justum et semen sine querela appellat populum Israeliticum, qui de semine patriarcharum descendens, unius Dei cultor existit, sed ab Ægyptiis ac cæteris nationibus opprimebatur, per ducatum Moysis et Aaron inde liberatus, et mirabilibus Dei sublimatus est, hoc est, per transitum maris Rubri, et per nubis protectionem in die, splendoremque ignis in nocte, et cæteris miraculis quæ apud eos in deserto abundantissime fiebant. Mystice autem Dominus electos suos liberat de persecutionum manibus, et per miraculorum coercionem terret adversarios, datque servis suis sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii illorum. Unde et coram regibus et potestatibus istius mundi assistant impavidi fiducia liter loquentes verbum Dei, et per passionem martyrum perveniunt ad præmia cœlestis regni, ubi

perpetuo et sine fine decantant laudes condignas regi et liberatori suo

Quoniam sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium facit disertas. Manifestum est quod sine sapientia Dei humana mens aliquid digne excogitare, vel os proferre non potest, unde ab ipso solo quaerendus est sobrius intellectus, et facultas sani eloquii, quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.

(CAP. XI.) *Direxit opera illorum in manibus prophetae sancti. Iter fecerunt per deserta quae non habitabantur, in locis secretis fixerunt casas.* Prior populus ex Aegypto egrediens ductu Moysis per deserta gradiebatur, et in locis inhabitabilibus tabernacula fixerat, sicut Pentateuchi narrat historia: ita et nunc sequens populus, hoc est Christianorum, per ductam prophetiae in deserto istius mundi graditur, quo perveniat regnante Christo ad patriam regni caelestis. Quod et Petrus apostolus manifestat dicens: *Habemus firmiorem propheticum sermonem cuius beneficiis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris (II Petr. 1).*

Steterunt contra nostros, et de inimicis se vindicarunt, siterunt et invocaverunt te, et data est illis de petra altissima aqua, et requies sitis de lapide duro. Quid autem illa petra significaverit, de qua hiebant Israelitae, Paulus testatur dicens: *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus (I Cor. x).* Haec petra, virga crucis percussa, quae in manibus, hoc est, scripturis prophetarum praenuntiata fuit, effudit aquam vivam quae replet omnes electos et satietate reficit aeterna. Unde ipsa Veritas ait: *Qui sitit veniat ad me et bibat, et de ventre ejus fluent aquae vitae (Joan. vii).* Et alibi: *Qui biberit, inquit, aquam quam ego do, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam (Joan. iv).* Haec ergo petra ideo dicitur altissima, quia in ea continetur gratia Spiritus sancti largissima; ideo lapsus durus, quia firmus est et stabilis, super quem omnis sapiens aedificat domum suam ut nulla tempestate moveatur. De hoc et Moyses in cantico Deuteronomii ait: *Suxerunt mel de petra, et oleum de firma petra (Deut. xxxii).* Nusquam tale aliquid circa historiam legitur; si tota Veteris Testamenti series recensatur, nusquam de petra mel, nusquam populus ille oleum suxit. Sed quia juxta vocem Pauli petra erat Christus, mel de petra suxerunt, qui ejusdem Redemptoris nostri facta et miracula viderunt. Oleum vero de firma petra suxerunt, qui effusione sancti Spiritus post resurrectionem ejus ungi meruerunt; quasi ergo in firma petra mel dedit, quando adhuc mortalis Dominus miraculorum suorum dulcedinem discipulis ostendit. Sed firma petra oleum fudit, quia post resurrectionem suam factus jam impassibilis per afflationem Spiritus donum sanctae unctionis emanavit. De hoc oleo per prophetam dicitur: *Computrescit jugum a facie olei (Isa. x).* Sub jugo quippe tenebamur daemoniae dominationis,

sed uncti sumus oleo Spiritus sancti, et quia nos gratia libertatis unxit, dominationis daemonicae jugum pertrulit.

*Per quae omnia pomas passi sunt inimici illorum, a defectione potus sui, et in eis cum abundarent filii Israel, letati sunt. Per haec cum illis decessent bene cum illis actum est. Nam pro fonte quidem sampiterni fluminis, humanam sanguinem dediti injuntis. Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dediti illis abundantem aquam inespere, ostendens per sitim quae tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, et adversarios illorum necares. Commemoratur beneficia Dei, quae priori populo per misericordiam divinam collata sunt, quando sitientibus eis de petra aquam produxit, et abundantem potum ipsos refecit. Sic et e contrario narrat poenas quas inimici illorum passi sunt in interfectione primogenitorum suorum et varia clade quae justo judicio Dei super eos venit. Mystice autem designat quia populus Dei et oves pascuae ejus, quas summus pastor pretio sanguinis sui redemit, sitim suam restinguit fonte viventis aquae, et persecutores eorum aeterna egestate deficientes morti tradentur perpetuae. Hinc loco illud simile est, quod per Isaiam prophetam, contra adversarios suos Dominus loquitur dicens: *Ecce servi mei comedens, et vos esuriatis. Ecce servi mei bibent, et vos sitiatis. Ecce servi mei letabuntur et vos confundemini. Ecce servi mei laudabunt praesultatione cordis, et vos clamabitis praedolore cordis, et praetritione Spiritus ululabitis (Isai. lxxv).* Potus autem ille hic accipiendus est, qui oriatur de fontibus Israel, quem qui biberit habebit in se fontem aquae salientis in vitam aeternam, quem et Salvator in regno Patris se bibiturum cum apostolis pollicetur, qui laetificat cor hominis, ita ut bibentes possint dicere: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (Math. v).* Et mater Domini plena Spiritu sancto prophetabat: *Esurientes implevit bonis, qui prius cibum Domini non habebant, et divites dimisit inanes (Luc. i), qui dati sunt pro sepultura ejus, et quem propheta promiserunt, repperunt. De quibus et in alio loco Psalmista decantat: Divites egerunt, et esurierunt (Psal. xxxiii), id est, populus Judaeorum. Qui autem Dominum quaerunt, id est, turba gentilium, non egebunt omni bono. Cumque servientes Christo, et credentes ei letati fuerint et laudaverint Dominum praesultatione cordis et gaudio, tunc illi confundentur videntes in suum locum alios suscipi, et clamabunt praedolore cordis, implentes illud, quod scriptum est: *Ibi erit fetus et stridor dentium (Math. vii),* quando steterint agni gentium atque justorum ad dexteram, et haedi Judaeorum atque inplorum a sinistris, aliis recipientibus aeterna praemia, aliis supplicia sempiterna. Contritio autem spiritus praedolore cordis intelligenda in conscientia peccatorum, juxta illud quod scriptum est: *Cognoscent errantes spiritu intelligentiam (Isai. xxix), et cor contritum et humiliatum Deus non despiciet (Psal. l).* Conteritur spiritus quanto elevatur,**

quod de rege iniquo Israel scriptum est : *Induravit Dominus spiritum ejus.* Et de Babylonorum principe, quando elevatum est cor ejus, et induratus est spiritus, ut superbiens diceret : *Hæc est Babylon, et ego feci eam (Dan. iv).*

CAPUT IX.

Sequntur ut supra.

Cum enim tentati sunt, equidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira iudicati impii tormenta paterentur. Qui Veteris Testamenti lectionem diligenter inspicit, facile agnoscit quomodo Deus Israelitas æpius peccantes plagis dignis corripuit, et iterum poenitentes opportuno solatio fovit. Alienigenas autem, hoc est, Ægyptios atque Chananzæos, tanquam indignos misericordia sua iudicans, dura vindicta exterminavit. Unde sequitur :

Hos quidem tanquam pater admonens probasti, illos autem tanquam durus rex interrogans condemnasti; absentes enim et præsentés similiter torquebantur. Quod dicit absentes et præsentés similiter torquebantur, aut hoc juxta historiam significat quod non solum illi Ægypti qui præsentés erant cum Pharaone coram Moyse et Aaron decem plagis percutiebantur, verum etiam cæteri omnes, qui per totam terram Ægypti habitabant similiter puniebantur; aut illud quando non tantum hi quos Israelitæ recentis cladis per singulas civitates peremerunt poenas sustinuerant, sed et omnes gentes terræ Chananzæorum audientes utique victoriam populi Dei, et signorum potentiam, quæ in eorum educatione Domini notæ stehant, metu eorum valde terrebantur: quod et verba Raab meretricis ad exploratores Josuæ prolata ostendunt: Novi, inquit, quod tradideris Dominus vobis terram; etenim irrui in nos terror vester, et elanguerunt omnes habitatores terræ. Audivimus quod sicceverit Dominus aquas maris Rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Ægypto, et quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus qui erant trans Jordanem, Seon et Og, quos interfecistis. Et hæc audientes pertimimus, et elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum. Dominus enim Deus vester ipse est Deus in caelo sursum, et in terra deorsum (Jos. II). Sed licet hæc apud priorem populum temporibus legis agerentur, non tamen versa vice Judæi, qui incarnationem Filii Dei spernebant et prædicationem ejus recipere nolabant, non solum intra patriam, sed etiam per universum orbem terrarum vagi et profugi variis cladibus torquentur, et gentes quæ recipiebant fidem Dei, et conversi sunt a simulacris suis ad unius Dei verum cultum, quando delinquant paternam correptionem suscipientes, nunquam a misericordia Dei fiunt extorres; hæc est commutatio dexterae Exeelsi, ut qui dudum fuerunt caput, nunc sint cauda, et qui dudum cauda, nunc fiunt caput. Conversus est Libanus in Chermel, et Chermel in saltum reputatus est. Justus est Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis (Isai.

xxix); sic enim erant primi novissimi, et novissimi primi (Matth. xii).

Du: lex enim illos acceperat tedium et gemitus cum memoria præteritorum. Cum enim audirent per sua tormenta bene secum agi, commemorati sunt Dominum, et admirantes in finem exitus. Quem enim in expositione prava projectum deriserunt, isti sitientes in finem eventus mirati sunt. Duplex est tedium impiorum, quando præteritorum malorum recordatio non minuitur, et præsentium tribulationum tempestas augetur. Unde nec in futuro spem habent remedii, quia licet simulent peccatorum poenitentiam, nullum tamen habent studium suæ emendationis: sic de Judæis in Psalmo lxxvii scriptum est: Cum occideret eos, tunc requirebant eum, et convertebantur ante lucem, et veniebant ad eum, et memorati sunt: quia Deus adjutor eorum est, et Deus ex-celsus liberator illorum est. Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei, cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fides habita est in testamento ejus.

Non similiter justis faciens. Quare non facit illis similiter? Quia non peccant æqualiter. Septies enim cecidit justus et resurgit: impii autem corrunt in malum (Prov. xxiv). Nam impius cum in profundum malorum venerit, contemnit (Prov. xviii). Unde subjungitur:

Pro cogitationibus autem insensatis iniquitates illorum. — Secundum durtitiam suam et cor impenitens thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justitiae Dei, quoniam cor durum male habebit (Rom. ii). In novissimo parata sunt derisoribus judicia et peccatores persequentur malum, justis autem retribuentur bona (Prov. xix).

CAPUT X.

Quod in delinquentem populum, dum peccaret, immiserit bestias ultrices.

Quod quidam errantes colebant: multos serpentes et bestias supervacuas, immiserit illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, ut scirent quia per quæ peccat quis, per hæc et torquetur. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia invisâ, immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces leones, aut novi generis ira plenas ignotas bestias, aut vaporem ignium aspirantes, aut sumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes: quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed et aspectus per timorem occidere. Sed et sine his uno spiritu poterant occidi, persecutionem passi ab ipsis factis suis, et dispersi per spiritum virtutis tuæ. Dignum fuit ut qui pro creatore creaturam venerabantur, unde quærebant opem, inde haberent ultionem. Pugnat enim pro eo orbis terrarum contra insensatos. Sed quia in historia Veteris Testamenti hæc species ignote quæ numerantur bestiarum nusquam inveniuntur alibi expressæ, ita ut talia portenta punirent peccatores, melius ad spiritualium sensum transfereamus, ut intelligamus omnes idolorum cultores, et hæreticos atque schismaticos, qui errorum suorum

sestas pro veritate celant, a spiritualibus bestis, hoc est, ab immundis spiritibus digne puniendos, a quibus Propheta orat ut fideles animas divina gratia liberentur: *No tradas, inquit, Domine, bestiis animas confidentes tibi (Psal. LXXI).* Quorum et aspectus terribilis, et atrocitas nimia, et furor est immensus, quia eorum tota intentio est humanum genus odii prosequi, et cruciatibus inferni secum torquendos rodigi. Sed quia Deus nominem injuste damnat, neminem indebite poenis subigit, ideo subjungitur:

Sed omnia in mensura, numero et pondere disposuisti. Quia omnia secundum veritatem, iudicium et iustitiam facit, nec est aliquid in operibus ejus, et in factis inordinatum seu inconveniens, sed omnia iudicia sua summe aequitatis libra moderando temperat atque disponit. Potest et haec sententia ad creaturarum omnium conditionem transferri; quia creator omnipotens omnia opera sua quae ab initio condidit, certo numero, mensura, et pondere creavit. De quo scriptum est: *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat (Psal. CXLVI).* Hinc et in Job ita legitur: *Ipse enim finem mundi intuetur, et omnia quae sub caelo sunt, respicit, qui fecit ventis pandus, et aquas appendit mensura, quando ponebat pluviam legem, et viam procellis sonantibus (Job. XXXIII).* Hinc et per quendam dicitur: *Omnia quaecumque a primordia rerum natura constructa sunt, numerorum videntur ratione formata, hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar. Hinc enim quatuor elementorum multitudo mutata est, hinc temporum vires, hinc motus astrorum coelique conversio. Quae cum ita sint, cumque omnium status numerorum colligatione fingantur, eum quoque numerum necesse est in propria semper sese habentem aequaliter substantia permanere. Quis ergo hanc mensuram, hunc numerum et hoc pondus Dei sufficit comprehendere, ut constitutiones ejus universas in his tribus definitionibus valeat errare? In mensura patet quod constat qualitas, in numero quantitas, in pondere ratio. Hinc peraequata in iudicio et misericordia Dei constat, quia in his duobus terminis sanctis conclusa sunt, in quibus per haec mundum constituit, gubernat, et iudicaturus est, in his Deus iudex iustus comprehendere non potest, non potest reprehendi. Omnia ergo quae superius diximus, vel dicemus in claustris horum trium nobis nunc abscondita latent: quae solis clavibus iudicii et misericordiae Dei tunc reserabuntur, ut sciatur, quando in adventu Domini illuminabuntur, ut laus unicuique sit a Deo vel poena.*

Multum enim valere tibi soli supererat semper, et rictus brachii tui quis resistit? Omnipotenti nihil impossibile est, vade et nemo resistere potest; in voluntate et epima Domini universa sunt posita, et non est qui possit resistere voluntati ejus. Omnia quaeunque voluit Deus fecit in caelo et in terra, in mari et in abyssis. Brachium ergo Domini non aliud quam unigenitus Filius Dei, cui per Isaiam dicitur:

Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini. Consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus saeculorum. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? etc. (Isai. LI). Loquitur propheta ex persona populi ad brachium Domini, et ejus deprecatur adventum, ut qui per multa saecula sanctos suos de periculis liberavit, et jam presentialiter veniens electos suos ab hostibus defendat.

CAPUT XI.

Omnipotentiam Dei laudat: quod ante eum visibilia et invisibilia tanquam gutta rosis et tanquam momentum staterae sunt omnia.

Quoniam tanquam momentum staterae sic ante se est orbis terrarum, et tanquam gutta rosis antelucani quae descendit in terram. Huic sententiae simile est quod in Isaiam legitur: *Ecece gentes quasi stilla stilulae, et quasi momentum staterae reputatae sunt (Isai. XL).* Et paulo post: *Omnes, inquit, gentes quasi non sint sic sunt coram eo, et quasi nihil et inane reputatae sunt ei.* Hoc intelligi vult quod mens et ratio et sensus Domini per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil, ille sit de quo in psalmis canitur: *Verbo Domini caeli firmati sunt, et spiritus oris ejus omnis virtus eorum (Psal. XXXIII).* Omnes gentes quae non noverunt creatorem suum, sive universum mortalium ad comparisonem Dei quasi stilla stilulae sunt et quasi momentum staterae quod levi pondere in partem alteram declinat, et quomodo gutta rosis antelucani quae oriente sole facile siccatur, vel quomodo si de stilula stilula modica fluat a portante negligitur, ita universa gentium multitudo celesti splendori, et supernis ministeriis, atque angelorum multitudini comparata, pro nihilo dicitur.

Sed et misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. Potentia ergo Dei mista semper bonitati, licet nullus sit indiga, tamen opus suum in hominibus propter delicta non despicit, sed per poenitentiam indulgendo a peccatis abluat, ac pietate paterna ad se revocandum fovet ac nutrit. Unde subiungitur:

Diligis enim omnia quae sunt et nihil odisti bonum quae fecisti, nec enim odians aliquid constituisti. Quomodo autem posset aliquid permanere nisi tu solvisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur? porcis autem omnibus, quantam tua sunt, Domine, qui animas amas. Bonus opifex bonum opus diligit, servat ac regit, et ideo si quando hominum infirmitas a via veritatis peccando declinat, sustinet in multa patientia sua expectans eos per poenitentiam converti in melius. Unde solem suum oriri fecit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Math. V). Qui autem patientia Dei abutuntur, nec ad poenitentiam convertuntur, iusto iudicio ipsius damnantur, quia iustus Dominus et iustitiam diligit, aequitatem vidit cultus ejus. (Psal. X).

CAPUT XII.

Confletur Sapientia quia Spiritus sanctus suavis est in omnibus, qui boni Dei distribuit in univere orbe.

CAP. XII. *O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus! Propter quod hec qui exerrant partibus, corripis, et de quibus pescant ad menses, et alloqueris ut, reticta malitia, credant in te, Domine. Suavis est enim spiritus Dei, quoniam ipse est amor Dei, et langitor totius boni, ipse corripit homines, quia eos quos replet corripere facit peccantes, sicut ipsa Veritas in Evangelio discipulis ait: Ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me. De justitia vero, quia ad Patrem vado et jam non videbitis me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iudicatus est (Joan. xvi). Bonus homo qui hejus magistri audit vocem, et obedit mandatis, quia possessor futurus erit regni cœlestis.*

Illos enim antiquos inhabitatores terre sanctæ tuæ ræce exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina et sacrificia iniusta et filiorum suorum necatores sine misericordia, et comestores viscerum hominum, et devoratores sanguinis a medio sacramento tuo, et auctores parentum animarum inamittatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum, ut dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium charior est terra. Sed et his tanquam hominibus peperisti, et micinæ antecessores exorcismus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello subjicere impios iustis, aut bestiis sævis, aut verbo duro simul exterminare; sed partibus iudicans dabas locum penitentiae, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, et naturalis malitia illorum, et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio; nec timens aliquem veniam dabas peccatis illorum. Commemorat historialiter, quomodo septem gentes, quæ terram Chananeorum possederant propter infidelitatem et iniustitias quas operatæ sunt, de locis suis Dominus ejecit, et filios Israel cultores videlicet nominis sui in locum eorum introduxit. Mystice autem septem gentes illæ nequissimæ significant universitatem vitiorum quæ post prævaricationem primi hominis possidere ceperunt genus humanum, sed per gratiam Christi expulsæ sunt a fidelium cordibus, ac sacrarum virtutum ibidem introducta est numerovitas, quatenus ejectis de terra animarum per Evangelium Christi possessoribus nefandis, inhabitatores legitimi, hoc est, virtutum fructus operante Spiritu sancto germina ibi proferrent vitalia. Si quis autem quaerendum putat quomodo dicatur exercitus sui antecessores vespas Dominus immisisse in gentes pravissimas, ut paulatim eas exterminarent, cum hoc nusquam in historia Veteris Testamenti legatus corporaliter contigisse, sciat

A multa ibi evenire posse in vindicta perversorum, quæ scriptor historiarum per totum non curavit exprimere, vel magis tropica locutione vespas hic positas pro terroribus quas Israelitæ pugnantes gentibus circumquaque ingerebant. Fama enim illorum bellorum, quæ Domini virtute peracta sunt, acutissimis timoris aculeis paventium corda pungebant, ita ut in eis omnem vigorem resistendi funditus interimeret, et hoc tandem quo usque illi culturam Dei fideliter exhibuerant. Postquam autem peccaverunt, et Deo servire neglexerunt, traditi sunt in manus inimicorum, ita ut qui antea fuerant illis subjecti, postmodum superiores essent effecti.

Quis enim dicit tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis in conspectum tuum veniet vindex iniquorum hominum? aut quis imputabit tibi, si perierint nationes quas tu fecisti? Nec enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste iudicas iudicium. Neque rex neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti. Manifesta ratione ostendit quod nullo modo creatori imputandum est quod creaturam suam secundum propriam disponit voluntatem. In voluntate enim ipsius universa sunt posita, et non est qui possit resistere ejus voluntati (Esther xiii). Unde per Paulum dicitur: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti? An non habet potestatem figulus lutu ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? (Rom. ix.) Ex ipso enim et per ipsum, et in ipso sunt omnia: sed justus est Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Unde et sequitur:

Cum ergo sis justus, juste omnia disponis: ipsum quoque qui non debet puniri, condemnare exterum æstimas a tua virtute. Virtus enim tua justitiæ initium est: et ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. Quid est quod eum qui non debet puniri condemnet, cum ipsa condemnatio certa sit punitio; sed hic punire pro corripere posuit, ac si diceret: Eum qui non recipit correptionem assumet correptionem, juste condemnat in ignem æternum, qui exter est a Dei virtute, hoc est, indignus divina pietate. Virtus enim Dei justitiæ initium est; quia iudicium Dei sive in correptione electorum, sive in condemnatione reproborum summa æquitatis perfectio est, et ideo per bonitatem suam dñi differendo suspendit iudicium ut plures habeat quibus reddat beneficium. Quando enim superbiens creatura erigit se contra creatorem suum, nihil vult subijci ejus dominio, justa enim punit vindicta, ne videatur contra opificem suum prævalere factura. Potest et hic locus ad passionem Redemptoris nostri apte transferri, quem Pater pro nobis ad mortem tradidit. Sed pensandum est quomodo justus sit et omnia juste disponat, si eum qui non debet puniri condemnat. Mediator enim noster puniri pro semetipso non debuit, quia nullum culpæ contagium per-

petravit, sed ipse si indebitam mortem non suscipere-
A nusquam nos a debita morte liberaret. Pater
ergo cum justus sit justum puniens omnia juste dis-
ponit, quia per hoc cuncta justificat, quod eum qui
sine peccato est pro peccatoribus damnat, ut eo
electa omnia ad culmen justitiæ surgerent, quo is
qui est super omnia damna injustitiæ nostræ susti-
neret.

*Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse
in virtute consummatus, et horum qui te nesciunt au-
daciā traducis.* Virtutem enim suam ostendit divi-
nitas in correptione reorum, ne de sua virtute præ-
sumat contumacia superbiorum, sed tamen sine ulla
passione aut perturbatione smet, quia Deus est
impassibilis, et nulla unquam commutatione a se
diversus, sed idem ipse semper manens innovat,
disponit atque ordinat omnia, quod ita sequens sen-
tentia probat.

*Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate ju-
dicas, et cum magna reverentia disponis nos; subest
enim tibi, cum volueris, posse.* Omnipotens quippe
Deus cum tranquillitate suæ naturæ judicat omnia,
sed patienti vindicta Dei videtur se sustinere iram,
quæ etiam nulla est, sed affectus humani sicut et
membra tropica locutione Deo ascribuntur, ut se-
cundum modum nostrum et intelligentiam se con-
formet eloquia divina. Unde et leguntur in Scri-
pturis: Oculi Dei, et aures, os, manus et pedes, ira
et furor, et cæteri affectus qui diversi sunt in ho-
minibus, cum simplex natura nullum habeat divortium,
nec vera unitas ullam recipiat divisionem, sed
multiplicia ac diversa opera unus atque idem sem-
per operatur Deus, de quo et per Prophetam dicitur:
*Omnia ut vestimentum veterascent, et velut amictum
mutabis ea, et mutabuntur: tu autem idem ipse es,
et anni tui non deficient (Psal. ci).* Nam et in
Michæa propheta ita scriptum est: *Egredietur Do-
minus de loco suo, et descendet et calcabit super ex-
celsa terræ, et consummentur mentes subter eam, val-
lesque scindentur (Mich. i).* In Isaïæ quoque: *Domini
virtutum egredietur et conteret bellum, et suscitabit cæ-
lum, et clamabit super hostes suos cum fortitudine (Isa.
xlii).* Egredietur ergo Deus de loco suo, quando
quietem et mansuetudinem, et clementiam suam
pro emendatione peccantium rumpere cogitur, qui
cum per naturam dulcescit, vitio nostro amarus ef-
ficatur, non sibi, sed sustentibus quibus amara tor-
menta sunt. De natura quoque ejus aliter ipse lo-
quitur per prophetam dicens: *Ego sum Deus et non
commutor (Malach. iii).* Hinc et per Jacobum dicitur:
*Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudi-
nis abumbratio (Jacob. i).* Unde et Paulus de Christo
ait: *Qui est imago Dei invisibilis (Coloss. i).* Et rur-
sum: *Regi autem sæculorum incorruptibilis invisibili
Deo (I Tim. i).* Et in Evangelio scriptum est: *Deum
nemo vidit unquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu
Patris, ipse enarravit (Joan. i).*

CAPUT XII.

*Sapientia laudat Dei patientiam, quia dat locum pec-
catoribus penitentiae et non statim ulciscitur.*

*Docuisti autem populum tuum per talia opera, quo-
nam oportet justum esse et humanum, et bonæ spei
fecisti filios tuos. Quoniam judicans das locum in
peccatis penitentiae. Per mirifica enim opera omni-
potentis Dei fideles instruuntur, ut caveant iniquorum
se implicare delictis, magisque studeant semetipsos
incontaminatos servare negotio, fidemque ac spem
in Dominum habendo, non negligant tempus sibi
indultam penitentiam agendi et bene operandi, imo
toto nisu per charitatem contendant suo servire con-
ditori.*

*Si enim inimicos servorum tuorum et debiles morti
cum tanta cruciasti attentione, et liberasti, dans tem-
pus et locum per quæ possint mutari a malitia, cum
quanta diligentia judicas filios tuos, quorum parenti-
bus juramenta et conventiones dedisti bonarum pro-
missionum.* Narrat liber Exodus quomodo Dominus
per Moysen et Aaron decem plagis verberaret Ægy-
ptios, hoc est, hostes populi Dei, et inter ipsas
plagas respirare eos aliquando concederet, quate-
nus castigati corrigantur, sed quia perseverabant in
malitia divina trucidabantur vindicta. E contra vero
populus Dei quibus promissio facta est et patribus
eorum parum corripiebantur, partimque consola-
bantur, quousque disciplinis erudiri sustinebant.
Postquam autem Evangelium Christi spreverunt, et
Filius Dei crucifixerunt, mirifico modo de amicis in
inimicos sunt conversi, et ideo de propria terra ejo-
cti per totum orbem dispersi sunt, et tandem sen-
tiebant dure castigati, quod antea volebant intelli-
gere paterna pietate correpti. Hanc sententiam simi-
liter possumus et de martyribus Christi ac perse-
cutoribus eorum intelligere, quia cum illi ipsos con-
fessores Christi tormentis cruciabant patientia eor-
um poterant si vellent instrui ut desererent idolo-
rum cultum, et Christianæ se religioni subicerent.
Sed sicut illi per pœnas temporales gloriam conse-
cuti sunt æternam, ita et isti post gaudia parva hu-
jus vitæ in supplicia demersi sunt æterna.

CAPUT XIV.

*Quod commendat bonitatem suam divina pietas, quæ
justa est in omnibus iudiciis suis.*

*Cum ergo nobis disciplinam das, inimicos nostros
multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogite-
mus judicantes, et cum de nobis judicatur spero-
mus misericordiam tuam.* Hoc est quod in psalmo
scriptum est: *Multa flagella peccatoris, operantes
autem in Domino misericordia circumdabit (Psal.
xxx).* Magna enim distantia est inter iudicium elec-
torum et reproborum, quia illos Dominus corripit,
ut a peccatis mundet et a vitis coerceat, istos autem
ut superbiæ et perfiditæ suæ pœnas luant, et contra
dominatorem omnium se repugnare non posse co-
gnoscant. Felix quippe est ovis in iudicando sem-
per pietatem atque bonitatem iudicis cui ante oculos
ponit, et sicut sibi a Domino misereri vult, sic et

ipse illis misereri non detrectet, quia iudicium ei sine misericordia, qui non facit misericordiam. *Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. v.)*

Unde et illis qui in vita sua insensate et injuste vixerunt, per hæc quæ coluerunt dedisti summa tormenta, etenim in erroris via diutius erraverunt, deos æstimantes hæc quæ in animalibus sunt supervacua, infantum insensatorum more viventes, propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. Merito illi qui in vita sua injuste et insensate vixerunt, per hæc quæ coluerunt sustinebant tormenta, et divino iudicio cum nolebant conditorem suum cognoscere atque condigne honorare, traditi sunt in reprobum sensum, ut facerent ea quæ non conveniunt contumeliis afflictiis corpora sua in seinetipsis, in quo et hic turpitudinem, et in futuro cruciatum haberent æternum. Cujus rei apostolus Paulus in Epistola sua ad Romanos exponit veritatem ita dicens: *Revelatur enim ira Dei de cælo in omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem in injustitiam detinent, quia quod notum est Dei manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus ejus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est cor insipiens eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum, et serpentum. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creature potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen (Rom. 1.)* Sic obcecatum est cor illorum ut majestatem invisibilis Dei, quem ex his factis agnoverant, non hominibus, sed quod pejus est inexcusabile crimen in similitudinem hominum mutarent, ut forma corruptibilis hominis Deus ab his vocetur, hoc est, simulacrum hominis, ut quos vivos nomine Dei donare non audent, mortuorum imagines in gloriam Dei recipiant. Quanta ægritudo, quanta stultitia hos sapientes appellare ad suam damnationem apud quos

A plus mortui possunt quam vivi, et mortui potiores sunt vivi, a vivo enim Deo recedentes mortuis favent, in quorum numero, sicut scriptum est, *Mortalis mortuum fingit manibus iniquis (Sap. xv)*; sic enim Dei majestatem et gloriam minuerunt, ut horum quæ minima et parva sunt, similitudini Dei honorificentiam darent. Primi enim Babylonii Deum vocaverunt, sumentum Belis, quondam hominis mortui, qui principatum in eos dicitur egisse. Coluerunt et serpentem draconem, quem Daniel homo Dei occidit, cujus similitudinem habent. *Ægyptii* autem coluerunt quadrupedem, quem dicebant Apem, in similitudinem vaccæ. Quod malum imitatus est Jeroboam, vaccas instruens in Samaria quibus sacrificarent Judæi, et volucres, quia coracina sacra

B habent pagani. Harum tamen omnium rerum quas memoravi simulacra coluerunt *Ægyptii*, et alia quæ nunc dicere non est necesse. Hæc ab his facta sunt qui sapientes se æstimaverunt in mundo; quia enim invisibilem Deum non honoraverunt ista faciendo, nec de his quæ visibilia sunt recte sapere potuerunt.

Qui autem ludibriis et increpationibus non correpti sunt, dignum Dei iudicium experti sunt. Utique qui per flagella Dei castigati, correcti non sunt, condignam pœnam damnationis experti sunt; ad hoc enim Deus corripit ut emendet, nolens quemquam perire, quia omnes homines vult salvos esse, et ad agnitionem veritatis pervenire. Qui autem ingratus est Dei visitatione, et per impatientiam incidit in murmurationem, de temporali flagello ad tormenta ducitur perpetua, ideo et de iisdem impiis subjungitur:

C *In his enim quæ patiebantur moleste ferebant, in quibus patientes indignabantur, per hæc quos putabant deos, in ipsis cum exterminarentur videntes, illum, quem olim negabant se nosse, Deum verum agnoverunt; propter quod et finis condemnationis illorum venit.* Misera gentilitas quam diu idolis serviebat, hæc etiam errore delusa deos esse putabant, quorum persuasionibus seducebantur, et propter hoc diversis pœnis afficiebantur. Unde et ex ea plurimi Deum verum quem antea in beneficiis suis credere noluerant, hunc in iudicio justo postmodum omnipotentem agnoverunt. Non enim poterat latere, quem constat omnium dominatorem esse, quia aut hic per pœnitentiam conversis misericordiam impendit, aut per superbiam rebellantibus in futuro pœnam tribuit sempiternam.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De idololatricæ errore. Quod ipsi idololatricæ quærentes in creaturis Creatorem, si vellent, ipso adjuvante possent invenire.

(CAP. XIII.) *Vani sunt autem omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Si autem universa vanitas est omnis homo vivens, quanto magis illi vani*

sunt, qui creatorem suum non agnoscunt. *Vani sunt autem omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, hoc est, timor et reverentia Dei.* Unde per Job dicitur: *Ecce timor Domini, ipsa est scientia, et recedere a malo intelligentia (Job. xxviii).* Recedit enim a malo, qui recedit ab idolorum cultu; timet Deum, qui mandata ejus custodit. *Initium enim sa-*

plentiam timor Domini, intellectus bonus omnibus factis eum (Psal. cx).

Et de his quæ videntur bona non potuerunt intelligere eum qui est. Ex bonis operibus enim potuerunt cognoscere bonum artificem, qui proprie est, quia semper immutabilis est, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem; qui semper idem est, et cuius anni nunquam deficient: qui æternus et omnipotens sine initio, et sine fine semper in se manens, secundum voluntatem suam regit ac gubernat omnia; proinde vanitas hominum vanissima est, qui creaturas pro creatore venerantur. Unde et sequitur.

Neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut niniam aquam, aut solem et lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt. Alii enim ignem pro numine colebant, quem appellabant Vulcanum; alii ætherem sive aerem, quem nuncupabant Jovem aut Junonem; alii niniam aquam, quam Neptunum neminabant; alii gyrum stellarum, qui a diversis figuris animalium positiones et cursus distribuabant astrorum; alii solem pro Deo venerabantur, quem Phœbum seu Apollinem vocabant; alii lunam, quam Dianam vocitare solebant. Tali enim errore decepti, virtutem omnipotentis dei falsis figmentis suis ascribebant, ut quidam poetarum gentilium tribus versibus ita terminaret dicens:

*Tot numero talique Deus simulacra figuris
Imposat celo, perque atras sparsa tenebras,
Clara ruinesse iussit dare lumina nocti.*

Quod si fieri non potest ut stellæ dii sint, ergo nec sol quidem ac luna dii esse possunt, quoniam luminibus astrorum, non ratione differant, sed magnitudine. Quod si dii non sunt hi, ergo nec cælum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo si terra quam calcamus, quam subigimus et colimus ad victum, deus non est, nec campi. quidem ac montes dii erunt; si hi dii non sunt, ergo nec tellus universa deus videri potest. Itero si aqua quæ servit animantibus ad usum bibendi aut lavandi deus non est, nec fontes quidem ex quibus aqua prodit. Si fontes dii non sunt, nec flumina quidem quæ de fontibus colliguntur. Si flumina quoque dii non sunt, ergo mare quod ex fluminibus constat deus haberi non potest. Quod si neque cælum, neque terra, neque mare quæ mundi partes sunt, dii esse possunt, ergo nec mundus quidem totus Deus est, quem idem ipsi Stoici et animantem et sapientem esse contendunt, et propterea Deum in quo tam inconstantes fuerunt ut nihil ab his dictum sit, quod non ab eisdem fuerit eversum.

Quorum si specie delectati deos putaverunt, sciunt quanto his dominator eorum speciosior est; speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem et opera eorum mirati sunt, intelligant ab ipsis, quoniam qui hæc constituit fortior est illis, a magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri. Dignum esset quia per creaturas spe-

ciosas speciosissimus et splendidissimus agnosceretur creator, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et elegerunt servire creaturæ potius quam creatori qui est benedictus in sæcula. Non tantum ergo veritate, sed etiam verbis suis revincuntur; sicut enim domus in usum habitandi facta per se nihil sentit, dominoque subjecta est qui eam fecit aut incolit, ita mundus per se nihil sentiens factori Deo subjacet, qui eum in usum sui fecit. Duplici ergo ratione peccator ab insipientibus, primum quod elementa, id est, Dei opera Deo præferunt, deinde quod elementorum ipsorum figuras humana specie comprehensas colunt, nam solis lunæque simulacra hominum in modum formant, item ignis et terræ et maris quæ Vulcanum, Vestam, Neptunum vocant.

B *Tanta homines imaginum cupiditas tenet, ut etiam viliora ducantur illa quæ rara sunt, auro scilicet et gemmis et ebore delectantur, horum profectio ac nitor perstringit oculos, nec ullam religionem prætant, ubicunque illa non fuisse. Itaque sub obtentu deorum avaritia et cupiditas colitur, credunt enim deos amare quidquid ipsi concupiscunt, quidquid est propter quod furta et homicidia latrocinia quotidie serviunt, propter quod bella per totum orbem populos urbesque subvertunt. Consecrant ergo diis manubias et rapinas suas, quos certe necesse est imbecilles esse, ac summæ virtutis inexpertes, si subiecti sunt cupiditatibus: cur enim cælestes eos putemus, si desiderant aliquid ex terra? vel beatos, si aliqua re indigent? vel incorruptos, si voluptatibus habent ea in quibus appetendis cupiditas hominum non immerito damnatur?*

CAPUT II.

Sequitur ut supra.

*Sed tamen in his adhuc minor est querela. Et hi enim fortassis errant Deum querentes et volentes invenire. Etenim cum in operibus illius converterentur, inquirunt, et persuasum habent quoniam bona sunt quæ vident. Iterum autem nec his debet ignosci. Si enim tantum potuerunt scire ut possent aestimare sæculum, quomodo hujus Dominum facilius non invenirent? Hujus loci similitudinem Paulus apostolus scribens ad Romanos in Epistola sua, sicut jam superius ostendimus, expressit dicens: *Revelatur enim ira Dei de celo super omnem impietatem et injustitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in injustitiam detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestavit. Invisibilia etenim ejus, a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles (Rom. 1). Notitia Dei manifesta est ex mundi fabrica. Ut enim Deus, qui natura invisibilis est, etiam visibilis possit sciri, opus factum ab eo est, quod opificem visibilitate sua manifestaret, ut per certam incertam possit sciri; ut per hoc quod cæteris impossibile est, ille esse Deus omnium crederetur, qui hoc opus fecit; ita ut sint inexcusabiles: quia quem esse et operari ad utilitatem suam non ignorarent, ea cuius que**

numanis uisibus evoluta anno gignantur ignem de-
crevisse, nulli in dubium venit; sed cum cognovissent
eum, non sicut Deum magnificaverunt aut gratias
egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, dicen-
tes se esse sapientes, stulti facti sunt (Ibid.). Sapientes
nim se arbitratur, quia rationes physicas investi-
gare putant, scrutantes cursum siderum et qualita-
tes elementorum, Dominum autem horum spernentes
ideo stulti sunt. Cum ergo hæc laudanda sint, quanto
magis creator illorum? Solent tamen pudorem passi
neglecti Dei misera uti excusatione, dicentes per
istos posse ire ad Deum sicut per comites pervenitur
ad regem. Age, nunquid tam demens est aliquis aut
salutis suæ immemor, ut honorificentiam regis vindicet
comiti, cum de hac re, si qui etiam tractare
fuerint inventi, jure ut ei damnantur majestatis?
Et isti se non putant reos qui honorem nominis Dei
præferunt creaturæ, et relicto Domino conservos ad-
orant, quasi sit aliquid plus quod servetur Deo!
Nam et ideo per regem ad tribunos aut comites itur,
quia homo utique est rex, et nescit quibus debeat
rem publicam credere; ad Deum autem, quem utique
nihil latet, omnium enim merita novit, ad promeren-
dum suffragatore non opus est, sed mente devota.

CAPUT III.

Deridet in manufactis idololatriæ errorem.

*Infelices autem sunt et inter mortuos spes illorum
est, qui appellaverunt deos opera manuum hominum,
aurum et argentum, artis inventionem, et similitudi-
nes animalium: vel lapidem inutilem opus manus anti-
quæ. Veniunt igitur ad deos, non tam religionis
gratia, quæ nulla potest esse in rebus male paratis
et corruptibilibus, quam ut aurum oculis hauriant,
nitorem levigati marmoris aut eboris aspiciant, ut
insignes lapillis et coloribus vestes, vel distincta
gemmis fulgentibus pecula insatiabili contemplatione
contrectent; et quanto fuerint ornatiora templa et
pulchriora simulacra, tanto plus majestatis habere
credantur: ideo religio eorum nihil est aliud quam
quod cupiditas miretur. Sæpius diximus argentum
et aurum pro sermone et sensu accipi posse, quæ
cum a Deo hominibus data sint ut vel loquantur vel
sentiant Deum, et laudent creatorem suum, illi ab-
utuntur hoc munere in idolorum simulatione, juxta
illud quod scriptum est: *Dedi eis argentum et au-
rum, ipsi vero de argento et auro meo operati sunt
Baal (Osee 11)*. Cum ergo quis Domini terrore per-
territus, primum in speluncam pectoris sui idola
condiderit et in voraginibus terræ absconderit pro-
ferre non audens quod male finxerat, secundus pro-
fectus est ut cæclata prius projiciat, et in se esse non
patiatur, juxta illud Isaie: *In die, inquit, illa, pro-
jiciet homo idola argenti sui et simulacra auri sui,
quæ fecerunt sibi ut adorarent, talpas et vespertiones.
Et ingredientur in fissuras petrarum, et cavernas
saxorum a facie formidinis Domini, et a gloria maje-
statis ejus cum surrexerit percutere terram (Isai. 11)*
Sed videamus quid adhuc de simulacris in sequenti
libro dicatur.*

A Aut si quis artifex faber de silva lignum rectum ac-
currit, et hujus docte eradat omnem corticem, et arte
sua usus diligenter fabricet vas utile in conversationem
vita, reliquiis autem ejus aperis ad preparationem
ecce abutatur; et reliquum horum quod ad nullam usum
facit, lignum curvum, et vorticibus plenum sculptat
diligenter per vacuitatem suam, et per scientiam suæ
artis figures illud, et assimilet illud imagini hominis,
aut alicui ex animalibus illud comparet, perlucens ru-
berica, et rubicundum faciens fuco colorem illius, et
omnem maculam quæ in illo est, perlucens; et faciat
ei dignam habitationem, et in pariete ponens illud, et
confirmans ferro, ne forte cadat, prospiciens illi, sciens
quoniam non potest adjuvare se: imago enim est, et
opus illi adjutorium. Et de substantia sua, et de filiis
suis, et de nuptiis votum faciens, inquit. Non erube-
scit loqui cum illo, qui sine anima est; et pro sanitate
quidem infirmum deprecatur, et pro vita rogat mor-
tuum, et in adjutorium inutilem invocat; et pro itin-
ere petit ab eo, qui ambulare non potest, et de acqui-
rendo, et de operando, et de omnium rerum eventu
petit ab eo, qui in omnibus est inutilis. Hæc ad insulta-
tionem idolorum et idololatram sapientia protulit,
ut intelligant hujusmodi operatores atque adorato-
res, quam perniciosum sit et quam vicinum morti
perpetue usum Deum omnipotentem et omnium
creatorem deserere, et signenta varia in contumeliam
Dei pro numine colere. Unde et per prophetam Do-
minus de sua veneratione et de idolorum falsitate
dudum ad populum suum ita locutus est: *Ego pri-
mus et ego novissimus, et absque me non est alius
Deus. Quis similis mei? Vocat et annuntiet, et ordinem
ponat mihi ea quo constitui populum antiquum, et
quæ ventura sunt annuntiet eis? Nolite timere, neque
conturbemini; ex tunc audire te feci, et annuntiarum
futura: vos estis testes mei. Nunquid est Deus absque
me, et formator quem ego non noverim? Plasta idoli
omnes nihil sunt, et amantissima eorum non proderunt
eis: ipsi sunt testes eorum, quia non vident, ne-
que intelligunt ut confundantur. Quis formavit Deum,
et aculptibile constavit ad nihil utile? Ecce omnes par-
ticipes ejus confundentur; fabri enim sunt, et ex om-
nibus conveniunt, omnes stabunt et pavobunt et con-
fundentur simul. Faber ferrarius lima operatus est in
prunia, et in malleis formavit illud, et aperatus est in
brachio fortitudinis suæ; esuriat et deficiet, non bibet
aquam et languescet. Artifex lignarius extendit nor-
mam et formavit illud in rancina; fecit illud in an-
gulari, et circino tornavit illud: et fecit imaginem viri,
quæ speciosum hominem habitantem in domo. Sucri-
dis cedroa, tabit ilicem, et quercum quæ steterat inter
ligna salvis; plantavit pinum quam pluvia nutritis, et
facta est hominibus in focum; sumpsit ex oia et cale-
factus est, et succendit et excoxit panes; de reliquo
autem operatus est deum, et adoravit; et fecit scul-
ptile, et curvatus est ante illud. Medium ejus combus-
sit igni, et de medio carnes comedit; coxit pulmen-
tum et saturatus est, et calefactus est, et dixit: *Vah,
calefactus sum, vidi focum. Reliquum autem ejus deum**

fecti, et sculpti sibi; curvatur ante illud, et adoravit illud, et obsecrat dicens: *Libera me, quia Deus meus es tu. Nescierunt neque intellexerunt; obfisi enim sunt ne videant oculi eorum, ne intelligant corde suo. Nec recogitant mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt, ut dicant: Medium ejus combussi igne, et coxi super carbones ejus panes; coxi carnes et comedi, et de reliquo idolum faciam? ante truncum ligni proclamam? pars ejus cinis est: cor insipiens adoravit illud, et non liberavit animam suam, neque dicit: Forte mendacium est in dextera mea (Isaïæ XLIV)?* Hujus prophetiæ narrationis talis est sensus; nam quod dicit: *Ego sum primus et novissimus, idem est quod alibi legitur ex divina majestate prolatum: Ego sum Alpha et Omega, initium et finis (Apoc. XXI).* Nec enim dicit esse solum, sed præter virtutem suam atque sapientiam nullum esse externum Deum, deorumque multorum opinionem et simulacra condemnans: *Quis, inquit, similis mei est? Vocet ea quæ non sunt quasi sint, et exponat ordinem creaturæ meæ qua cuncta ratione liberaverim, ex quo feci hominem super terram, nec solum volo, sed quero etiam scientiam futurorum. Unde tu, Israel, cujus ego rex et redemptor sum, noli timere simulacra, quæ esse nihil in monte Sinai didicisti. An forsitan alius creator est quem ego non noverim, aut præter hunc alius est mundus qui ignoti Dei monstrat potentiam? Neque vero ea solum quæ sunt, sed et illi qui faciunt habebuntur pro nihilo: cumque vindictæ tempus advenerit, nequaquam poterunt eos manuum suarum opera liberare, quæ cæca et insensibilia confundunt artifices suos. Quis enim possit hoc credere quod a sua lima et terebro malleoque formetur deus, vel in prunis simulacra fundantur, vel norma runoia, et angularibus circinoque in deos repente consurgant, præsertimque cum fame et siti artificis artis vilitas demonstratur: sit enim lignea statua humanam exprimens speciem, et quanto pulchrior fuerit, tanto dens putatur angustior, poniturque in fano, et æterno clauditur carcere, quæ longo tempore crevit in saltibus, et pro varietate arborum cedrus, et ilex et quercus vel pinus fait, miramque in modum segmenta ejus atque rauræ mittuntur in focum ut calefaciant artificem dei, et coquant diversa pulmenta; pars autem altera formatur in deum ut opere completo adoret vitam factor suus, et operis sui imprecetur auxilium, nec intelligit vel recogitat, imo nec carnis nec mentis aspicit oculis, quod non possit esse deus cujus pars igne consumpta est, nec hominis manu fieri divina majestas, pleniusque super irrisione idolorum prophetiens sermo contemnit, quæ facillè intelligentes sunt, nec iacinosæ imo superfluum expositionem desiderant. Super quo et Flaccus scribit in satyra deridens simulacra gentilium*

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber, incertus scammum laceretne Priapum,
Malui esse deum. Deus inde ego, farum atque
Maxima formido.

Quidquid autem de idolis dictum est, potest referri et ad hæreseorum principes, qui simulacra dogmatum suorum atque artificii corde componunt et venerantur ea quæ a se sciunt esse simulata, nec sufficit eis error proprius, nisi simplices quosque eorum ab oratione deceperunt, et qui quæstum putant esse pietatem, et devorant domos viduarum, abutentesque vulgi imperitia, ita arte dialectica, quasi asca tereti et lima et runcina formant deum solum, et cudunt malleo, atque inaurant sermonis rhetorici venustate, quorum deus venter est, et gloria in confusione eorum.

(CAP. XIV.) *Iterum alius navigare cogitat, et per seros fluctus incipiens iter facere, ligno portante se fragilius lignum invocat. Illud enim cupiditas acquirendi excogitavit, et artifex sapientia fabricavit sua. Tua autem, Pater, gubernat sapientia. Hæc similiter sicut et priora in sugillationem ponit idololatrarum, quia maxima recordia est, ut homo ad imaginem Dei conditus, rationalem ab ipso habens animam, per quam excogitare potuit artem, quomodo in fluctibus iter meandi haberet, navim fabricans secundum artis suæ peritiam, non honorem illi tribuat qui hanc scientiam sibi dedit, sed potius invocet idolum quod simili arte sed majori vanitate ipse formavit. Nam cum ille sit major et melior secundum rationem natura eo quem ipse insensibilem ad aliquod simulacrum finxit, non debuit oberrare ut major minorem adoraret, quia minores a majoribus auxilium quærere debent, non majores a minoribus. Ex divino autem munere sicut navigii præparatio, ita et navigandi cursus postulandus est, quia omnipotens Creator quemcunque deserit, interimit; quem autem ille gubernat, integra prosperitate exultat. Omnes autem hæretici qui in dogmatibus suis varia condunt simulacra errorum, ideo in fluctibus hujus sæculi obvolvuntur, quia navim Ecclesiæ reliquerunt et Deum gubernatorem habere noluerunt.*

Quomodo dedisti in mari viam et inter fluctus semitam firmissimam, ostendens quoniam potens es ex hominibus sanare, etiam si quis sine rate adeat mare. Juxta historiam ergo Domini potentia demonstrata est, cum populum Israeliticum per mare Rubrum sicco pede transire fecit; similiter et exeuntem de deserto eundem per Jordanis alveum transduxit divisus ex utraque parte aquis, ut terrorem incuteret gentibus Chananæorum exterminandis. Sed juxta allegoriam ipse Dominus fidelibus suis inter sæculi fluctus atque persecutorum tormenta præparat semitam fidei atque constantiæ, per quam possint ab omni scandalo transire illasi, nec eis humani solatii ibi erit opus, ubi potestas Altissimi suæ virtutes mirabiles ostendit effectus.

Sed ut non essent vacua sapientiæ tuæ opera, propter hoc etiam exiguo ligno credunt homines animas suas, et transeuntes mare per rateam liberati sunt, sed ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad rateam confugiens, remisit sæculo semina na-

stivitate, quæ manu sua erat gubernata. Mirabilis creator creatoras suas dedit scientiam, quatenus in præsentis sæculo suæ possit consulere necessitati, et Domini sui deservire voluntati. Sic etiam ab initio quando genus humanum et idololatriæ servire coepit, et omnia mala per superbos gigantes gerebantur in terra, arbiter omnipotens fidelem cultorem suum Noe arcam facere jussit, per quam ipse et progenies ejus salvaretur, speciesque omnium animantium ad futuram restaurationem orbis servarentur. Cujus videlicet mysterium Petrus apostolus in Epistola sua ostendit dicens : Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo mortificatoque quidem carne, vivificatus autem spiritu. In quo et his qui in carcere erant spiritu veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam. In diebus Noe cum fabricaretur arca in qua pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam, quod et vos nunc similis formæ salvos facit baptisma (I Petr. III). Formam baptismi assimilata dicunt arcæ et aquis diluvii, et recte omnino quia et ipsa fabricatio arcæ de lignis levigatis constructionem significat Ecclesiæ, quæ sit de collectione animarum fidelium per architectos verbi. Et quod pereunte orbe toto pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam, significat quia ad comparisonem pereuntium gentilium, Judæorum, hæreticorum et falsorum fidelium, multo brevior est numerus electorum. Unde de angusta porta et arcta via quæ ducit ad vitam dicitur : *Et pauci sunt qui inveniunt eam* (Matth. VII). Et iterum : *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. XII). Quod ergo diluvii aqua non salvavit extra arcam positos, sed occidit, sine dabo præfigurabat omnem hæreticum licet habentem baptismi sacramentum non aliis, sed ipsis aquis ad inferna mergendum, quibus arca sublevatur ad cælum. Ipse quoque octonarius numerus animarum quæ salvæ factæ sunt per aquam significat, quod sancta Ecclesia in sacramentum Dominicæ resurrectionis baptismi lavacrum percipit, ut sicut ipse resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita nos expurgati a peccatis per aquam regenerationis in novitate vitæ ambulemus.

Benedictum est enim lignum per quod fit justitia. Per manus autem quod fit idolum, maledictum est et ipsum, et qui fecit illud : quia ille quidem operatus est, illud autem, cum fragile esset, deus cognominatus est. Diversa est hæc comparatio duorum lignorum, quia unum benedictionem, alterum vero maledictionem meretur. Benedictum est enim lignum crucis, in quo per sanguinem Christi reparatus est orbis, et redemptio perfecta est humani generis. E contrario vero maledictum est idolum, hoc est, simulacrum et cultura falsorum deorum, cujus est certus interitus, et operatoris ejus manet cruciatus æternus. Nam diabolus recte inde punietur, quod honorem divinum sibi offerre persuasit atque consensit : homines autem qui illum, pro Deo colebant inde merito

A tormenta patientur, quia falsa pro veritate, et facturam pro factore venerari soliebantur. Sed quia lignum pro homine positum sæpe in Scripturis sacris invenimus, juxta tropologia regulam, benedictus est homo qui verba veritatis profert, et opera facit justitiæ. Hæreticus autem qui erroris sui signa veneratur maledictus est, et perditioni deputatus æternæ, ipse videlicet et opus ejus, hoc est, doctrina ejus, quam ille falso pro veritate docere præsumpsit, de quo et subjungitur :

Similiter autem Deo odio sunt impius et impietas ejus. Etenim quod factum est cum illo qui fecit tormenta patietur. Hinc et per Jeremiam dicitur : *Stultus factus est omnis homo a scientia sua, confusus est omnis falsor in sculpsile, quia mendax confletor ejus, nec est spiritus in eis, vana enim sunt opera, et risu digna, in tempore visitationis suæ peribunt* (Jer. X).

Propter hoc et in idolis nationum non erit respectus : quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, et in tentationem animis hominum, et in musculam pedibus insipientium. Non sunt enim idola gentium et inhabitatores eorum, maligni videlicet spiritus, digni venia, quoniam homines qui ad imaginem et honorem Dei creati sunt, a conditore suo abstrahobant, et in erroris sui decipulam immittendo subvertebant. Similiter et hæretici si perseveraverint in nequitia sua, qua homines a veritate in falsitatem seducunt, neque se correxerint et pœnitentiam egerint, non evadent judicium ignis æterni.

Initium enim fornicationis est idolorum inquisitio, et adinventio illorum corruptio vitæ est ; neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Licet multa sint fornicationis genera, tamen pessimum est illud quo anima fornicatur recedens a Deo et colens idola. Similiter et illud perniciosum est, quod deserit divini dogmatis veritatem, et sequitur hæreticæ opinionis falsitatem. Nam et Paulus apostolus avaritiam idolorum servitutem appellat (Eph. V), unde conjici datur omnem malam concupiscentiam recte fornicationem vocari, quando anima neglecta superiore lege qua regitur inferior, naturarum terpi voluntati quasi mercede prostituta corrumpitur, sed hæc omnia sicut ab initio non fuerant creata, ita et in æternum non erunt permanentia. *Disperdet enim Dominus universa labia dolosa, et perdet omnes qui loquuntur mendacium* (Psal. XI). Unde et per Jeremiam dicitur : *Dii qui cælum et terras non fecerunt pereant a terra, et de his quæ sub cælis sunt. Dominus autem Deus verus est, ipse Deus vivens et rex sempiternus* (Jer. X). Unde autem primum processerint idola, sequens ostendit sententia.

Supervacuitas enim hominum hoc adinvenit in orbem terrarum ; et ideo brevis illorum finis inventus est. Acerbo enim lactu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem ; et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam deum colere cepit, et constituit inter servos suos sacra et sacrificia. Deinde interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, et tyrannorum im-

peris colebantur signata. Et hos quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc quod longe essent, e longinquo figura illorum altata, evidentem imaginem regis, quam honorare volebant, fecerunt: ut illum qui aberat, tanquam presentem colerent sua sollicitudine. Provenit autem ad horum culturam, et hos, qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim volens placere illi qui se assumpsit, elaboravit arte sua, ut similitudinem in multus figuraret. Multitudo autem hominum abducta per speciem operis eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum estimaverunt. Et haec fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt. Firmianus autem Lactantius in libro primo quem scripsit de falsa religione deorum, hinc loco similia profert dicens: Non est obsecrarum qua ratione homines dii cœperint nominari, propter hominum enim pravitatem qui agrestem vitam sine ullo rectore vivebant. Non est dubium quin illis temporibus hominem regem, ipsam totamque gentem jactare summis laudibus cœperint, ut etiam deos appellarent, sive ob miraculum virtutis hoc vere putabant, rudes adhuc et simplices, sive, ut fieri solet, in adulationem presentis potentiae, sive ob beneficia quibus ad humanitatem compositi; deinde ipsi reges cum chari fuissent his quoque vitam compossuerant, magnum suum desiderium mortui reliquerunt. Itaque homines eorum simulacra fixerunt, ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, progressisque longius per amorem, memoriam defunctorum colere cœperunt, ut et gratiam referre bene meritis viderentur, et successores eorum allicerent ad bene imperandi cupiditatem. Quod Cicero de natura deorum docet dicens: Suscepit autem vitam hominum consuetudo communis, ut beneficiis excellentes, viros in cœlum fama ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber. Et alio loco: Atque in plerisque civitatibus intelligi potest acutenda virtutis gratia, aut quod libentius rei publicæ causa periculum adirent, optimi cujusque virorum sortium memoriam, in honorem deorum immortalium consecratam. Hac scilicet ratione Romani Casares suos consecraverunt, et Mauri suos reges; sic paulatim religiones esse cœperunt, dum illi primi qui eos venerant eorum suos liberos atque nepotes, deinde omnes posteros imbuerunt, et hi tamen summi reges ob celebritatem nominis in provinciis omnibus colebantur. Privatim vero singuli populi gentis aut urbis suæ conditores seu viri fortitudinis insignes erant, seu femine castitate mirabiles, summa veneratione coluerunt, ut Ægyptii Isidem, Pœni Uraniam, Romani Quirinum, Samos Innonem, Liberos Naxos, Mauri Jubam, Latini Faunum, eodem utique modo Paphos Venere, Apollinem Deos, Macedones Scabrium, Aethiopes Minervam, Vulcanum Lemnos, sic per populos ac regiones varia sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiunt. Et cur

alios honores vita carentibus deservant, invenire non possum: propterea pietas eorum qui successerant plurimam contulit ad errorem, qui ut divina auspiciis viderentur, divines honores a parentibus detulorunt, deorfique jussorunt: ideo dicit, incommunicabile nomen lapidibus et lignis impositum: quia vivi et omnipotentis Dei, qui verus est, incomprehensibile nomen in simulacris perfide compositis materiae insensibili et fragili ascriporunt, et simul cum falsa religione omnibus vitis se impudenter perdiderunt. Unde dicit:

Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, sed et in magno viventes inscientis bello, tot et tam magna mala pacem appellavit. Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insanis plenas vigiliis habentes, neque vitam neque nuptias mundas jam custodiunt, sed alius alium per invidiam occidit aut adulterans contristat; et omnia commista sunt, sanguis, homicidium, furtum et fictio, corruptio et infidelitas, turbatio et perjurium, tumultus honorum, Dei immemoratio, animarum inquinatio, mativitalis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio metichæ et impudicitia. Qui enim mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucram et quadropedum et serpentium, et commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et servierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in sæcula; licet se sapientes nominaverint, stulti facti sunt: traditi enim sunt in reprobam sensum, ut contumeliis afficerent corpora sua in semetipsis, et qui cum Deo per fidem rectam, et bona opera fœdus inire voluerunt, sub diaboli cultu constituti, pacem veram nullo modo invicem habere potuerunt. Igitur filios suos sacrificaverunt, ut in sacris Saturni ipsi gentiles fecerunt, qui eidem Saturno immolabant pro odio Jovis, et teneras atque innocentes animas, quæ maxime est ætas parentibus dulcis, sine ullo respectu pietatis exstinguebant. Alii enim virtuti quam Bellonam vocabant humanam sanguinem litando fuderunt; nam sacerdotes ipsi non alieno, sed sup errore ei sacrificabant, districtis gladiis semetipsos ferientes. De quo optime Quintilianus ait: Istud, inquit, si Deus cogit, iratus est. Alii obscura sacra facientes insanis vigiliis plenas habebant, ut in sacris Isidis Ægyptiæ, et Cereris Eleusinae facere solebant; nam sicut ibi Ostris planctu matris inquirebantur, ita hic ad incestum patris matrimonium rapta Proserpina requirebatur. Quam quia facibus ex Æthiæ vertice accensis quesivisse in Sicilia Ceres dicitur, idcirco sacra ejus ardentium tædarum jactatione celebratur. Similiter et in sacris Liberi patris insanis plenas vigiliis habebantur; nec non et in festa Magnæ Matris, ubi ad exemplum deorum suorum, qui in ejus festivitate epulis satiati noctem lusibus ducebant, isti totam noctem ludo inuisti consumebant. Neque vitam, neque nuptias mundas jam ipsi pagani custodiebant, quia per libidinem et immunditias vitæ diis suis se placere estimabant, omnia enim confusa

erant ubi ratio et vera religio locum nullum tenebat, sed quanto quis sceleratior erat, tanto magis se Deo suo placere putabat.

Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est et initium et finis. Nulla major demerita est quam deserere Deam vivam, et deservire idolis mortuis, et ideo omnis mali causa et initium est idolorum cultura, quia postquam mens humana avertit se a creatore suo, omnium scelerum se implicavit erroribus. *Initium enim omnis peccati superbia (Eccel. x).* Similiter autem et finis est, hoc est, consummatio seu plenitudo omnis mali eadem idololatria; nihil enim deest illi in ulla malitia, qui diabolum colit pro divina potentia; idcirco ei omnia in malum et in peccatum reputantur.

Aut enim dum latantur insanunt, aut certe vaticinantur falsa, aut vivunt injuste, aut pejerant cito. Dum enim confidunt in idolis quæ sunt sine anima, male jurantes noceri se non sperant. Omnis eorum vita in erroribus est constituta; si latantur, vel in festis vel in ludis suis insanunt, dum aut homicidia faciunt, aut libidine obscæne se polluunt; dum vaticinantur, fallunt, et auditores suos seducunt; dum injuste vivunt, anima mortui sunt; si pejerant, cito ad infernum ducuntur; cum jurant in idolis polluant nomen Dei, qui in lege ita præcipit dicens: *Non assumas nomen Dei tui in vanum (Exod. xx).* Et item: *Per nomen, inquit, externorum deorum non juretis, sed in nomine Domini Dei vestri (Exod. xxiii).* Sed cum deludere se Deum posse æstimant in æternam mortem semetipsos præcipitant. Allegorice autem hæretici errorum suorum simulacra colentes perditionis suæ ipsi sibi existunt causa quorum doctrina est falsa, vita injusta, latitudo insana, mors nefanda. Quoniam eum injuste jurant in idolo et non sperant in Deo vero, contemnentes justitiam, meritum suorum justam recipient vindictam. Quod et consequenter insinuat.

Non enim jurantium est virtus, sed peccantium pœna perambulatur semper injustorum prævaricationem. Justo enim Dei judicio damnati sero pœnitentes agnoscunt, quod antea viventes credere noluerant; sic et Psalmista testatur dicens: *Cognoscetur Dominus judicium faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Convertentur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliviscuntur Deum (Psal. ix).*

CAPUT IV.

Confitetur Deo quod ejus sapientia gubernat omnia.

CAP. XV.) *Tu autem, Deus noster, suavis et verus es, patiens et in misericordia disponens omnia. Et enim si peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam. Et si non peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati.* Deus noster suavis, quoniam ineffabilis est dilectio. Est verus, quia neminem fallit, et a nemine fallitur. Patiens et in misericordia disponens omnia; propter bonitatem enim suam patienter sustinens nos exspectat converti in melius. nolens quemquam perire, sed omnes salvos

facere, et ad agnitionem veritatis pervenire. Qui per prophetam ait: *Noto mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xxxiii).* Cujus manum si peccaverimus evadere non possumus, quia ejus creatura sumus. Si autem peccare desideramus et bonis operibus insistimus, certam remunerationem ab illo percipiemus, apud quem omnium beatorum actuum numerus integer servatur. Ipse enim novit omnes, et nullum coram eo latet secretum. Eius autem cognitio quid nobis conferat sequens sententia manifestat.

Nosse enim te consummata justitia est, et scire justitiam et virtutem tuam, radix est immortalitatis. Quicumque vere Deum nosse capit, ab omni peccato se abstinere contendit, quod Joannes apostolus comprobat dicens: *Omnis qui habet spem hanc in eo sanctificat se, sicut et ille sanctus est (I Joan. iii).* Et item: *Omnis qui in eo manet non peccat, omnis autem qui peccat non vidit eum nec cognovit eum (Ibid.).* Nosse autem Deum consummata est justitia, hoc est, summa beatitudinis perfectio; et scire justitiam ejus et virtutem radix est immortalitatis. Quæ est autem justitia et virtus Dei nisi ille de quo Apostolus ait: *Christum Dei dico virtutem et Dei sapientiam, qui factus est nobis a Deo sapientia et justitia, sanctitas et redemptio (I Cor. i).* Nosse enim Deum et justitiam ejus atque virtutem radix est immortalitatis, hoc est perceptio incorruptionis et contemplatio veritatis in æterna vita, sicut ipsa Veritas in Evangelio ad Patrem ait: *Hæc est enim vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et, quem misisti, Jesum Christum: quem nunc ex parte cognoscimus in fide, tunc autem cognoscemus in veritate, sicut et cogniti sumus, quoniam videbimus eum sicut est: nunc vero videmus per speculum et in ænigmate: tunc autem facie ad faciem (Joan. xvi; I Cor. xiii).*

CAPUT V.

De diversis erroribus idolorum, qualiter introducti sint in genere humano; et quod vite humanæ semper deceptor sit idolorum cultus.

Non enim in errore induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec umbra picturæ, labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, et diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima. Ex persona fidelium loquitur, qui Dei gratia muniti nullo modo gentilium iniquitati se immiscere volunt, nec errores eorum quos habent in idololatria et diversis sceleribus dignantur imitari, quia sine fructu justitiæ hujusmodi labor est, imo mortem meretur perpetuam, de quo et subjungitur:

Malorum amatores digni sunt morte, qui spem in talibus habent, et qui faciunt illos, et qui diligunt, et qui colunt. Non solum ergo hi qui fabricant idola, sed et illi qui diligunt ea atque colunt spem suam in illis ponentes noxii sunt et prævaricatores, quia non tantum facientes mala, sed et consentientes facientibus digni sunt morte. Quales autem sunt qui spem habent in idolis suis ostendit Psalmista dicens: *Simulacra gentium argentum et aurum, opera ma-*

nrum hominum. Os habent et non loquuntur, oculos habent et non videbunt. Aures habent et non audient, nares habent et non odorabunt. Manus habent et non palpabunt, pedes habent et non ambulabunt, non clamabant in guttore suo; neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis (Psal. cxiii). Mortalis enim mortuum tingit manibus iniquis et colit stultus stultissimum. Allegorico autem sensu inventores et exstructores perversorum dogmatum hæresiarchæ sunt; amatores autem et cultores eorum sequaces et alumni eorum, qui omnes rei sunt et obnoxii perditionis: *Omnes enim pavebunt et stabunt, et simul confundentur (Isai. xlv).* Disperdet enim Dominus virum hunc qui hoc fecerit, magistrum et discipulum ejus (*Malac. ii*). *Væ animæ eorum, quoniam reddita eis sunt mala (Isai. iii).*

Sed et figulus mollem terram premens, laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, et de eodem luto fingit quæ munda sunt in usum vasa, et similiter quæ his contraria: horum autem vasorum quis sit usus, iudex est figulus. Et cum labore vano deum fingit de eodem luto, ille qui paulo ante de terra factus fuerat, et post pusillum reducit se unde acceptus est, repetitus animæ debitum quam habebat. Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus et argentariis: sed et ærarics imitatur, et gloriam præfert, quoniam res supervacuas fingit. Cinis est enim cor ejus, et terra supervacua spes illius, et luto vilior vita ejus: quoniam ignoravit qui se finxit, et qui inspiravit illi animam quæ operatur, et qui insufflavit ei spiritum vitalem. Sed et æstimaverunt lusum esse vitam nostram, et conversationem vitæ compositam ad lucrum, et oportere undecunque etiam ex malo acquirere. Superius narraverat de his qui de lignis aut lapidibus aut metallis aliquibus idola fabricaverant; nunc et de illis dicit, qui in arte figuli eandem vanitatem secuti sunt, pari errore noxios eos esse comprobans. In tantam enim stultitiam ipsi gentiles devoluti sunt, ut non solum de auro sive argento, sive etiam lapidibus pretiosis idola conderent, sed et de vili luto simulacra pari modo fingerent, deum appellantes eum, qui de limo terræ testaceo opere formatus erat. Unde juste eis retributum est, ut qui homines de terra facti fuerant, cum meliorem sui partem, hoc est, rationabilem animam quæ ad imaginem Dei creata est, ad adorandum Deum vivum nolebant sequi, viliores sui portionem, hoc est, corpus terrenum imitando luteum adorarent deum, sicque postmodum sine boni operis fructu terræ insensibili, de qua sumpti sunt, ipsi insensati et inutiles redderentur. Mystice autem omnes hæretici atque schismatici qui veritatem Dei in injustitiam detinent, et mendacium pro veritate in doctrinarum suarum simulacris colunt. Licet aliquando venusta locutione aut verisimilibus ea virtutibus polleant, tamen fragilia ac si lutea sint omnino esse probabunt, quia res supervacuas fingunt, et proinde cinis est cor eo-

rum, hoc est, sæda cogitatio ipsorum, et omni cæno sordidior vita illorum, quoniam ignorant eum qui se fluxit, et mentem intelligibilem dedit, sed evanescent in cogitationibus suis, sensum sanctorum Patrum spernendo quem illi in divinis Scripturis dono Spiritus sancti habebant, novos errores ac si ludos vanos propter humanum favorem et terrenum hunc impudenter condunt, errantes scilicet et in errorem quoscunque possunt mittentes, ut inexcusabiles sint in die iudicii, quando iudex omnium venerit iudicare occulta cordium et reddere unicuique secundum opera sua. Unde et sequitur:

Hic enim super omnes scit se delinquere, qui ex terræ materia fragilia vasa et sculptilia fingit. Nullam enim excusationem habent hæretici, quia scienter peccant, dum sanctos et catholicos doctores in fide recta et doctrina sana nolunt sequi, sed juxta inventiones suas perversas magis eligunt terrenum et fragilem sensum, quam spiritalem et cœlestem in dogmatibus suis moliri. Omnes enim insipientes supra modum animæ superbi sunt.

CAPUT VI.

Quod idololatriæ causa omnia nefanda ab ethnicis sint reperta, et quod propter illam multa passi sunt tormenta.

Inimici populi tui et imperantes illi, quoniam omnia idola nationum æstimaverunt deos, quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Superbi quippe hostes populi Dei et inimici omnes justitiæ, licet ad tempus in terra dominari videantur, tamen quia insipientes sunt cum insensata idola nationum æstimant esse deos quibus non est visus, nec auditus, nec tactus, nec ullus vivendi sensus; infelices sunt super modum animæ suæ interitum in gehenna expectantes, ubi erit perpetua pœna cruciandi; nam vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguetur, pro eo quod non dederunt honorem Deo vivo et vero, et servierunt sculptilibus quæ ipsi nequiter finxerunt (Marc. ix).

Homo enim fecit illos, et qui spiritum mutatus est, finxit illos; nemo enim sibi similem homo deum poterit fingere. Cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est enim ipse his quos colit, quia ipse quidem vivit, cum esset mortalis, illi autem nunquam. Melior est enim homo idolis secundum rationem creationis suæ, quia ipse vivit et intelligit, illa autem nunquam. Sed tamen quia magis secutus est vanitatem erroris quam scientiam veritatis, impletur in eo quod per Psalmistam dicitur: Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. xlviii).

Sed et animalia miserrima colunt; insensata enim comparata his, illis sunt deteriora. Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicerere. Effugerunt autem Dei laudem, et benedictionem ejus. Misera gentilitas non solum humanam speciem in insensibilibus rebus formatam oro numine colebat, sed

etiam cæterorum animalium species perverse adorabat, nec justam discretionem in ulla re habuerat. Secundum considerationem enim veritatis viventia proponuntur mortuis, et sensibilia insensibilibus, et rationalia animantia cæteris animantibus; sed dignum fuit ut qui creatorem suum ignoraverunt, in creaturis quoque ipsius distinctionem congruam facere nescirent; qui enim Dei laudem et benedictionem in semetipso habere negligit, in aspectu et discretionem animalium semetipsum errare probat.

(CAP. XVI.) *Propter hoc per his similia passi sunt digna tormenta, et per multitudinem bestiarum exterminati sunt.* Hæc si ad Ægyptios refers, qui cum idololatræ fuissent et variis erroribus dediti populum quoque Dei injuste persecuti sunt, in illis decem plagis quibus Dominus eos corripuit, pro eo quod noluerunt populum suum dimittere, bestiarum eos potest intelligere sævitiam expertos esse; nam et ibi muscæ diversi generis et locustæ eos describuntur devastasse, similiter et ranæ et rupetæ et cætera animantia terræ, de quibus in psalmo scriptum est: *Immisit eis muscam caninam, et comedit eos; ranam, et exterminavit eos; et dedit erugini fructus eorum, et labores eorum locustæ (Psal. LXXVII).* Aliter quoque hæreticos et schismaticos atque omnes iniquos spiritales bestię, hoc est, maligni spiritus laniant, dissipant atque exterminant, quorum quia consentiebant voluntati justo Dei judicio subditi sunt ditioni, ut eos crucient atque disperdant.

Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui novum saporem, escam parans eis ortyometram, ut illi quidem concupiscentes escam, propter ea quæ illis ostensa et missa sunt, etiam a necessaria concupiscentia averterentur. Hi autem in brevi inopes facti novam gustaverunt escam; oportebat enim illis quidem sine excusatione supervenire interitum exercentibus tyrannidem; his autem tantum ostendere quemadmodum inimici illorum exterminabantur. Legitur in libro Numerorum quod populus Israeliticus cum esum carniū in deserto concupierat, multitudinem cothurnicum Domino tribuente acceperit, quas comedens satius est usque ad nauseam, sed tamen non procul ab eis fuit ipsius concupiscentiæ vindicta, nam furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis, vocatusque est locus ille sepulcrum concupiscentiæ (Num. XI). Hoc ergo nunc commemorat sapientia alternando disputans de internectione Ægyptiorum et correptione Israelitarum, quia cum illi Deo repugnantes et in populum ejus tyrannidem exercentes sine excusatione subito perierunt. Isti vero ad tempus correcti et disciplinabiles castigati, non tamen omnino solatio divino sunt destituti. Unde et sequitur:

Etenim cum superveniret illis sava bestiarum ira, morsibus perversorum colubrorum exterminabantur. Sed non in perpetuum permansit ira tua, sed ad correptionem in brevi turbati sunt, signum habentes sa-

lutis ad commemorationem mandati legis tuæ. Qui enim conversus est, non per hoc quod videbat sanabatur, sed per te omnium salvatorem; et in hoc autem ostendisti inimicis nostris, quia tu es qui liberas ab omni malo. Item legitur in prædicto libro Numerorum quod murmurantes filii Israel, in trigesima quinta mansione præ tædio itineris ac laboris, et præ tenuitate victus iram Domini contra se incitarint. *Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas et mortes plurimorum venerunt ad Moysen et dixerunt: Peccavimus, quia locuti sumus contra Dominum et te; ora ut tollat a nobis serpentes. Oravit Moyses pro populo, et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem æneum et pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eam, vivet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum et posuit eum pro signo, quem cum percussi aspicerent sanabantur (Num. XXI).* Sed diligenter pensandum est hoc quod dicitur: *Qui enim conversus est non per hoc quod videbat sanabatur, sed per te omnium salvatorem.* Non enim æneus serpens, qui pro signo figuraliter ponebatur salvavit illos, sed sacramentum mysterii, hoc est, mors Christi, qui in eo serpente figurabatur, ipse salvavit genus humanum: omnia enim in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt. Sed quid illud significat quod vulnera in hominibus ex morsu ferorum serpentium facta exaltato et respectu æneo serpente sanabantur, nisi quod nunc in typo Salvatoris, qui ferum antiquumque serpentem in patibulo crucis, triumphavit, diaboli venena superantur? ita ut qui vere expresseque imaginem Filii Dei passionemque ejus conspexerit, conservetur. Hoc enim significant et verba ipsius Domini dicentis: *Sicut exaltavit Moyses in ære serpentem, sic oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam (Joan. III).* Recte ergo serpens æneus ipse erat, qui ligno suspensus est: æs quippe cæteris metallis durabilior esse solet, et aperte æneus serpens in ligno suspensus est, ut Dominus et in serpente mortuus et in ære significaretur æternus; videlicet ut indicaretur mortuus per humanitatem, et tamen esset quasi æneus propter divinitatem.

Illos enim locustarum et muscarum occiderunt morsus, et non est inventa sanitas animæ illorum; quia digni erant ab hujusmodi exterminari. Filios autem tuos nec draconum venenatorum vicerunt dentes. Notanda est distinctio, quia sicut electos aliquando castigatio probat ac commonet, ut caveant peccata et operibus insistant justitiæ, fideique Dei et mandatorum ejus custodiam diligenter observent, ita reprobos quoque correptio adhibita dejicit ac disperdit, quoniam nulla in eis invenitur correctio et emendatio condigna; propterea ergo idololatræ parva animantia Deo volente interemerunt, et e contrario Israelitas cultores veri Dei, vis venenatorum serpentium non potuit exterminare, quoniam novit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos

vero in diem iudicii cruciandos servare. Unde et A sequitur.

CAPUT VII.

Confletur Deo quod suavis et verus, patiens et misericors est, per sermonem suum salvans electos et iudicans reprobos.

Misericordia tua enim adveniens sanabat illos; in memoria enim sermonum tuorum examinabantur, et salvabantur, ne in altam incidentes oblivionem, non possent uti tuo adiutorio; etenim neque herba neque malagma sanavit illos, sed tuus, Domine, sermo qui sanat omnia: Tu es enim, Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem, et deducis ad portas mortis et reducis. Nota quod dicit a serpentibus læsos, non per malagma atque medicorum opera sanatos, sed per Verbum Domini, hoc est, Filium per quem universa B condita sunt, et sine ipso factum est nihil: cujus potestas dominatur ubique, et omnia quæcunque vult facit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis; ipse curat corpora, ipse a spiritualibus bestiis, hoc est, malignis spiritibus salvat et animas, nec est qui possit resistere voluntati ejus (Esther. xii).

Homo autem occidit quidem per malitiam animam suam, et cum exierit spiritus non revertetur, nec revocabit animam quæ recepta est, sed tuam manum effugere impossibile est. Per malitiam hominis anima occiditur, hoc est, per nequitiam propriæ voluntatis, et effectum pravi operis. Unde quidam ait: Neminem lædi posse nisi a semetipso, quia aut proprii sceleris ipse inventor est, aut alienæ nequitie assensor et fautor. Si enim homo custodit mentem suam, et non consentit persuasioni iniquæ, liber est ab omni crimine. C

CAPUT VIII.

Subannat inventores idololatriæ, ostendens quomodo Deo iudicante per aquam et grandinem et ignem excruciantur.

Negantes autem nosse te impii per fortitudinem brachii tui, flagellati sunt novis aquis, et grandinibus, et pluviis persecutionem passi sunt, et per ignem consummati. Quod enim mirabile erat in aqua quæ omnia exstinguit plus ignis valebat, vindex est enim orbis justorum. Cum Moyses Pharaonem Domini verbo compellebat, ut filios Israel abire permitteret ex Ægypto, quatenus sacrificarent Domino in deserto, induratus profana voce respondit: *Nescio Dominum, et Israel non dimittam* (Exod. v). Quapropter diversis plagis simul cum populo suo correptus est, inter quas grandine simul et igne percutiebatur sicut legitur in Exodo: quoniam grandio et ignis commista pariter ferebantur, et percusserunt cuncta quæ fuerunt in agris ab homine usque ad jumentum, cunctamque herbam agri percussit grandio, et omne lignum regionis confregit (Exod. ix). Nec mirum quod duo contraria elementa, hoc est, ignis et grandio simul feriebant, quoniam omnia creatoris sui consentiunt voluntati, nec ibi est aliqua adversitas, ubi divina imperat majestas. Quodam enim tempore mansuetabatur ignis ne comburerentur, quæ ab impiis missa

erant animalia; sed ut ipsi videntes scirent quoniam Dei iudicio patiuntur persecutionem. Et quodam tempore in aqua super virtutem ignis ardebat undique ut iniquam terræ nationem exterminaret. Igitur sicut in libro Genesis legitur, quod pluerit Dominus super Sodomam et Gomorrham ignem et sulphur de cælis a Domino ut disperderet impios (Gen. xix), et in Exodo mistura grandinis et ignis narratur impios percussisse (Exod. ix), ita in Numerorum libro commemorantur igniti serpentes, rebellosos et murmuratores exterminasse, quatenus ipsi protervi agnoscerent, quod omnis creatura ad ultionem parata est perversorum, quando conditoris sui non formidant rebellare præceptis (Num. xxi).

CAPUT IX.

Prædicat Deum dedisse populo Israeli timenti se escam delectamenti.

Pro quibus angelorum esca nutritivi populum tuum, et paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes ostendebat; et deserviens unicujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur. Nix autem et glacies sustinebant vim ignis, et non tabescebant: ut scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine et pluvia coruscans. Hic autem iterum ut nutrientur iusti, etiam suæ virtutis oblitus est. Commemorat hic sapientia populo Israelitico in deserto cibum manna cælitus datum suavissimum ac saluberrimum scilicet, quatenus Redemptori suo inde majores gratias referrent, qui non solum ab hostibus coangustatos eos misericorditer liberaverit, sed etiam indigentes dapibus supernis largiter paverit (Exod. ix). Si quis autem quærendum putat, quid sit quod dicit, nivem et glaciem sustinere vim ignis et non tabescere, intelligat ibi non innotuisse, quod duo contraria elementa, hoc est, ignis et aqua gelata impios concorditer feriebat, vel qualitatem aliquam cælestis cibi qui in esca populo Dei datus est, ibi expressum esse qui vim ignis ubi oportebat sufferebat, et tamen quando oportebat, ad calorem solis liquefiebat. Legitur quoque in Exodo, quod apparuisset in solitudine album minutum et quali pilo tonsum in similitudinem pruinae super terram, cujus esum sentiebant quasi similia cum melle mistum, nec ob vim ignis defectum patiebatur. Unde in Numerorum libro scriptum est: *Erat autem manna quasi semen coriandri coloris bedellii; circumibatque populus colligens illud, frangebatur molla, sive terebatur in mortario, coquens in olla et faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Sole autem orto liquefiebat* (Num. ii). Mystice autem sicut in flagello grandinis et ignis dura increpatio, quasi Scriptura divina peccatores cruciat intelligitur, ita et in cælesti cibo consolatio superna, quæ justos ac Deo devotos quotidie refovet significatur. Aliter manna significat panem illum, qui in Evangelio ait: *Ego sum panis vitæ qui de cælo descendi, et do vitam mundo. Qui venit ad me non esuriat, et qui credit in*

me non siet unquam. Et item : *Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et rursum : Qui manducat carnem meam et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo (Joan. vi).* Quicumque ergo ad hujus panis participationem veraciter pervenit, procul dabit vitam æternam sine fine possidebit. Cruciantur ergo reprobi spiritali fame, et pascuntur electi salubriter cœlesti pane : illi quotidie diversis laboribus præparantur ad futuram pœnam; isti autem ope divina quotidie nutriuntur ad vitam æternam. Quod et Propheta testatur dicens : *Multa flagella sunt peccatorum; sperantes autem in Domino misericordia circumdabit (Psal. xxxi)*

CAPUT X.

Narrat quod mortis et vitæ solus Dominus habeat potestatem, qui nutu suo regit universa, flagello puniens impios, et pane cœlesti reficiens pios.

Creatura enim tibi creatori deserviens, exandescit in tormentum adversus injustos, et lenior fiet ad benefaciendum pro his qui vitæ confidunt. Confunduntur hac sententia omnes impii et peccatores, quod cum cætera creatura creatori suo deserviat, ipsi soli ejus voluntati et mandatibus repugnare inveniuntur. Sed quia nemo poterit resistere voluntati ejus, inde merito creaturarum omnium concordia flagellantur atque corripuntur, et si non pœnituerint neque se correxerint perpetuis pœnis cruciandi tradentur. Solis autem bonis vera præparantur bona, iniquis autem indeficientia destinata sunt tormenta.

CAPUT XI.

Sequitur ut supra.

Propter hoc et tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deserviebat, ad voluntatem eorum qui a te desiderati sunt : ut scirent filii tui, quos dilexisti, Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos qui in te crediderint, conservat. Multiplici ergo solatio populus Dei in deserto divina miseratione fovebatur. Pluit illis de cœlo manna, data est eis de petra aqua largissima, pasti sunt avium carnibus, vestimenta eorum non sunt attrita, neque calceamenta consumpta; per diem sol non urebat eos, quia eduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis, ut creatori suo inde magis devoti fierent, quo eos gratis in omni necessitate procurando adjuvaret. Ideo enim illis temporaliter consulit, ut illum perpetualiter diligerent atque intelligerent, secundum hujus loci mentionem, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo Dei hos qui in illum credunt conservat. Quod et Moyses in Deuteronomio comprobatur dicens : *Affixit te penuria, et dedit tibi cibum manna, quem ignorabas tu et patres tui, ut ostenderet tibi quod non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod exreditur de ore Dei. Vestimentum tuum quo operiebaris nequaquam vetustate defecit, et pes tuus non*

est subtritus. En quadragesimus annus est ut recogites in corde tuo, quia sicut erudit homo filium suum, sic Dominus Deus tuus erudit te ut custodias mandata Dei tui, et ambules in viis ejus, et timeas eum; Dominus enim tuus introducet te in terram bonam (Deut. vii). Sed quia ipsi semper ingrati fuerunt et figuræ adhærentes, ipsam veritatem ad se venientem recipere volebant, ideo ad fructus sanctæ Ecclesiæ universa translata sunt; omnia enim in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, quod et Paulus ad Corinthios scribens manifeste probavit dicens : *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra : petra autem erat Christus (I Cor. x).* Totius enim legis firmamentum et figuræ veritas Christus est, quem qui crediderit, totam legem implevit; qui autem non crediderit, quasi prævaricator legis in æternum peribit.

Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat, ut notum omnibus esset quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad orientem lucis oportet te adorare. Superius jam diximus quod manna ignis odorem sustinens ad solis calorem tabescebat; nunc autem quia idem repetit mysterium ejus dicere satie esse credimus. Ille enim figuralis cibus historialiter pascebat patres nostros, sed ad ortum veri solis liquefiebat, hoc est, in nativitate Christi ad spiritalem usum solvebatur, et in cœleste sacramentum vertebatur, quatenus præveniamus solem in benedictionibus, hoc est, Christi divinitatem æternis præconiis prædicemus, dicentes cum evangelista Joanne : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum : omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, etc. (Joan. i).* Ad ortum autem lucis, hoc est, ad adventum Salvatoris, dicamus : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Quid autem de illo populo carnali subsequatur videamus.

Ingrati enim fides tanquam hibernans glacies, tabescit et disperiet tanquam aqua supervacua. Ingrati enim populi, hoc est, Judæorum spes quam illi habent modo in adventum regis sui, nimirum Antichristi, tanquam hibernalis glacies tabescit, hoc est, frigida in infidelitate sine fructu justitiæ marcescit, et disperiet tanquam aqua supervacua, cum omnis traditio doctrinæ illorum, nullo usui apta deputetur; dicit enim nobis Salvator noster loquens ad apostolos : *Sinite illos, cæci sunt duces cæcorum. Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis eradicabitur (Matth. xv).*

Sapientia laudat Deum, quod magna sint iudicia ejus et inenarrabilia verba ipsius, qui mirabiliter puniebat adversarios.

(CAP. XVII.) *Magna enim sunt iudicia tua, et inenarrabilia verba tua; propter hoc indisciplinatæ animæ erraverunt. Magna sunt iudicia omnipotentis Dei, et inenarrabilia verba, quibus nutu mirifico creaturam regit universam. Propterea enim insensatæ animæ infidelium erraverunt, quoniam creatorem suum, qui verbo suo omnia fecit, credere et intelligere noluerunt, nec ei debitum honorem in cultu pietatis exhibuerunt. Nec est contrarium huic sententiæ quia dicit inenarrabilia esse verba Dei illud quod Psalmista ait: *In labiis meis pronuntiavi omnia iudicia oris tui (Psal. cxviii)*, quia quæ ille ore pronuntiavit, hoc est, manifestare voluit ut ea humana fragilitas intelligere et referre potest; quæ autem ipse abditæ esse decrevit, nullus omnino investigare potuit.*

*Dum enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ, vinculis tenebrarum et longæ noctis compediti, inclusi sub tectis fugitivi per tuam providentiam jacuerunt, et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersi sunt, paventes horrende et cum admiratione nimia perturbati. Commemorat hoc quod in Ægypto hostes populi Dei in caligine tenebrarum perpassi sunt, quas Scriptura tam densas refert, ut palpari quirent; in quibus horrorem nimium perpassi, merito peccatorum suorum et tenebræ oblivionis condigne puniebantur. Mystice autem omnes persecutores Ecclesiæ Christi, Judæi videlicet, pagani et hæretici, nec non et falsi Christiani tenebras scelerum suorum atque erroris patiuntur enormes, neque usquam tuti ac securi esse possunt, quos rectores tenebrarum harum juxta voluntatem suam ducunt, et ad extremum in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium, perpetualiter secum puniendos demergunt. Quod autem in tenebris sunt omnes male agentes, ostendit ipsa Veritas in Evangelio dicens: *Omnis qui male agit odit lucem, et non venit ad lucem ut non arguantur opera ejus: qui autem facit veritatem venit ad lucem ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta (Joan. iii)*. Et item: *Qui sequitur, inquit, me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (Joan. viii)*. Hinc et Joannes ait: *Qui odit fratrem suum adhuc in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quæ eat, quoniam tenebræ obcæverunt oculos ejus (I Joan. ii)*. De quo et Petrus ad credentes dicit: *Vos autem estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; et qui non sæculi misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti (II Petr. ii)*. Hinc et Paulus ad eosdem ait: *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate (Ephes. v)*.*

A *Neque enim quæ continebat illos spelunca sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, et personæ tristes illis apparentes pavorem illis præstabant. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpida flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Semper tenebras comitatur horror, et quanto quis perspicere non potest, nec discernere ea quæ circa se sunt tanto majorem timorem habet, undique adversa suspicans, et læsionem pavitans. Sic quoque et Ægyptiis contigit, quando maximas tenebras triduo patiebantur, quas nec sol, neque luna, sed nec stelle potuerunt illuminare: ubicunque latitabant terrore nimio pavebant. Quod autem dicit personas tristes illis apparentes pavorem præstare, potuit fieri ut pro machinatione malignorum spirituum aliqua phantasmata illis apparent, quæ ad augmentum pœnarum suarum horrorem nimium eis inculerent. Similiter et aunc persecutores fidei Christianæ et veritatis inimicos circumdant undique tenebræ peccatorum suorum, quia solem justitiæ ignorant, nec eos doctores sancti fulgore doctrinarum suarum aliquo modo illustrant. Hos et sonitus descendens, hoc est, prædicatio cœlestis pœnas eis futuras prædicens perturbat, et personæ tristes, hoc est, dæmones qui eos torturi sunt, præcogniti terrificant; nec tamen fructuosam pœnitentiam in illis generat, imo deteriores factos ad perditionem perpetuam sine cessatione præparant: quoniam cum desperant semetipsos, nec se corrigere volunt ut relinquunt errorem suam*

C *et opera faciant justitiæ, thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei qui reddit unicuique secundum opera sua.*

CAPUT XIII.

Quod semper præsumptio sæva turbet conscientiam impiorum, et quod ipsi per varia somnia et imaginationes exterriti torqueantur.

Apparebat autem illis ignis subitaneus, timore plenus; et timore percussus illius quæ non videbatur faciei, æstimabant deteriora esse quæ videbantur. Apparente enim illo igne qui impios flagellabat timore perterriti, undique pœnas formidabant, quia quanto quis graviore pœnarum sentit dolores, tanto majores veretur sibi supervenire horrores.

Et magicæ arti appositæ erant derisus, et sapientiæ gloriæ correptio cum contumelia. Illi enim qui promittebant timores, terrores et perturbationes, expellere se ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languebant. Nam etsi nihil illos ex monstris perturbabat, transitu animalium et serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant. Qualiter magi in Ægypto resisterent Moysi facientes, falsa prodigia per incantationes magicas seducentes populum liber Exodi meminit, sed tandem cum se viderent superatos virtute signorum, quæ per Moysen et Aaron divinitus fiebant, coacti fitebantur digitum esse Dei, qui hæc magnalia gerebat (Exod. vii), ipsique qui paulo ante medicos omnium ægritudinum se esse plaudebant, in adventu serpentium

et cæterorum animalium qui eos affligebant, simili cum cæteris pavore percussi laborabant; et sic et nunc temporibus gratiæ, omnes qui religionem Christianam derident, qui in suis et artibus jactant, hoc est, gentilium divini et aruspices, nec non et hi qui ab Ecclesiæ unitate per apostasiam recesserunt, ut hæretici atque schismatici, licet victores esse se simulent, potentia tamen Christi veraciter vincuntur, et serpentem antiquum cum satellitibus suis sævissimum in extremo patientur iuicium

Et aerem quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. Frequenter enim præoccupant pessima redarguente conscientia, cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnata. In eo enim quod dicit illos iniquos negasse se videre aerem, cujus præsentiam omne animal vivens et spirans aliquando non potest devitare, nimietatem timoris exprimit, quem propter oppressionem imminentium pœnarum malo suo redarguente conscientiam patitur. Cum sit autem timida semper nequitia pavoris sui dat initium supplicii condemnata.

Semper enim præsumit sæva perturbata conscientia. Nihil enim est timor nisi præsumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliorum; et dum ab intro minor est expectatio, majorem putat conscientiam ejus causæ, de qua tormentum præstat augmentum. Semper enim turbida, et quæ serenitatem tranquillitatis in se non habet conscientia, præsumptuose se elevat, sed timore ipsa præsumptio comprimitur. Unde dicitur timor ejus esse adiutorium, hoc est, medicamentum. Qui etiam prodit infirmitatem mentis superbientis, quæ vana spe auxiliorum semetipsam cogitando dementabat, quando id se posse sperabat, quod nullâ ratione perficere poterat, ac proinde dum ejus interius minor erat valetudo earum rerum quæ extrinsecus patiebatur, majorem putabat esse potentiam, quod et in persecutoribus fidelium frequenter evenit; quia cum propter cæcitatem cordis sui se potentes esse æstimant, quando sanctorum corpora variis tormentis excruciant, patientia eorum victi cum id se efficere non posse vident quod volebant, propriæ mentis angustia contriti, tandem agnoscunt se id non esse quod ante se fieri æstimabant, et ejus majorem fortitudinem esse perpendunt, qui militibus suis patientiam, pœnas tolerandi et virtutem hostes suos superandi tribuebat.

Illi autem qui impotentem vere noctem, et ab infimis, et ab altissimis inferis supervenientem, eundem somnum dormientes, aliquando monstrorum exagitantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione: subitaneus enim illis et inoperatus timor supervenerat. Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere, sine ferro reclusus. Hoc dicit cum in Ægypto hostes populi Dei horrore tenebrarum circumdati erant, quod nec vigilantes nec dormientes aliquam quietem haberent. Aut enim dormientes horrendis visionibus excitabantur, aut

vigilantes terrore nimio cruciabantur; nec enim libera eis alicubi secedendi dabatur facultas, sed sine compede, aut catena ferrea carcere tenebrarum fuerunt conclusi. Unde scriptum est: *Tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec movit eum de eo loco in quo erat (Exod. x).*

Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agrorum operarius præoccupatus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem. Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut sonus validus præcipitarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore. Undique enim miseri pœna constringebantur, quia quicquid de sono auribus percipiebant, vel sensu aliquo sentiebant, totam ad perniciem suam intendere formidabant.

Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, et non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ superventura illis erat. Ipsi ergo sibi erant graviores tenebris. Soli enim implicati in tenebris erant; cultores autem Dei largissimo exuberabant lumine. Unde ita legitur: *Ubiunque autem habitabant filii Israel luxerat (Exod. x).* Sed et hoc considerandum quod dicit: *Solis illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum quæ superventura erat illis, quoniam ipsi sibi erant graviores tenebræ.* In quo omnino demonstratur quod graviores sunt spirituales tenebræ, quas mens patitur corporalibus tenebris quas oculus sustinet; ex istis enim tenebris, hoc est, infidelitatis et erroris atque scelerum, perducitur homo ad tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium; quas illæ tenebræ Ægyptiorum per figuram expresserant, quoniam sicut ibi corpora ad omne opus bonum inutilia tenebantur, ita et hic corpora simul et animæ ad omne opus bonum inhabilia carcere æterno includuntur, quoniam nec ratio, nec locus, nec tempus est operandi apud inferos.

CAPUT XIV

De sanctis, quod in tenebris Ægypti, hoc est mundi erroribus, lumine divino illustrabantur.

(CAP. XVIII.) *Sanctis autem tuis maxima erat lux, et horum quidem vocem audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non et ipsi eadem passi erant, magnificabant te; et qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant; et ut esset differentia, donum petebant. Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, et solem sine læsura boni hospitii præstitisti.* Sanctis enim Dei maxima erat lux, quando et foris corporali luce, et intus spiritali lumine illustrabantur; fides enim Dei et puritas conscientiæ illos intus illuminabat, quorum vocem inimici audiebant, sed figuram non videbant, quia tenebræ obcæcaverunt oculos eorum, et quia plagarum tentatione quæ supervenerunt Ægyptiis isti non percipiebantur, sed coelesti ductu per columnam ignis

in nocte, et per columnam nubis in die ducebantur, conditori suo dignas gratias agebant. Igitur quoniam sancti patres illi qui sub Vetere Testamento degebant, sanctorum qui sub Novo Testamento Christo militant typum præferebant; illi in Ægypto historico sub Pharaone afflicti laborabant, istos persecutio diaboli in mundo pressuris fatigat; nam his maxima lux micat, qui lucem veram quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum in cordis sui habitaculo sedulo gestant. Horum quidem vocem prædicationis inimici audiunt, sed figuram veritatis quæ in eis est non agnoscunt, ideo et illis non credunt. Hos et columna ignis in nocte, et columna nubis in die ducit, quia eos incarnatio Christi in adversis et prosperis protectionis suæ munimine semper custodit.

Digni quidem illi carere luce, et pati carcerem tenebrarum; qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat corruptum legis lumen sæculo dari. Cum cogitarent justorum occidere infantes; et una exposito filio et liberato, in traductionem illorum multitudinem filiorum abstulisti, et pariter illos perdidisti in aqua valida. Illa enim nox ante cognita est a patribus nostris, ut vere scientes quibus juramentis crediderunt animæquiores essent. Merito Ægypti tenebrarum pœnas sustinebant, qui invidiæ obscuritate excæcati populum Dei cui lux divinæ legis tradenda erat, in carcere suo retinere volebant, et cum infantes illorum nec tradere disponebant, uno filio, hoc est, Moyse, ab aquæ interfectione Dei iudicio erepto multitudo adversariorum per ejus ministerium in aqua valida submersa est, ita et nunc hostes spiritalis qui cœtum fidelium perimere moluntur, electis Dei per aquam baptismatis ab hostibus liberatis, soli illi cum rege suo diabolo in ipsis aquis per Christi potentiam opprimuntur. Cujus mysterii ratio et dudum est antiquorum actibus præfigurata, et nunc per adventum Christi completa.

CAPUT XV.

De exterminatore Ægypti, qui ausus non fuit agni sanguine postes Hebraicos consecratos contingere.

Suscepta est autem a populo tuo sanitas quidem justorum, injustorum autem exterminatio. Scit enim læsisti adversarios, sic nos provocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant justis pueri bonorum, et justitiæ legem in concordiam disposuerunt; similiter bona et mala percepturos justos patri omnium jam decantantes laudes. Eo tempore quo populus Dei per Moysen et Aaron de Ægypto educendus erat, ipse populus adhuc in Ægypto constitutus Domini jussu paschæ victimam immolabat; et propterea dicit eos absconse sacrificasse, quia metu hostium territi id occulte gerebant, uti et legem paschæ qualiter deinceps servanda esset per Moysis doctrinam didicerant, tentationem reproborum passi ad tempus, sed ab hostium manibus divina ope cito liberandi. Simili modo et nunc temporibus gratiæ, servi Dei quibus data est lex divina in concordiam duorum testamentorum, licet a persecutoribus suis

A foris ad tempus impediti possint, ne cultum Christianæ religionis palam celebrent, tamen nullo modo prohiberi possunt, quin in abditi cordis sui sacrificia divino conspectui digna exhibeant, quia scriptum est: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. l.). Et item idem Propheta ait: In me sunt, Deus, rota tua quæ reddam laudationes tibi (Psal. lv). Vota justorum placabilia sunt Domino et victimæ impiorum abominabiles.

Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, et flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium. Simili autem pœna servus cum domino afflictus est, et popularis homo regi similia passus. Similiter ergo omnes uno nomine mortis, mortuos habebant innumerales. Nec enim ad sepeliendum vivi sufficiebant: quoniam uno momento, quæ erat præclarior, natio illorum exterminata est. De omnibus enim non credentes propter veneficia, tunc vero primum cum fuit exterminium primogenitorum, sponponderunt populum Dei esse. Commemorat hoc quod liber Exodi narrat de primogenitorum interfectione, quando percussit Dominus in noctis medio omne primogenitum in terra Ægypti, a primogenito Pharaonis qui sedebat in solio suo usque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere, et omne primogenitum jumentorum (Exod. xii). Ubi non sicut prius exitum Israelitarum se consentire dissimulabant, sed palam arguebant populum Dei de terra Ægypti exire velociter dicentes: Omnes moriemur.

Cum enim quietum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cælo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit, gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, et stans replevit omnia morte, et usque ad cælum attingebat stans in terra. Noctis medio dicit omnipotentem Deum sermonem de cælo a regalibus sedibus durum debellatorem in mediam exterminii terram prosilire, et mortis iudicium potenter in impiis exercere. Quis est enim sermo Domini, nisi Filius Dei? de quo Joannes ait: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i), per quem universa facta sunt, qui et alibi brachium Domini nominatur, dicente Isaia: Et brachium Domini cui revelatum est? (Isai. lxi.) Idem et dextera Domini nuncupatur propter effectivam divinæ virtutis potentiam. Intelligendum est ergo sermo ipse tunc per evangelicum ministerium iudicium facere in primogenitis Ægyptiorum, qui postmodum sanetificabit sibi primogenitos Israelitarum, et nunc per aquam sui baptismatis salvat multitudinem credentium, ubi et interfecit innumerabilem exercitum spiritalium hostium. Insimulatum enim imperium Domini gladium acutum portasse dicit; quia sermo Domini vivus et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti. In veritate et siue ulla fictione iudicat et disponit omnia; stans in terra usque ad cælos attingit: quia licet incarnatus inter homines conversaretur in ter-

ra, majestate tamen sua transcendit universa cœlestia.

Tunc continuo visus somniorum malorum turbaverunt illos, et timores supervenerunt imperati. Et alius alibi projectus semivivus propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis. Visiones enim, quæ illos turbaverunt, hæc præmonebant, ne inscii quare mala patiebantur perirent. Recte dicitur quod visus somniorum malorum et timores imperati turbaverint hostes populi Dei, ut nec vigilantibus neque dormientibus requies ulla daretur qui propter scelera sua futuri erant ad tormenta perpetua. Quod autem ipsæ plagæ præmonebant reos ut agnoscerent quare mala paterentur, ne inscii perirent, hoc bonitatis est Dei, qui ideo peccantes castigat ut a peccatis se coerceant, et pœnitentiam de malis præteritis agant; si autem perseveraverint in malo et patientia Dei ad augmentum facinorum suorum abutuntur, justo Dei judicio damnati sine excusatione in futuro puniantur.

CAPUT XVI.

De Moyse et Aaron narrat quod non virtute corporis, sed fide et oratione eduxerunt populum de Ægypto.

Tetigit autem tunc et justos tentatio mortis, et commotio in eremo facta est multitudinis, sed non diu permansit in ira tua. Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens servitutis suæ scutum, orationem et per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, et finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia, sed verbo illud qui se vexabat subjecit, juramenta parentum, et testamentum commemorans. Recordatur hic historiæ, quæ in Numerorum libro narratur, quomodo post interfectionem Chore, Dathan et Abiron, filii Israel murmuraverint contra Moysen et Aaron, dicentes: Vos interfecistis populum Dei. Cumque oriretur seditio et tumultus increaseret, Moysen et Aaron fugerunt in tabernaculum fœderis. Et locutus est Dominus ad Moysen et Aaron dicens: Discedite de medio synagogæ hujus, et interimam illos de semel. Et ceciderunt in faciem suam. Cumque jacerent in terra, dixit Moyses ad Aaron: Tolle thuribulum, et hausto igne de altari mitte incensum desuper, pergens cito ad populum ut roges pro eis, jam enim egressa est ira a Domino, et plaga desævit. Quod cum fecisset Aaron, et cucurrisset ad mediam multitudinem, quam vastabat incendium, obtulit thimiama, et stans inter mortuos ac viventes pro populo deprecatus est, et plaga cessavit. Fuerunt autem qui percussii sunt quatuordecim millia hominum et septingenti, absque iis qui perierant in seditione Chore (Num. xvi). Unde pensandum est quomodo in Sodomis quando ad minimum decem requirebantur, per quos vix si forte salvari possent, hi qui habitabant Pentapolim Sodomorum, nunc autem et jam duo si tamen inveniantur tales, qualis fuit Moyses et Aaron sufficere possunt, ut gens Israelitarum tota salvetur. Quid ergo dicemus amplius esse in his

A duobus, quæ tanta virtus, quod meritum, quo sexcenta millia et eo amplius liberentur ab interitu vastatoris? Ego arbitror, quod in Moyse lex significetur, quæ docet homines scientiam et amorem Dei. In Aaron supplicandi Deum et obsecrandi eum forma consistit. Si ergo accidat aliquando indignari nobis vel universo populo Deum, et sententia ultionis procedat a Deo, redeat autem lex Dei in cor nostrum, commovens nos et docens converti ad pœnitentiam, satisfacere pro delictis, supplicare pro culpis, cessabit continuo iracundia, indignatio conquiescet, propitiabitur Dominus, quasi Moyse et Aaron intercedentibus pro nobis, et universo populo supplicantibus. Si vero aliquando oriatur indignatio Dei et veniat pro peccatis sæva correptio, non indurentur autem corda nostra ne convertamur ad Deum, neve humiliemur in conspectu ejus, ut in confessione supplicationum motus ejus et iracundiam mitigemus, sed e contrario dicamus: Non est Deo cura de vita mortalium, nec pertinent hæc ad Deum; reliquit nos olim, nec ad notitiam ejus ista perveniunt. Si talia cogitemus in cordibus nostris, et hæc de ore nostro procedant, certum est non esse in nobis Moysen et Aaron, legis scilicet scientiam et fructus pœnitentiæ, per quos interitum imminens exitii possimus evadere.

CAPUT XVII.

Commemorat qualiter filii Israel in deserto concupierant carnes et data est illis ortygomotra.

Cum enim jam acervatim cecidissent super alterum mortui, interstitit, et amputavit impetum, et divisit illam quæ ad vivos ducebat viam. In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum, et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, et magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat. In eo autem quod dicit in veste poderis, quam pontifex habebat, esse totum orbem terrarum, et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum sculpta, et magnificentiam Dei in diademate quam ipse pontifex in capite gerebat, licet hæc virtutum omnium exprimant seriem, quas pontifex Dei in doctrina et conversatione sua habere debet, tamen sensum quem Hebræi in veste sacerdotali habent, hic ponentes mysticam ejus significationem alibi disserendam reservamus. Quatuor ergo colores ad quatuor elementa referunt ex quibus universa subsistunt: byssum terræ deputant quæ ex terra gignitur; purpuram mari quæ ex ejus conchis tingitur; hyacinthum aeri, propter coloris similitudinem; coccum igni et ætheri, qui Hebraice sani appellatur: et justum esse commemorant, ut pontifex creatoris non solum pro Israel, sed et pro universo mundo roget. Siquidem ex terra et aqua et aere et igne mundus iste consistat et hæc elementa sint omnium. Unde primum lineum vestimentum est terrarum significans; secundum hyacinthinum aereum colorem demonstrans, quia de terrenis paulatim ad excelsa sustollimur, et ipsa vestis hyacinthina a capite usque ad talos veniens indicat aerem de cœlis usque

ad terram usum. Mala autem punica et tintinnabula in inferioribus posita, fulgura tonitruaque demonstrant, sive terram et aquam, et omnium elementorum inter se consonantiam, et sic sibi universa perplexa, ut in singulis omnia reperiantur. Quod autem supradicti colores auro intexti sunt, id significari volunt, quod vitalis color et divini sensus providentia universa penetret. Super humerale et duos lapides vel smaragdinos vel onychinos qui desuper sint, et utrumque humerum tegant, duo hemisphaeria interpretantur quorum aliud super terram, aliud sub terra sit, sive solem et lunam quæ desuper rut.lent. Zona illa qua sacerdotis pectus arctatur, et linea tunica, id est, terra, constringitur, interpretantur oceanum. Rationale in medio positum terram edisserunt, quæ ad instar puncti licet omnia in se se habeat, tamen a cunctis vallatur elementis. Duodecim lapides vel zodiacum interpretantur circulum, vel duodecim menses, et singulis versiculis singula assignantur tempora, et his ternos deputant menses. Pulchre autem hoc ipsum quod in medio est appellatur rationale; ratione enim cuncta sunt plena, et terrena hærent cælestibus. Immoratio terrenorum et temporum calor et frigiditas, et duplex inter utramque temperies de cæli cursu et ratione descendit, unde et rationale cum ephot fortius instringitur. Porro quod dicitur in ipso rationali et analogian, id est, manifestatio atque doctrina vel veritas, hoc ipsum significat quod nunquam in Dei ratione mendacium sit, sed et ipsa veritas multis signis et argumentis monstretur hominibus, et usque ad mortales veniat. Unde factum est ut rationem solis et lunæ, et anni, et mensium, et temporum, et horarum et tempestatum quoque serenitatis atque ventorum et rerum omnium nosceremus, accipientes insitam a Deo sapientiam, et ipso habitatore atque doctore domicilii sui nobis et fabricæ scientiam demonstrante, super omnia cidaris et vitta hyacinthina cælum monstrat, et auri lamina quæ in fronte pontificis est, scriptumque nomen Dei, universa quæ subter sunt Dei arbitrio gubernari.

His autem cessit qui exterminabat, et hæc extimuit. Erat enim sola tentatio iræ sufficiens. Spiritalem ergo non figuralem speciem vastator missus extimuit, quia veri Pontificis magnitudinem agnovit. Ascende nunc ad verbi hujus celsiora vestigia, et inde quomodo verus pontifex Jesus Christus assumpto bacillo carnis humanæ et superposito igni altaris anima sine dubio illa magnifica cum qua natus est in carne, et adjecto etiam incenso qui est spiritus immaculatus medius inter vivos et mortuos stetit, et mortem non fecit ultra grassari, sed sicut Apostolus dicit: *Destraxit eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, ut qui credit in eum jam non moriatur, sed vivat in æternum (Rom. ix).* Hoc fuit ergo mysterium quod postea futurum jam tunc ille qui populum vastabat expavit; agnoscebat enim figuram bacilli et ignis et incensi et qualis offerenda esset Deo hostia ab eo qui medius mortuorum vivorumque constite-

A rat, providebat. Et illos quidem tunc imago præfigurata salvavit; ad nos autem salutis veritas ipsa pervenit, neque enim indumenta pontificis purpura ac lana byssoque contexta erubisset angelus ille vastator.

(CAP. XIX.) *Impiis autem usque in novissimum sine misericordia tua supervenit. Præsciebat enim et futura illorum: quoniam cum ipsi permisissent ut se educerent, et cum magna sollicitudine præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentia acti. Adhuc enim inter manus habentes luctum, et deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiæ; et quos rogantes projecerant hos tanquam fugitivos persequabantur; ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas; et horum quæ acciderant commemorationem amittebant, ut quæ deerant tormentis, repleret punitio; et populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem novam mortem incernerent.* Ideo enim inimicis populi Dei vindicta usque ad consummationem supervenit, quia in eorum moribus et vita nulla emendatio digna fuit. Fictis ergo argumentis simulabant pœnitentiam, et ideo ab inspectore cordium, perfectam non acceperunt indulgentiam. Unde legitur in Exodo quod Pharaon, quando plaga aliqua cum populo suo divinitus percussus, statim promiserit, populum Dei se dimittere si præsens discrimen evaderet, sed paululum respirans iterum ad crudelitatem pristinam reversus est, donec in extremo quando exeuntem populum persequeretur, maris Rubri fluctibus demersus interiit (Exod. XIV). Talis enim infidelium et superbiorum hostium nominis Christi pertinacia, ut cum incorrigibiliter perstiterint in malitia, tandem sentiant imperia, quantum prævaleat omnipotentis Dei in judicando justitia.

Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur, deserviens tuis præceptis, ut pueri tui custodirentur illæsi. Nam nubes castra eorum obumbrabat, et ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, et in mari Rubro via sine impedimento, et campus germinans de profundo nimio: per quem omnis natio transivit, quæ tegebatur tua manu. Omnis creatura ab initio ad suum genus refiguratur dum præceptis obedit sui conditoris, et ejus in omnibus deservit voluntati. Ad hoc enim creatura est, ut subjecta et obediens fieret suo creatori. Qualiter autem nubes castra Israelitarum operuerit, ita lucret eis in nocte et obumbraret eos contra solis ardorem in die, qualiterque Rubrum mare divisum viam populi Dei præpararet, hostes illorum in semet reductum demergeret. Exodi satis declarat historia. Nec enim et illud æque clarum est, quod nubes quæ ducatum populo Dei præbeat, Christi significet incarnationem, quæ credentes in hoc mundo lumine Evangelii illustrat, et gratia sua a persecutoribus suis protegit atque custodit. Mare autem Rubrum, baptismi gerit sacramentum ubi salvantur fideles, et suffocantur contrariæ potestates; sed sicut tunc filii Israel libe-

rati, Domino laudes decantavere tripudio magno gaudentes.

Videntes mirabilia et monstra. Tanquam enim equi aspaverunt escam, et tanquam agni exsultaverunt, magnificantes te, Domine, qui liberasti illos. Memores enim erant adhuc eorum quæ incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muscas, et pro piscibus eructavit fluvius multitudinem ranarum. Ita et nos oportet omni tempore creatori nostro pro ereptione nostra gratias agere, exsultantes dicendo cum Propheta: Benedic, anima mea, Domino, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus. Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus (Psal. cii). Quod et Apostolus docere nos videtur dicens: Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite, hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis (I Thez. v).

CAPUT XVIII.

Laudat Deum magnificasse populum suum, quem eduxit de terra Ægypti, et hanorasse.

Novissime autem viderunt novam creaturam avium, cum adducti concupiscentia, postulaverunt escas epulationis. In allocutione enim desiderii, ascendit illis de mare ortygonetra; et vexationes peccatoribus supervenerunt, non sine illis, quæ facta erant argumentis per vim fluminum. Nota, prudens lector, quod adversariis Dei terra producebat muscas, et fluvius ebullivit ranas; cultoribus autem Dei terra dedit fructum et mare præbebat carnis alimentum, quia dignum est ut fidelibus suis per opera sua nutrimentum divina procuret providentia. Inimicis autem suis condignum tormentum per creaturam sibi subditam Omnipotentis præparet justitia.

Iuste enim patiebantur secundum suas nequitias. Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt; alii quidem ignotos non recipiebant advenas, alii autem bonos hospites in servitutem redigebant. Et non solum hæc, sed et alius quidam respectus illorum erat; quoniam inviti recipiebant extraneos. Qui autem cum lætitia receperunt hos qui eisdem usi erant justitiis, saviissimi afflixerunt doloribus. Percussi sunt autem cæcitate: sicut illi in foribus justis, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transitum ostii quærebat. Si enim illi qui antiquos servos Dei profana necessitate ad se venientes dure et immisericorditer tractaverunt, condignas pœnas recipiebant, ita ut mente tenebrosi et affectu rigidi, obscuritatem tenebrarum et diversorum idolorum, sensu corporis sustinerent, quanto magis illi qui Christi servos et prædicatores Evangelii inhoneste respuunt atque contempnunt, inestimabilibus et inenarrabilibus pœnis in æternum cruciandi sunt. Unde ipsa Veritas discipulis ait: Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris: Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii quam illi civitati (Matth x). Et bene dicitur quod percussi sunt

cæcitate sicut illi tenebris excæcati erant, qui in foribus justis, hoc est, Lot, oberraverunt, ostii sui transitum quærentes, et non invenientes, quia quicumque tenebras erroris intus patitur, gravissimis damnis undique constringitur, cum viam vitæ ignoraverit. Et ostium illud quod in Evangelio ait: Ego sum ostium; per me si quis introierit salvabitur et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniunt, ipse oberrans invenire non poterit (Joan. x).

In se enim elementa dum convertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, et omnia suum sonum custodiunt. Sicut ergo in instrumento organi diversi inter se discrepant soni, sed ad concordiam melodiæ temperamento consentiunt musici, ita et varia elementa licet ab invicem diversa discrepent qualitate, ad creatoris sui tamen servato jure naturæ flectuntur voluntate; non enim conditor noster creaturam suam sibi condidit contrariam sed per omnia voluntati suæ fecit consentaneam.

Unde æstimari, et ex ipso visu certo potest. Agrestia enim in aquatica convertebantur; et quæcunque erant natantia, in terram transibant. Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, et aqua exsurgens naturæ obliviscebatur. Flammæ et contrario corruptibilium animalium non vexaverunt carnes combulantium, nec dissoluebant illam, quæ facile dissolvebatur sicut glacies bonam escam. Homines enim et jumenta profundum maris Rubri sicco vestigio transierunt, et ranæ de fluviiis procedentes, domos Ægyptiorum impleverunt. Ignis cum grandine mistus de cælo pluit, et nec ignis aquam, nec aqua ignem aversabatur, sed pariter cadentes, terram percutiebant Ægyptiorum. Ubi autem erant filii Israël neminem læserunt, ut ostenderet quod omnia elementa mundi non suæ tantum admittuntur conditioni, sed creatoris sui subiecta deserviunt voluntati.

In omnibus enim his, Domine, magnificasti populum tuum, et honorasti, et non desperxisti in omni tempore et in omni loco assistens eis. Hæc clausula libri non solum priorum Patrum, sed et præsentium atque futurorum simul facit mentionem fidelium, quia nunquam pius et misericors conditor noster omnipotens, videlicet Deus sperantes in se deservit, aut deserturus erit, sed benigno auxilio fovet, protegit atque regit. Nec hoc quisque nobis opponere debet, quod sanctorum martyrum corpora in persecutorum suorum manus traduntur, quia non ad eorum condemnationem, sed ad probationem hoc fieri permittitur, ut sicut aurum in camino ignis non exurit sed probatur, ita electorum animæ per ignem tribulationis examinatæ plures conspectui creatoris sui reddantur, quia scriptum est: Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis (Eccles. xxvii). Multæ enim tribulationes justorum, et de his omnibus liberabis eos Dominus. Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex eis non conteretur. Redimet animas servorum suorum, et non derelinquet omnes qui sperant in eum (Psal. xxiii).